XXIX. évfolyam, 4. szám
2022. szeptember 15.

PRIETENIA · PRZYJAŹŃ · ПРИЯТЕЛСТВО · URTĂŠJJUÉ · PRIJATELJSTVA · PRIATEĽSTVO · ДРУЖБА · PRIJATELJSTVO · FREUNDSCHAFT · ΦΙΛΊΑ · ПРИЯТЕЛЬСТВО · ԸՄՐԿԱՄՈՒԹՅՈՒՆ · AMALIPE · ПРИЯТЕЛСТВО

BARÁTSÁG

KULTURÁLIS ÉS KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

BARÁTSÁG

Magyarország népei
kölcsönös megismerkedését szolgáló
folyóirat

Megjelenik hatszor egy évben.

Alapította 1994-ben:
Ember Mária és Mayer Éva

Kiadó:
Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége
A kiadásért felel:
Hollerné Racskó Erzsébet elnök

Felelős szerkesztő:
Mayer Éva
Olvasószerkesztő:
Hegedűs Sándor
Művészeti szerkesztő:
Szélpál Éva
Szerkesztő munkatárs:
Balányi Klára

A szerkesztőség postacíme:
Barátság szerkesztősége
1519 Budapest, Pf. 452.
Telefon: 203-2858
E-mail címeink:
baratsagujsag@gmail.com
eva.mayer@nemzetisegek.hu

ISSN 1218-0149 (nyomtatott)
Terjeszti az ONÖSZ
és a Lapker Zrt.

Nyomdai előállítás:
Croatica Nonprofit Kft.
Felelős vezető:
Horváth Csaba ügyvezető igazgató
www.croatica.hu

ISSN 2061-0718 (Online)
Online szerkesztő:
Domainsector Kft.
http://nemzetisegek.hu

E lapszámunk megjelenését
a Miniszterelnökség
Egyházi és Nemzetiségi Kapcsolatokért
Felelős Államtitkársága,
a Közhasznú Hermann-Niermann Alapítvány,
az Országos Horvát Önkormányzat
és a Bethlen Gábor Alapkezelő
támogatta.

Roszen Ruszev alkotásaiból

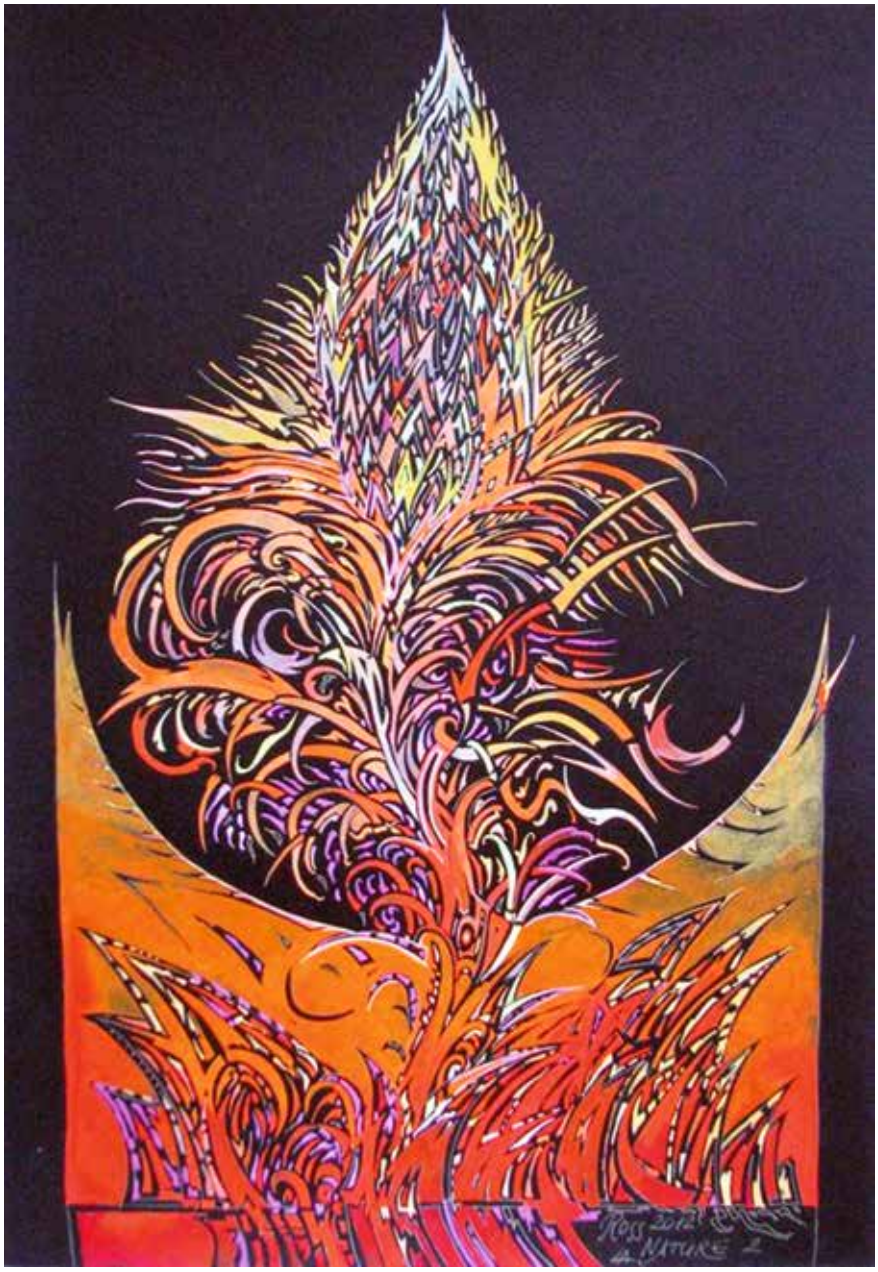

Roszen Ruszen grafikái nem először szerepelnek a BARÁTSÁG címlapján, évtizedek óta követjük munkásságát. (Legutóbb 2022/2. számunkban közöltük grafikáját.)

A művész 1946-ban született a bulgáriai Dobrics városában. 1967-69 között a szófiai Képzőművészeti Akadémia grafika szakán tanult, majd 1970-ben Budapesten, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen folytatta tanulmányait. 1978 óta él és alkot Magyarországon, tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, a hazai bolgár közösség művészei alkotó közösségének. Műveit egyéni és csoportos kiállításokon megismerhették Bulgáriában, Magyarországon, Belgiumban, Hollandiában, Olaszországban, Németországban. *„Egész eddigi munkáim – grafikák, festmények, rajzok – cím nélküli vizuális jelek, üzenetek. Beszéljenek a képek önmagukért!”* – vallja a művész.

Címlapunkon: Roszen Ruszev: Cím nélkül
vegyes technika

Szlovákok Napja

Kiss Andrea és Török Tamás felvételei

Cikkünk a 10810. oldalon olvasható!

Németek Napja

Bölcskey Miklós felvételei

Cikkünk a 10814. oldalon olvasható!

Ára: 300 Ft

9 771218 014004 22004

Nagy Gusztáv életútja kalandos regény és példa egyben

Nagy Gusztáv költő, író, tanár idén Balázs János-díjat kapott a roma emberek társadalmi felzárkózásáért, oktatásáért, valamint a jövő nemzedéknek példaképet adó, a roma identitás, roma kultúra megőrzéséért, gyarapításáért végzett tevékenységéért a korábbi Magyar Köztársaság Ezüst-, majd Arany Érdemkeresztje, Az ember tragédiája cigány fordításáért kapott Amigo Rom-díja után. Az idáig vezető életútjáról, irodalmi és tanári munkájáról beszélgetünk vele.

– Közösségi oldalán megosztott egy-egy részt készülő kisregényéből. Jól gondoljuk, hogy önéletrajzi ihletésű ez az írás?

– Valóban önéletrajzi jellegű. Egyelőre A rossz fiú munkacímet szántam neki, a véglegeset majd még meglátjuk. Megpróbálom megjeleníteni benne az emlékeimet, a régi életemet, a vidéki életet, bemutatva a cigányság kultúráját, életmódját, azt, hogyan keveredett Budapestre a főszereplő. A fővárosban velem is történt egy óriási változás, a link, csavargó életet befejeztem, mert bekerültem egy olyan csapatba, akik példaképeim lettek. Ettől kezdve nagy változáson mentem keresztül, leérettségiztem, elvégeztem egy egyéves újságíró iskolát, így maradhattam a szerkesztőségben, ahová kerültem. Ott állapodtam meg, ott változott meg a gondolatvilágom. A regénnyel az is a célom, hogy ha olvassák a fiatalok, tanulság legyen számukra, hogy soha nem késő elkezdeni valamit, megváltozni, és a társadalom által elfogadott irányba menni. Erről szól majd a könyv. Már harmincéves voltam, amikor Budapestre jöttem. Fogalmam sem volt, mi lesz velem, hogy lesz velem. Mindig dolgoztam valamit, mert muszáj volt, de nem tudtam nyugodni, mert valami mindig hiányzott, csak nem tudtam mi az. Így egyik kapcsolatból a másikba, egyik munkahelyről a másikra mentem.

– A máról holnapra élés, céltalanság mitől változott meg, hogyan szólította meg az élet? Szerencse is kellett ahhoz, hogy másképpen folytatódjon?

– A szerencse is közrejátszott, mert az irodalom élt bennem korábban. Írogattam régebben is, először pedig a békéscsabai Kner Nyomda üzemi lapjában jelent meg versem, amikor segédmunkásként dolgoztam ott. Írtam egy verset, megmutattam a haveroknak, munkatársaknak, ők pedig szóltak a szerkesztőnek, és megjelent a versem. Jó érzés volt és írogattam továbbra is, csak úgy magamnak. Egyszer korábban, még szinte gyerekként beküldtem egy békéscsabai lapnak öt-hat verset, és választ is kaptam: ezeken a verseken még csiszolni kell, de jó irányba halad. Jól esett, hogy válaszoltak, így gyűlt egy csomó versem egy tasakba téve.

Egy kapcsolat révén jöttem fel Budapestre. Ekkor már itt élt a nővéremmel a sógorom, *Ruva Farkas* Pál. Vele egy iskolába jártam *Medgyesegyházán*. Jól tanult, és nagyon sportos is volt, három-négy évvel idősebbnek nézett ki, szerették a faluban. Megkerestem őket, mert én még mindig nem találtam a helyemet. Ő pedig leérettségizett, majd egyetemre ment, szociológus lett belőle, közben felvették egy üzemi laphoz, mint újságírót, majd a *Romano Nyevipe* főszerkesztője lett. Ekkor hívott engem is a laphoz. A tasakba gyűjtött verseimért le kellett mennem Békéscsabára. Bemutattam *Lakatos* Menyhértnek, akit addig még csak látásból ismertem. Megnézte az anyagomat, és bíztatott, hogy majd megtanulom a szakmát. A szerkesztőségben a már ismert szerzők közé kerültem, itt voltak *Kovács* József Hontalan, *Szepesi* József, *Rácz* Lajos. Első riportra *Antal* Sándor cigány szobrászművészhez küldtek Zsámbékra. Ő azonban korábbi viták miatt nem akart nyilatkozni, inkább már megjelent cikkeket adott, ezek alapján ollóztam össze az új cikket, de jól sikerült a szerkesztés, elfogadták, elismerték. Így indult az újságírás, aztán folytatódott az Amaro Dromnál, a Rom Somnál, a Kethano

Dromnál, annak főszerkesztője is voltam. Már az újságírás első évében leérettségiztem, folyamatosan jelentek meg verseim, riportjaim. A cikkekből beadtam egy csomót az újságíró iskolába, ez volt oda a belépő. Nagy barátságok szövődtek a Kovács Józsival, Szepesivel, a fordításaim nagyon tetszettek *Choli Daróczi* Józsefnek.

– A fordítással mikor és hogyan kezdett el foglalkozni?

– A fordítás a dalokkal kezdődött, slágereket fordítottunk le magyarról lovári nyelvre (Szeretlek én, jöjj vissza hozzám stb.), nyelvi próbálkozások voltak. Ezek inspiráltak, az Ember tragédiáját is azért kezdtem fordítani, mert kíváncsi voltam, hogy elbírja-e a nyelvünk. Ez már nagyon tudatos döntés volt. Előzmény volt még ehhez az a sok beszélgetés Lucifer és Isten kapcsolatáról, amit otthon hallottam gyerekkoromban. Valamilyen szinten minden cigány ember vallásos, anélkül, hogy olvasná a bibliát. Érettségikor találkoztam az Ember tragédiájával, elolvastam többször, és megpróbálkoztam a fordítással. Az első színből egy részt, mint híranyagot közölt a lap, hogy készül a Tragédia lovári fordítása. A kulturális szövetség melletti épületben dolgozott egy idős Madách-kutató, *Andor* Csaba. Amikor hírül vette a fordítást, átjött és érdeklődött, hogy mi a tapasztalatom a nyelvi lehetőségekről. Hát az volt a lényeg, hogy nagyon filozofikus a szöveg, így sok szót meg kellett alkotni, amire nem létezett a lováriban megfelelő, ezeket csillaggal jelöltük. Andor Csaba végül kétszer is kinyomtattatta a lovárira lefordított Ember tragédiáját.

– Mikor kezdett tanítani?

– 1993-ban létrehozták a *Kalyi Jag Iskolát*, Choli Daróczi József volt az igazgatóhelyettes. Hívott, hogy hetente egyszer tartsak irodalmi színpadi foglalkozásokat a gyerekeknek. Ez mindjárt olyan jól sikerült, hogy bejártuk a fél országot a gárdával. A Tűzpiros kígyócskát állítottuk színpadra *Bari* Károly gyűjtéséből, tíz-tizenkét fővel, és együttes is összeállt az iskolában, így zenés irodalmi színpadot hoztunk létre, az előadást felvette a televízió is. Choli járt tanítani cigány nyelvet főiskolásoknak, én pedig mindig elkísértem őt. Minden nap találkoztunk, mellette megtanultam a módszertant, hiszen a nyelvet úgyis tudtam. Amikor valami egyéb dolga akadt Cholinak, megkért, hogy helyettesítsem. Aztán őt elhívták a Zsámbéki Katolikus Főiskolára, én pedig maradtam a lovári nyelvtanításra a *Wesley János Lelkészképző Főiskolán* és a *Bárczy Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolán.*

– A lovári az anyanyelve?

– Otthon, Medgyesegyházán csak lovári nyelvjárásban beszéltünk, a rokonság nem is fogadta el, ha magyarul köszöntünk. Mai napig előfordul, hogy valami előbb ugrik be lovári nyelvjárásban, mint magyarul. Amikor iskolába mentem, értettem magyarul, de keveset beszéltem még. Harmadik-negyedikben már az iskolai könyvtárba jártam, ezt a tanítónőmnek köszönhetem, mert észrevette, hogy szeretem a meséket, történeteket. Anyám, apám és a nagybátyám is, akinél három hónapos koromtól nevelkedtem, analfabéták voltak, de a mesemondás nagy tradíció volt, szájról szájra ment a mesemondás, ezért is élvezték, amikor a magyar népmeséket olvastam. A könyvtárból hazavitt könyvekből felolvastam otthon a petróleumlámpa mellett akár éjfélig is, amíg csak volt petróleum a lámpában. A nagybácsikám, apám testvére és a felesége neveltek, mert mi nyolcan voltunk testvérek, nekik pedig nem volt gyerekük. Mivel apámék is a közelben laktak, itt is, ott is otthon voltam. El is voltam kényeztetve, mert öt lány után születtem.

– Amellett, hogy ír, lelkes pedagógus is. Mi kell ahhoz, hogy valaki szeresse ezt a pályát? Hogyan találja meg a hangot a fiatalokkal?

– *Varga* Gusztávnak, a Kalyi Jag iskola alapítójának köszönhetem ezt a stabil állást, ami mellett foglalkozhatok az írással is. Már harminc éve tanítok itt, egy magánlakásban kezdtük 1993-ban, aztán a Bajza utcában kaptunk helyiséget. Nagyon szeretem ezt csinálni, feldobnak a fiatalok öregségemre, jól érzem magam köztük, és ők is szeretnek. A tanárok között én vagyok egyedül cigány, lehet, hogy emiatt is fo-

gadnak el jobban a gyerekek. Én pedig magamat is látom bennük. Az első harminc évemet úgy töltöttem, ahogy ezek a gyerekek sok esetben érkeznek. Bár amikor én az iskolát kezdtem 1959-ben még nehezebb körülmények voltak: se fürdőszoba, se villany. Most már abból a szempontból is könnyebb, hogy nekik már cigány példaképük is van. A népismeret óra arról is szól, hogy bemutatom a mai cigány tanult embereket, ha van rá lehetőség személyesen is.

Szeptemberben úgy kezdem az órát, hogy elmondom, órán kívül bármiről beszélhetünk, de órán magánbeszélgetést nem szeretnék hallani. Zömében betartják a szabályokat, de sajnos még mindig sokan lemorzsolódnak. Van, aki már novemberben kimarad. Elképzelhető, hogy olyasmi fordul elő az életében, ami nálam is volt: talál barátot, barátnőt, és akkor abbahagyja az iskolát. Ha nem hal meg korán a nagybátyám, valószínű, hogy folytatom a tanulást, és gimnáziumba megyek, de miután meghalt, elszabadult velem a világ. Anyukám imádott, mindent engedett, csak bajom ne essék, a többi nem számított, bármit csinálhattam. Ma is tapasztalom azt, hogy a szülők szeretik a gyereküket, de jó értelemben vett elvárást nem támasztanak vele szemben. Cigányok között sokszor nem elvárás még ma sem a tanultság, és olyan környezetben nő fel a gyerek, ahol a tanulás iránti igény nem ébred fel. A nagybácsikám kovács volt, fúrókat készített, szívesen ültem mellette és szerettem volna fújtatni neki, érdekelt, ahogyan csinálta a fúrókat, de elküldött, hogy tanulj, de hogy hogyan, mit, azt már maga sem tudta.

– Ilyen gazdag és jó fordulatokkal teli évtizedek után mit tervez, mivel foglalkozik majd a következő években?

– Valóban jól alakult minden, semmit nem bánok, nem csinálnék másképp semmit, elégedett vagyok. Most erősebben rá akarok állni az írásra, fordításra a szabadidőmben. Az iskola éltet, szeretek ott lenni, és a gyerekekkel foglalkozni. Néhány régebbi tanítványommal havonta találkozunk, mert az iskolában létrehoztak egy együttest, és a fellépéseikre meghívnak. Sok pozitív visszajelzést kapok tőlük, mondják, hogy sok mindent átvettek tőlem. És már azoknak a gyerekei is jönnek az iskolába, akiket én tanítottam valaha, tanítványaim voltak.

– További értékes éveket kívánunk az alkotói és pedagógusi pályáján!

Surman-Majeczki Martin, a tanár, aki kosárral jár

***Surman-Majeczki Martin** immár tanárként tér vissza egykori iskoláiba. A Pécsi Tudományegyetem földrajztanár-német és nemzetiségi német nyelv és kultúra tanár szakán júniusban végzett fiatal pedagógus már a gyakorló tanítását is az Újhartyáni Általános Iskolában és a budapesti Német Nemzetiségi Gimnáziumban végezte. A német nemzetiségért végzett tevékenysége már korábban indult. Honnan ered s miért ég benne a lelkesedés a tanításért és a hagyományok továbbadásáért – erről beszélgettünk vele a szünidő utolsó napjaiban.*

– Még csak most kezd tanítani, máris sokan ismerik, és a német nemzetiségért végzett munkába sok területen bekapcsolódik. Mikortól foglalkoztatja és mit jelent Önnek a származása?

– Ahogy a nevem is mutatja, apai ágon lengyel-szlovák családból származom: a Majeczki lengyel családnév, az apai nagymama oldaláról vannak szlovák felmenőim. A szomszédos Dabas-Sáriban élt a család. A Surman az anyai sváb családomra utal, ezt már én vettem fel tizennyolc évesen, hogy megőrződjön ez a név is. Újhartyáni német családban nőttem fel, de sokszor eljátszom a gondolattal, hogy ha a szüleim másképp döntenek régen, és Dabas-Sáriban építkeznek, akkor most talán a szlovák nemzetiséghez tartozónak érezném magam.

– Milyen nyelven beszéltek egy ilyen többnemzetiségű, úgynevezett „vegyes" családban?

– Itt Újhartyánban hamarabb végbement a nyelvváltás, mint a baranyai településeken, így én már nem a családból hozom a német nyelvet, hanem az óvodában, iskolában tanultam meg. Az utolsó, aki beszélt a családban svábul, az ükmamám volt, aki 1996-ban, az én születési évemben halt meg. A dédimtől még élőben hallhattam sok sváb szót, annak ellenére, hogy ő sem beszélte már anyanyelvként a svábot, amit nagyon bánt. Újhartyánban az idősebb nemzedék nem akarta átadni a nyelvet a következőnek, nehogy hátrányukra legyen a sváb származás, de azért is beszéltek svábul, hogy a fiatalok ne értsék, egyfajta pletykanyelvvé alakult át a sváb. Én is több nyelvjárásbeli szót ismerek és használok, de a helyi nyelvjárás kihaltnak tekinthető.

Dabas-sári dédmamámtól is elsajátíthattam szlovák szavakat, és édesapám beszélt szlovákul, büszke volt a lengyel-szlovák származására. Talán ennek is köszönhető, hogy a nemzetiségi életben megtaláltam a helyem. A nemzetiségi ifjúsági találkozókon és más rendezvényeken kapcsolatba kerültem más nemzetiségiekkel, különösen a magyarországi szlovák fiatalokkal ápolok jó kapcsolatot, jól érzem magam köztük. Kicsit hozzájuk is tartozónak érzem magam, közösen szervezünk programokat. Pécsi egyetemista koromban kapcsolatba kerültem a horvátokkal is. Fontosnak tartom, hogy a Kárpát-medencében egymásra találjunk mi, nemzetiségi fiatalok. Nyáron a bonyhádi tánccsoporttal Szlovákiába látogattunk az ottani „karpatendeutsch" fiatalokhoz, akiknél szintén otthonosan éreztem magam. A vegyes nemzetiségi származásom előnyömre szolgált.

– Hogyan indult az elköteleződése a nemzetiségi identitás felé?

– A dédim mindig bíztatott, hogy tanuljak meg jól németül, hogy tudjak majd beszélgetni a németországi unokatestvéreimmel. A németországi rokonokkal való kapcsolattartás volt tehát az a családi motiváció, ami megkedveltette velem a nyelvet, ezen kívül mindig jó tanáraim voltak.

Az általános iskolás évek vége felé tudatosult bennem a nemzetiségi származásom. Hetedik-nyolcadik osztályos koromban ébredtem erre rá. Előtte természetes volt mindaz, amit tapasztaltam otthon, Újhartyánban. Utána a Német Nemzetiségi Gimnáziumban nagyon otthon éreztem magam. Az volt az én közegem, nagyon sokat köszönhetek a gimnáziumnak, ezért is döntöttem úgy, hogy tanár leszek, és oda megyek vissza tanítani. Már az egyetemi felvételikor ez a cél vezérelt, és ez most megvalósult, már egy évet gyakorló pedagógusként töltöttem ott, ahol hat évvel ezelőtt diákként tanultam.

– Milyen szerepe van Újhartyánnak abban, hogy az érdeklődése és tevékenykedése a svábság felé fordult?

– Újhartyánban élénken élnek a sváb szokások, csak a nyelv veszett el, talán ezért is kapaszkodunk minden másba. Májusfát állítunk, húsvétkor szalmát szórunk, de legjobban a fúvószene és a sváb gasztronómia maradt fenn. Mai napig több zenekar működik a településen, apáról fiúra szállnak a dallamok, öröklődnek a hangszerek. Gimnazistaként láttam rá arra, hogy ezek a mi sváb értékeink. Addig benne éltem, és nem tudatosult, hogy mások ezeket nem ismerik. Az első gimis évem után a kötelező közösségi szolgálatot az újhartyáni német nemzetiségi önkormányzatnál teljesítettem. *Lauter* Anti bácsi bevezetett a családfakutatásba. Egészen a németországi ősökig vissza tudtunk menni az „Ortsfamilienbuchban" *(A családok könyvében. A szerk.).* Az az élmény, amikor megtaláltam a könyv sorai között a településneveket, ahonnan elindultak! És még ugyanebben az évben el is jutottam abba a Duna-menti kis faluba Bajorország svábok lakta területén, Ulmtól 70 km-re. Óriási motivációt jelentett, és egy másik apró, de jelentős momentum volt, amikor egy újságban a Haraszti Fiatal Svábok Egyesületéről olvastam. Ez úgy megtetszett, hogy én is létre akartam hozni egy ilyet. Biciklivel körbejártam a települést és bedobtam a meghívókat az alakuló ülésre azoknak, akikről tudtam, hogy érdekelheti őket, például az osztálytársaimnak. Összejöttünk éppen annyian, amennyi

kellett ahhoz, hogy megalakítsuk a *Hartyáni Sváb Fiatalok Baráti Körét* 2013-ban. Nem is gondoltam akkor még, mivé növi ki majd magát ez a kezdeményezés. Elkezdtük, szerettük, most pedig már egy saját egyesületi ház kialakításán dolgozunk a település legrégebbi épületében. Már nemcsak fiatalok jönnek, inkább hartyáni svábok baráti körének mondhatjuk a társaságot. A huszonöt-harminc tagból mindig van egy aktív tíz-tizenkét fős kemény mag. A programokat két tagozatra osztva szervezzük kifejezetten fiataloknak, illetve vannak nem korcsoportos, mindenkit érdeklő programok. Tanárként a jóval fiatalabb korosztállyal is kapcsolatba kerültem, így könnyebb megszólítani őket. A tájház melletti Bagolyfészekben tartjuk a sütőtábort, a 7-8. osztályosokkal helyi specialitásokat sütünk-főzünk. A már évek óta résztvevő törzs-táborozó lányok tanítják a fiatalabbakat. A nyolcadikosokkal pár fejezetet elolvastunk és feldolgoztunk *Kollár-Klemencz* László *Öreg banda* könyvéből. Meggyőző a fiatalok számára, hogy egy ismert zenész megvallja a sváb gyökereit. Fel lehet vállalni, nem ciki.

– A pedagógus pálya ma nem örvend nagy népszerűségnek, még különösebb, ha egy fiatalember veti bele magát ilyen lelkesen az oktatásba. Mit talál olyan vonzónak benne?

– Már gimnazistaként tudtam, hogy tanítani akarok, átadni azt, amit kaptam. A német nemzetiségi gimiből azért mentem a pécsi egyetemre, hogy megismerjem az ország legnagyobb német közösségét Baranyában, majd visszakerüljek a volt gimnáziumomba. Tudtam, hogy szükség is lesz rám. Közösségben érzem jól magam, az iskola ezt megadja nekem, és a földrajz is mindig közel állt hozzám. Sokat utaztam, a népek, kultúrák megismerése valamelyest össze is kapcsolódik a népismerettel. Legfontosabb a nemzetiségi identitás átadása, és ebben kulcsszerepük van a pedagógusoknak. A helyi általános iskolában azért vállaltam el a népismeret-oktatást, hogy kompetens ember oktassa ezt a tantárgyat. Szívügyemmé vált az évek alatt, hogy azt a lelkesedést, ami bennem van, és a tudást, amit én is úgy kaptam az idősebbektől, továbbadhassam. Nehéz küldetés, egyre nehezebb. Már ez alatt a tíz év alatt is, mióta 2013-ban megalakítottuk a baráti körünket, óriási változást tapasztalok. Ami nekünk még természetes volt, ma már nem annyira az, de szükség van arra, hogy néhányan megpróbáljuk fenntartani, sőt újraéleszteni a hagyományokat. Megélem a nemzetiségi identitásomat, a szokásainkat, *engem úgy emlegetnek a településen, mint a tanár, aki kosárral jár az utcán.* Egy év után is azt mondom, hogy elsősorban nem németet szeretnék tanítani, mert azt más is tud, hanem a népismeret oktatás megreformálásában látok lehetőséget. Azt szeretném, ha a népismeretet szeretnék a gyerekek, hogy mindenkinek négyes-ötöst lehessen adni.

– Kaphatók ilyesmire ma a fiatalok?

– Az előző tanévben a népismeret órán Ulmer Schachtelt hajtogattak papírból, csoportmunkában lerajzolhatták a sváb álomfalujukat, amihez persze szükséges a településszerkezet ismerete, de ezen felül kigondolhatták, hogy mitől sváb egy falu, saját kiállítást rendeztünk a munkákból az iskolában. Elmentünk a soroksári tájházba. Mezőgazdasági óra keretében a régi elnevezésekkel feliratoztuk a település földjeit a térképen, egy kisebb túra keretében meglátogattuk egy kertművelő barátomat, ahol ki is próbálhatták a szántást, boronálást, kukoricatörést, még térdepeltek is kukoricán. Egy ilyen interaktív népismeretóra keretében többet tanulnak, mint sok tantervi óra alatt, amellett, hogy nagyon élvezték a gyerekek. Az az elvem, hogy minél többet ki kell vinni őket az iskola falai közül. A svábnap szervezőjeként továbbgondoltuk a földek elnevezéseit, körbejártuk Újhartyánt, és egy-egy állomásnál azzal kapcsolatos feladatokat kellett megoldani. A borbélyföldeknél például a mesterségekkel, a kántorföldeknél egyházi hagyományokkal, a zsellérföldeknél a társadalmi struktúrával kapcsolatos kérdéseket kellett megválaszolni – érdekelte a gyerekeket.

– A szakdolgozatomban a tuskóhúzásról írok, összehasonlítva a hartyánit a nyugat-magyarországi heánc szokással. A hetvenes években ez már kihalt, 2014-ben kezdtük ismét gyakorolni mi fiatalok, mivel ez itt nálunk egy vidám udvarlási szokás, aztán megtetszett a gyerekeknek is.

A nyelvjárással kapcsolatban is van egy projektünk. A pécsi egyetemi oktatómmal kezdtük felkutatni a kihalt újhartyáni nyelvjárást. Ez egy bajor-sváb-frank keverék nyelvjárás, másodlagos betelepítés vagyunk, Dunaharasztiból, Taksonyból, Soroksárról jöttek át ide a német családok. Találtunk 1962-ből hangfelvételeket, amelyek a magyarországi német nyelvi atlaszhoz készültek. Ez alapján létrehoztunk tematikus szólistákat újhartyáni nyelvjárásban, „Literaturschrifttel" írtuk le, hogy mindenki, aki németül tud, el tudja olvasni. Megpróbáljuk az újhartyáni nyelvjárást felélesztени, hogy a gyerekek hallják, nemcsak irodalmi német létezik. Szeretnénk egy online platformot is létrehozni, ahol mindez meghallgatható, olvasható, bővíthető lesz. Egyedülálló dolog lenne, a nyelvjárás újratanítását célzó platform.

– Szakdolgozatában az újhartyáni német népszokások újraélesztésével foglalkozik. Mennyire lehet feltámasztani ezeket?

– Mindez az életem része lett, szeretem csinálni. Szerkesztem a Neue Zeitung ifjúsági oldalát, utakat szervezek a Kárpát-medence német nemzetiségeihez, határon átívelő biciklitúrákat a GJU-val. Ahol diákként jártam, most oda én szervezem az utakat, a nyári szünetet programok szervezésére használom. A következő években biztosan tanítani fogok, ezért tanultam. Már ebben az évben is sok pozitív visszajelzést kaptam a gyerekektől. Amekkora hátrány, hogy egy fiatal tanár tapasztalatlanabb, legalább akkora előny, hogy jobban ért a gyerekek nyelvén. Tudják, hogy én is odajártam, én pedig emlékszem, mi tetszett és nem tetszett diákként. Az elvárások mellett megpróbálok úgy tanítani, ahogy az nekem is tetszett (volna) annak idején, és ezt értékelik a gyerekek, jók a visszajelzések. Soha nem mondtam nekik, hogy át akarok adni valamit az identitásomból, mégis egyelőre úgy tűnik, hogy ez indirekt is sikerült. Kezdő tanárként már sok jó visszaigazolást kaptam és ez megerősít a folytatásban!

– Nem mellesleg a Magyarországi Német Fiatalok Közösségének alelnöke, a Neue Zeitung Alapítvány legfiatalabb tagja és a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata ifjúsági bizottságának tagja. Hova kerülnek a súlypontok?

– Sok hasonló pozitív élményt és eredményes munkát kívánunk a tanári pályán!

Balányi Klára

Szlovákok Napja Szarvason

A hagyományos Magyarországi Szlovákok Napját ***július 2-án tartották Szarvason****. A Magyarországi Szlovákok Napját az Országos Szlovák Önkormányzat megalakulása, vagyis 1995 óta Szent Cirill és Metód ünnepéhez kapcsolódóan szervezik meg. Július 5-e Szlovákiában a IX. században élt hittérítő testvérek napja, állami ünnep. Az ünnepen adták át az Országos Szlovák Önkormányzat Nemzetiségünkért díjait és a Lami István-díjat. A város a Tessedik Sámuel Múzeumban szlovák kiállítással, vásári sokadalommal, gálaműsorral készült a vendégek fogadására. Ünnepi köszöntőt* ***Hollerné Racskó Erzsébet*** *elnök és* ***Paulik Antal****, az országgyűlés szlovák szószólója mondott.*

A Szarvas elnevezést először Anonymus, III. Béla jegyzője említi krónikájában Mons Cervinus, azaz Szarvashalomként. A későbbi oklevelek már Szarvasként említik. A török időkben a település elnéptelenedett. A törökök kiűzése után III. Károly Szarvast és Békés vármegye jelentős részét sokéves szolgálatáért báró Harruckern János György ezredesnek adományozta. A báró a települést főként szlovák származású jobbágyokkal telepítette be. Az első lakosokat Zólyom, Nógrád, Hont és Pest vármegyéből áttelepített harmincnégy család adta. A telepesek 1722. július 23-án írtak alá megállapodást a Harruckern-uradalommal. Ettől az időtől írják Szarvas újkori történelmét. Őseink kitartó, dolgos emberek voltak. Nekik köszönhetően kezdett fejlődni a település. Három évszázad elteltével is hálásak vagyunk a tárgyi és szellemi örökségükért. Minden korban voltak öntudatos szlovákok, akik igyekeztek a lefektetett értékek kitaposott ösvényén járni. Ezek az értékek nemcsak a szívnek kedvesek, de nekünk, szarvasiaknak nagyon értékesek is. Ide tartoznak a szokások, hagyományok, az éves munkák, a nyelv és kultúra. A szlovák értékek hordozói a Szlovák Általános Iskola, Óvoda és Kollégium, a Szarvasi Szlovákok Kulturális Köre – Vernosť, a Tessedik Sámuel Táncegyüttes, a Cervinus Teátrum és Szarvas Város Szlovák Önkormányzata.

Frankó Anna
Szarvas Város Szlovák Önkormányzatának elnöke

Szarvas kiemelkedően fontos város nemzetiségünk életében, hangsúlyozta köszöntőjében Racskóné Holler Erzsébet, mert az itteni szlovák nemzetiségi iskola volt az első, amelyet 2004-ben önkormányzatunk fenntartásba átvett. Ezzel a lépéssel kezdődött a kulturális autonómia alapjainak megteremtése, oktatási intézményrendszerünk kiépítése, annak minden nehézségével együtt, mellyel közösségünk felvállalta a felelősséget az intézmény jövőjéért. Úgy vélem, a csaknem húsz évvel ezelőtti döntés helyesnek bizonyult, amit az iskola eredményei és a kétnyelvű iskoláink fenntartásba vételének egy évtizedig tartó sikeres folyamata is alátámaszt. Iskoláink az új feltételek között nemcsak fizikai valójukban fejlődtek, hanem új pedagógiai módszerek fejlesztésének és alkalmazásának műhelyeivé is váltak. E tekintetben a szarvasi iskola példaként szolgálhat a többi intézmény számára is. A *Gál Ferenc Egyetem Pedagógiai Karán* szlovák óvónőképzés folyik. Az intézmény jelentőségét mutatja az a tény is, hogy az óvodák a szlovák nemzetiségi nevelési- oktatási rendszer első láncszemét alkotják, és mint ilyenek, pótolhatatlan szerepet játszanak a szlovák nyelv és kultúra iránti érzelmi kötődés kialakításában. A város azzal is büszkélkedhet, hogy a helyi szlovák önkormányzat a tulajdonosa és fenntartója a *Szlovák Tájháznak* és a *szlovák közösségi háznak* is. Itt van a székhelye a *Szarvasi Szlovákok Kulturális Körének*, amely a szlovák hagyományok ápolását tűzte ki céljául. A városban működik a *Cervinus Teátrum*, mely szlovák nemzetiségi színházként végzi tevékenységét, valamint a messze földön híres *Tessedik Táncegyüttes*. A fentiek feljogosítanak bennünket az optimizmusra, és egyben arra köteleznek, hogy a helyi szlovák közösséggel, a város vezetésével és intézményeivel együtt további erőfeszítéseket tegyünk e számunkra oly fontos város szlovák szellemiségének megőrzéséért és megerősítéséért!

Paulik Antal beszédében kiemelte: Ahogyan azt tudják, ebben az évben sor kerül a *népszámlálás*ra. Október elsejétől mindannyiunknak, akik állandó lakcímmel rendelkezünk Magyarországon, lehetőségünk lesz arra, hogy az interneten magunk töltsük ki a kérdőívet. Aki ezt nem teszi meg, ahhoz október második felében számlálóbiztos látogat el, ahogyan a korábbi évtizedekben, hogy a válaszadóval közösen töltsék ki az adatlapot. A kérdések között most is lesz három olyan, amely a nemzetiségre, az anyanyelvre és a családon belüli nyelvhasználatra vonatkozik. Ezek együttesen szolgálnak arra, hogy minél pontosabban megállapíthassák az egyes nemzetiségi közösségek létszámát, köztük a miénket, szlovákokét is. Feladatunk a következő hónapokra: fel kell készülnünk, fel kell készítenünk a családunkat, szűkebb és tágabb közösségünket arra, hogy vallják meg szlovákságukat és hogy a népszámláláskor hangosan mondják ki: szlovák vagyok, szlovák az anyanyelvem és a családon belül használjuk a szlovák nyelvet, még ha csak főleg a nemzedékek közötti kommunikációban is. Hogy amikor egy év múlva találkozunk, büszkeséggel a hangunkban mondhassuk: Igen, ezt is megmutattuk.

Az Országos Szlovák Önkormányzat Nemzetiségeinkért díját kapták:

Izingné Pruzsina Rózsa

1951-ben született Tatabányán. Húsz éven át a tatabányai Puskin Művelődési Ház igazgatója volt. Az intézményben eltöltött évek alatt pezsgő kulturális életet teremtett: itt működött a Rozmaring néptánccsoport, az énekkar, a fúvószenekar. Alapító tagja volt a Tatabánya-Bánhidai Szlovák Nemzetiségi Önkormányzatnak, két választási cikluson keresztül képviselő volt az Országos Szlovák Önkormányzat közgyűlésében, majd nyugdíjba vonulását követően a Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézetének regionális igazgatója lett. A Tatabánya-Bánhidai Szlovák Házban található bútorokat, népviseleteket és a mindennapi használati tárgyakat gyűjtötte. Számos kitüntetésben részesült, a Magyarországi Szlovákok Szövetsége például neki ítélte a „Szlovák Kultúráért" díjat. Jelen kitüntetést negyvenéves aktív és kitartó munkájáért kapta. Izingné Pruzsina Rózsa 2022. április 28-án örökre eltávozott. Nyugodjon békében! A díjat családtagjai veszik át a későbbiekben.

Frankó Anna

1960-ban született. Általános iskolába a Szarvas melletti Ezüstszőlőkbe járt. 1979-ben érettségizett a békéscsabai szlovák gimnáziumban. 1998-ban szerzett szlovák nyelvből általános iskolai tanári diplomát a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karán. 2012-ben pedig szintén a szegedi egyetemen szerzett szlovák nyelvből középiskolai tanári diplomát. 1979 óta volt a szarvasi Szlovák Általános Iskola, Óvoda és Kollégium tanára. Munkáját mindig lelkiismeretesen, megbízhatóan, az embereket és az értékeket tiszteletben tartva végezte. Fiatal korától bekapcsolódott a szarvasi szlovák kulturális életbe. Tagja lett az újjáalakult Vernosť Szarvasi Szlovákok Kulturális Körének. 1999-ben a tagok közül aktív szervezővé vált, és 2001-től 2014-ig annak elnöke volt. Aktívan részt vállalt a szarvasi szlovák nemzetiségi önkormányzat vezetésében, 2014-től annak elnöke lett. Az ő vezetése alatt sikerült megvásárolni és felújítani a Szlovák Tájházat. A Szlovák Közösségi Ház felújítása is az ő törekvéseinek köszönhető. A tárgyi örökségek megújításán és megőrzésén kívül a szellemi örökségnek is figyelmet szentelt. Összegyűjtötte és kiadta a *Klenoty sarvašských Slovákov* című könyvet, amely bemutatja az itt élő szlovákság szokásait, és biztosítja, hogy ezeket a hagyományokat a későbbi nemzedékek számára is megőrizzék.

Komjáthi Rózsa

1957-ben született Pápán. 1977-ben a sikeresen elnyert ösztöndíjjal a pozsonyi Comenius Egyetemen folytatta tanulmányait. 1982-ben szerzett főiskolai diplomát, majd ezután férjével Vanyarcra költöztek. Negyven évig volt a falu iskolájának tanára, szlovák nyelvet 2020-ig tanított, amikor is nyugdíjba vonult. A Vretienko gyermek néptánccsoport vezetője is volt, a mai napig pedig a Rozmaring néptánccsoport vezetője, amely a magyarországi szlovák csoportok legjobbjai közé tartozik. Évek óta ő a kezdeményezője a vanyarci testvérvárosi kapcsolatoknak Alsósztregova, Magasmajtény és Nagykürtös településekkel. A megalakulásától kezdve tagja a helyi szlovák nemzetiségi önkormányzatnak, két ciklus óta pedig annak elnöke. Vezetőségi tag a Magyarországi Szlovákok Szövetségében is. Két választási ciklusban is dolgozott képviselőként az Országos Szlovák Önkormányzat közgyűlésében. 2010-től egy ciklusun keresztül a Nógrád Megyei Szlovák Nemzetiségi Önkormány-

zat elnöki szerepét is betöltötte, jelenleg alelnöke. Állandó szervezője a Bánki nemzetiségi fesztiválnak, a Nógrádi Hársacskák Gyermektalálkozónak, a Vanyarci Haluska Fesztiválnak és számos más nemzetiségi rendezvénynek. A szlovák nemzetiség iránti lelkesedését három lánya is örökölte: a Komjáthi-lányok triójának előadásai mindig nagy sikerűek a szlovákiai és hazai fesztiválokon. Komjáthi Rózsa a Nógrád Megyei Szlovák Nemzetiségi Önkormányzat által megítélt „Hugyecz Anna emlékére" díj birtokosa. Elismert tagja a szlovák nemzetiségi közösségnek.

Dr. Szabó Zsuzsanna

1950 óta él Cinkotán, Budapest XVI. kerületében. Szlovák családból származik, felmenői több mint háromszáz évvel ezelőtt Besztercebányáról érkeztek. Felsőfokú tanulmányait a Gödöllői Mezőgazdasági Főiskolán, majd az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán végezte. Maximalista természetének köszönhetően további ismereteket szerzett az állami gazdaságtan, könyvelés, etika, idegenforgalom és a teológia terén is. Különböző munkahelyeken tevékenykedett, ma ügyvédként dolgozik. Cinkotán ő kezdte el szervezni a szlovák nemzetiségi önkormányzatot, mely vezetésével alakult meg. A cinkotaiak felkutatták, hogy honnan és mikor jöttek a szlovákok a főváros ezen részébe. Élő testvértelepülési kapcsolatot alakítottak ki Alsó- és Felsőmicsinye településekkel, és helyi népdalkört is alakítottak. Szabó Zsuzsanna több mint húsz éve ismert és elismert személyiség a szlovák nemzetiségi életben, országos szinten is. Számos funkciót töltött be a Dolina Pestvidéki Szlovákok Regionális Egyesületében, ma ennek elnöke, tagja a Fővárosi Szlovák Önkormányzatnak és az Országos Szlovák Önkormányzat Közgyűlésének, ahol több éven keresztül a Pénzügyi Bizottság elnöke is volt. A Magyarországi Szlovák Szervezetek Uniójának és vezetőségének megalakulása óta tevékeny tagja. Jogi és pénzügyi kérdésekben rendszeresen és fáradhatatlanul segít minden szlovák egyesületnek, szervezetnek.

Lami István-díjban részesült:

Dr. Király Katalin

Kiss Andrea és Török Tamás felvételei

A Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézetének igazgatója. Már tizenkét évesen korengedménnyel részt vehetett a szlovák tánccsoportok oktatói számára megrendezett intenzív nyári képzéseken. *Neuwirth* Annamária vezetése alatt táncolt a Bihari János Táncegyüttesben, majd a *Kricskovics* Antal által alapított Fáklya Központi Nemzetiségi Táncegyüttesben, az egyetemi évek alatt a Dimitrovec (Pavol *Bútor*) és a Komenský Egyetem Testnevelési Karának Gymnik Táncegyüttesében.

Az egyetemi évek után családjával Békéscsabán telepedett le és a Csaba Nemzetiségi Táncegyüttesben táncolt. A Prameň Táncegyüttes (1990) alapítói között volt, és egy időben tánctechnikát oktatott a csoport tagjai számára. Közben népviseleteket varrt a Csaba Nemzetiségi Táncegyüttesnek és a Prameňnek. Oktatott tánccsoportvezetőket és gyermektáncosokat nyári táborokban, vendégkoreográfusként segítette a Bánki Néptánccsoportot, a csömöri Furmicskát, az ecseri Zelený Veniec Táncegyüttes munkáját, s mindmáig együttműködik a Szarvasi Hagyományőrző Közalapítvánnyal és az általa működtetett Tessedik Táncegyüttessel. 1990-ben kezdett folklórgyűjtésbe szülőfalujában, Pilisszentkereszten. A népviselet és a szokások mellett leginkább a tánchagyományok keltették fel az érdeklődését. Nem véletlen, hogy a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete által szervezett interdiszcip-

lináris táborokban is ezzel a területtel foglalkozik. Doktori disszertációjában is azt boncolgatta, hogy lehetséges-e a szlovák identitást megőrizni a tánchagyományokon keresztül. A Magyar Televízió Szlovák Szerkesztőségének munkatársaként, később rovatvezetőjeként számos dokumentumfilmet készített, melyek a hazai szlovákság szokásait dolgozták fel. Ennek hozományaként 2001-ben elkészült az ecseri lakodalmi szokásokat és a *Rábai* Miklós által készített koreográfia történetét, valamint utóéletét feldolgozó „Už je ďjouča, už je naše…" című dokumentumfilm. Ennek rendezéséért és szerkesztéséért Király Katalin az Etnofilm Nemzetközi Filmfesztiválon díjat nyert (2002). Televíziós tapasztalatait ötvözve néptáncoktatás iránti vágyával, a Szarvasi Hagyományőrző Közalapítvány támogatásával elkészítette a maglódi és nyírségi tirpák táncok tanulását s tanítását segítő oktatófilmet.

Lami István táncos, néprajzkutató gyermekkora óta figyelemmel kísérte, munkája során sokszor ellátta tanácsokkal, és ráirányította figyelmét a hazai szlovák néptáncmozgalom hiányosságaira. Amikor Király Katalin 2004-ben a Szlovák Közművelődési Központ igazgatója lett, szakmai képzéseket kezdett szervezni a táncoktatók és asszisztensek számára, a Magyar Táncművészeti Egyetemmel együttműködve módszertani foglalkozásokat tartott a pedagógusoknak. Nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy az oktatók mellett a szlovák tánchagyományok minél szélesebb skáláján mozogva juttassa ismeretekhez a gyermektáncosokat. Miután elegendő időt szánt a szakmai ismeretek átadására, megálmodta és kidolgozta a Vo víre tanca – Táncforgatagot, a hazai szlovák tánccsoportok és hagyományőrző együttesek minősítő versenyének rendszerét. Elkészítette az ehhez kapcsolódó Lami-díj adományozási szabályzatát is. A mozgalomnak neves szakembereket nyert meg, akik tudásukkal azóta is támogatják a hazai csoportok munkáját.

A Gálaműsorban fellépett a *Borovenka Hagyományőrző Néptánccsoport* és a *Bazsalicska Citerazenekar* (Dabas-Sári), a *Kesztölci Szlovák Pávakör*, a *Csővári Muskátli Hagyományőrző Csoport*, a *Huták Virágai Népdalkör* (Pálháza), a *Jasienky Népdalkör* (Nézsa) a *Szőlőfürt Citerazenekar* (Békéscsaba), és a *Vörösmárvány Táncegyüttes* (Tardos). A *Tótkomlósi Ifjúsági Koncert Fúvószenekar* éppen a gála közönsége előtt Adam *Hudec* szlovák zeneszerző „Komlósi csárdások" (Komlóšske čardáše) című művét mutatta be. Az 1969 óta működő fúvószenekar Magyarországon és külföldön megrendezett versenyek győztese és helyezettje. A zenekar tagjai között többen választották a hivatásos zenészi pályát. A zenekar nagy figyelmet fordít a szlovák nemzetiségi fúvószenei hagyomány ápolására.

Színes képösszeállításunk a hátsó borítón látható!

Tótkomlósi Ifjúsági Koncert Fúvószenekar

26. Országos Gála a Magyarországi Német Önkormányzatok Napján

Idén huszonhatodik alkalommal tartották meg a Magyarországi Német Önkormányzatok Napját, melyet minden év január második hétvégéjén ünneplünk. A Magyarországi Németek Országos Önkormányzata – a koronavírus-járvány okozta korlátozások miatt egy év kihagyás után, ettől az időponttól eltérően – 2022. június 18-án a Budapest Kongresszusi Központban rendezett gálaműsort. A rendezvény védnöke **Johannes Haindl**, *a Német Szövetségi Köztársaság magyarországi nagykövete volt, ünnepi beszédet mondott* **Klaus Streicher**, *a Német Szövetségi Köztársaság magyarországi követe. Az ünnepi rendezvény résztvevőit a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának elnöke,* **Englenderné Hock Ibolya** *köszöntötte.*

Az ünnepségen adták át a 2021.és a 2022. évben kitüntetetteknek a díjakat.

A Heinek Ottó-díj 2022. évi kitüntetettje

Heinek Ottó sok éven át dolgozott a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának elnökeként. Az ő emlékére és tiszteletére az MNOÖ közgyűlése 2019-ben róla elnevezett kitüntetést alapított. A díj rendeltetése, hogy negyven éves életkor alatti magyarországi német tudósokat és kutatókat támogasson. A Heinek Ottó-díjat kiemelkedő magyarországi német témájú disszertációkért vagy tudományos publikációkért ítélik oda.

Dr. Bednárik János

A díjazott a Budapesti Piarista Gimnáziumban érettségizett, majd a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett tanár szakos mesterdiplomát német nyelv és irodalom, valamint néprajz szakon. Négy évig a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetének tudományos munkatársa volt. 2018-ban summa cum laude minősítéssel doktorált az ELTE Történettudományi Doktori Iskolájában európai etnológiából. Az évtől kezdődően a Magyar Tudományos Akadémia és az ELTE történeti folklorisztikai kutatócsoportjának tudományos munkatársaként dolgozott, 2020-tól az Eötvös Loránd Kutatóhálózat Néprajzi Intézete archívumának munkatársa.

2010 óta végez néprajzi és helytörténeti kutatásokat *Budakeszin*, 2014-től pedig több kutatási projektben is részt vesz. Érdeklődési körébe tartozik a Budai-hegységben élő magyarországi németek története és kultúrája. Doktori témája az „*Egyház és társadalom a 19. század második felében"* volt, s a tudományos fokozat megszerzése után is folytatta az ezzel kapcsolatos kutatásokat. A nyolc éve tartó független kutatási projektjének címe: „*Integráció és identitás. Három németországi magyar generáció integrációja és identitása*".

A Magyarországi Németségért Arany Dísztű 2021. évi díjazottjai

Az országos gála csúcspontja a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata legmagasabb kitüntetésének átadása volt. A *Magyarországi Németségért Arany Dísztűt* 1995-ben alapította az országos német önkormányzat. A díjat 1997-ben adták át először az első országos gálán. Ez az elismerés minden évben olyan magyarországi németeknek, más magyar állampolgároknak és külföldieknek adományozható, akik a nemzetiség érdekében kiemelkedő teljesítményt nyújtottak és tevékenységükkel hozzájárultak a hazai németség nyelvének, tárgyi és szellemi kulturális örökségének, történelmi hagyományainak megőrzéséhez. A Magyarországi

Dr. Árkossy Ottóné

Családja, az Osztheimer família, a magyarországi németek lakta *Pilisszentivánról* származik. Germanisztika és magyar nyelv és irodalom szakos tanulmányainak befejeztével az Eötvös Loránd Tudományegyetem hallgatójaként úgy diplomamunkájában, mint doktori értekezésében szülőfaluja, Pilisszentiván nyelvét és társadalmát vizsgálta: azt, hogy a helyi német szokások és hagyományok a kikényszerített asszimilációs folyamatok ellenére miképp tudtak fennmaradni az egykori bányásztelepülésen.

Az ELTE Germanisztika Intézetében végzett munkája során hosszú évekig a Szakdidaktikai Tanszék vezetőjeként tevékenykedett. Miután *prof. dr. Manherz* Károly vezetésével 1994-ben megalakult a Magyarországi Németek Kutatási és Tanárképzési Központja, a magyarországi német és a kétnyelvű pedagógus-továbbképzések, valamint más posztgraduális képzések szervezési és koordinálási feladatait vette át. Sokéves tudományos munkásságát számos kiváló eredmény fémjelzi, így például a magyarországi német oktatásügy számára kidolgozott nemzetiségi tanterv, pedagógiai szakfolyóirat szerkesztése, a magyarországi néme-

tek nyelve és irodalma tantervfejlesztését célzó posztgraduális képzés és tanúsítvány életre hívása, a német szaknyelvi képzést kínáló kiegészítő szak megszervezése és indítása, nemzetiségi iskolák közötti számos projekt lebonyolítása, az Eichstätti Egyetemmel való együttműködés megvalósítása, de nagyszámú jelentős publikáció is köszönhető neki.

Szauer Ágnes

Gyökerei a Tolna megyei *Németkérhez* kötik. Német-orosz szakos diplomáját a Pécsi Tanárképző Főiskolán és az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerezte. Gyermekkori emlékei és a német anyanyelve, melyet édesanyjától tanult, meghatározták egész életét. Tizenöt éven át oktatott leendő német nemzetiségi óvodapedagógusokat a Soproni Főiskolán, új módszereket honosítva meg a nemzetiségi óvóképzésben. A váci Apor Vilmos Főiskola oktatója volt, jelenleg az ELTE-n, a magyarországi német óvodapedagógusokat és alsó tagozatos nevelőket képző programban dolgozik. Közel tizenöt éven át a Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Hivatalának főosztályvezetője volt.

Budapesten él, de szülőfalujában, Németkéren a korábbi évekhez hasonlóan jelenleg is számos magyarországi német rendezvényt kezdeményez és szervez. Sok ötlet és azok megvalósítása fűződik a nevéhez, így egy alapítvány életre hívása, német nemzetiségi tanszék alapítása, a szülőfalujához kötődő történelmi, kulturális és kulináris kötetek sokaságának megjelentetése, de néprajzi tevékenysége is kiemelendő, kiállítások is köszönhetők neki. Egyetemi keretek között rendszeresen ad elő különböző magyarországi német témákban.

Wolfart Jánosné (született Stang Mária)

A Baranya megyei *Babarcról* származó, német-magyar szakos középiskolai pedagógus a budapesti Német Nemzetiségi Gimnáziumban, a pécsi Leőwey Klára Gimnáziumban és a pilisvörösvári Friedrich Schiller Gimnáziumban oktatott. Kiemelten fontos volt számára a tehetséggondozás, széleskörű ismereteit egész pedagógiai pályafutása során igyekezett átadni. Saját példáján keresztül is közvetítette a magyarországi németség értékeit. Ennek is köszönhető, hogy egykori tanítványai közül ma is sokan cselekvő részesei a magyarországi német közéletnek.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Germanisztika Intézetének tudományos munkatársaként részt vett a Magyarországi Német Nyelvi Atlasz elkészítésében, valamint nyelvtörténettel és dialektológiával is foglalkozott. Tíz éven át három szinten is részt vállalt a magyarországi német nemzetiségpolitikában: lakhelyének, Budapest XIII. kerületének német önkormányzatában, a Fővárosi Német Önkormányzatban s a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata közgyűlésében és oktatási bizottságában is aktívan közreműködött. Pedagógusként és az oktatási bizottság tagjaként részt vett az MNOÖ Wurzeln und Flügel (Gyökerek és szárnyak) című oktatási stratégiájának tartalmi-szakmai kidolgozásában. Számos publikáció fűződik a nevéhez. Számára személyes érintettsége miatt különösen a 2019-ben megjelent, Koch Valériáról társszerzőként írt életrajzi kötete, az In memoriam Valeria Koch, die es hätte geben können képvisel jelentős értéket.

Németek Országos Önkormányzatának közgyűlése az előzetesen benyújtott javaslatok alapján évente három díj odaítéléséről dönt.
Ezúttal kivételesen hat személy kapta a díjat. Ennek oka az volt, hogy a 2021-ben kitüntetettek a koronavírus-járvány évében nem vehették át kitüntetésüket – ennek méltó pótlása is most történt meg.

Englenderné Hock Ibolya (bal szélen) és az Arany Dísztűvel kitüntetettek csoportja

dr. Árkossy Ottóné, Wolfart Jánosné, Szauer Ágnes

A Magyarországi Németségért Arany Dísztű díjazottjai 2022-ben

Heltainé Panyik Erzsébet

Nemesnádudvarról származik. A bajai Frankel Leó Német Nyelvű Gimnáziumban tett érettségi után Sopronban szerzett német nemzetiségi óvónői diplomát. Közvetlenül azután kezdte meg pedagógiai-nevelői

Klaus Streicher, a Német Szövetségi Köztársaság magyarországi követe

Bölcskey Miklós felvételei

Színes képösszeállításunk a hátsó borítón látható!

Huszák Gézáné, Heltainé Panyik Erzsébet, Lohn Zsuzsanna Éva

munkáját szülőfaluja óvodájában. 1995-ben nevezték ki az intézmény vezetőjévé, onnan ment nyugdíjba. Mindennapjait a nemesnádudvari németek kulturális örökségének megőrzése iránti erős közéleti elköteleződés jellemezte és jellemzi ma is.

Évtizedeken át tevékeny tagja volt a helyi néptánccsoportnak, az utánpótlás biztosítására pedig gyermektánccsoportot alapított. Huszonöt éven keresztül volt részese a helyi német önkormányzat munkájának, ebből tizenhárom évig a testület elnökeként. Egy cikluson keresztül országos szinten, az MNOÖ közgyűlésében, és még hosszabb ideig megyei szinten is tett a közösség ügyeiért. Munkájának maradandó eredményei egy tiszteletet parancsoló falitábla archív fényképekkel, helyi nyelvjárási utcanévtáblák elhelyezése, egy imakönyv, és egy CD saját gyűjtésű magyarországi német gyerekdalokkal. Neki köszönhető az is, hogy Nemesnádudvar és a németországi Neibsheim között a politika és a polgárok szintjén is élénk partnerség alakult ki; hogy a faluban színvonalas német kórus működik, hogy nagyon sok magyarországi német kötődésű érték került be a helyi értéktárba, és hogy a gyermekek, fiatalok is bekapcsolódnak a helyi hitéletbe.

Huszák Gézáné

A *Szigetújfaluból* származó Huszák Gézáné (született Szeltner Ilona) életét a magyarországi német néptánchagyományok ápolásának szentelte. Pályája 1952-ben kezdődött, amikor tizenévesen csatlakozott a helyi néptáncegyütteshez. Huszonhét évvel később átvette ennek az együttesnek a vezetését, és még nagyobb hangsúlyt fektetett az utánpótlás-nevelésre, valamint új koreográfiák összeállítására. 2008-ig vezette a tánccsoportot. Neki, valamint a táncegyüttes nemzetközi kapcsolatainak köszönhetően testvértelepülési kapcsolat jött létre Szigetújfalu és a baden-württembergi Waghäusel település között. A barátságok mellett fontos települési beruházások is köszönhetők e kapcsolatnak.

Két cikluson keresztül volt tagja, négy évig elnöke a helyi német önkormányzatnak. Több mint egy évtizeden át vezette az Észak-Magyarországi Német Önkormányzatok Szövetsége kulturális bizottságát, az ezredfordulón pedig ő kezdeményezte az első regionális kulturális gálát és a rangos „Az északi régió németségéért" díj alapítását. A Magyarországi Német Ének-, Zene- és Tánckarok Országos Tanácsa táncszekciójának alelnökeként továbbképzések, tánccsoport-minősítők szervezésével és lebonyolításával, valamint néptáncoktatóknak szervezett szaktanácsadással is elkötelezetten foglalkozott.

Lohn Zsuzsanna Éva

Bonyhádon született, a Petőfi Sándor Gimnáziumban érettségizett, majd 1977-ben a szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett német-orosz szakos tanári diplomát. Budapesten a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetségének kulturális és oktatási referense lett. Fő feladatai közé tartozott a kulturális csoportok gondozása, a szövetség különböző rendezvényeinek szervezése, valamint a tolmácsolás is.

1982 és 2007 között a magyar közszolgálati rádió külhoni műsorai főszerkesztőségének munkatársa volt. Egyebek mellett számos tudósítást készített a magyarországi németek legendás „Gruß und Kuss" című műsorába. Ezután az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán tanította a leendő nemzetiségi pedagógusokat. Évtizedeken át fontos szerepet vállalt a Bonyhád és a németországi Wernau, illetve Hochheim közötti testvérvárosi kapcsolatok ápolása során felmerült különböző feladatokban. Nevéhez fűződik egy imádságokat, gyermekverseket, meséket és magyarországi német szerzők műveit tartalmazó hangoskönyv megjelenése, valamint a Bonnharder Nachrichten címet viselő német

nyelvű regionális folyóirat rendszeres kiadása. Sokrétű tevékenységéről tanúskodik egy, a német testvérvárossal, Wernauval közösen készített kétnyelvű szakácskönyv, számos újságcikk, könyv- és egyéb fordítás, s mindezek mellett egy német dokumentumfilmes csapat felügyelete és a magyarországi németekről szóló filmek elkészülte is.

A 2021. évi Koch Valéria-díjasok

A *Koch Valéria-díjat* minden évben olyan középiskolások kapják, akik kiemelkedő tanulmányi teljesítményt nyújtottak, egyben különösen aktívak a magyarországi német kulturális örökség ápolásában is. Ezt az elismerést magyarországi német témájú, kiemelkedő színvonalú szakdolgozatáért évről évre egy egyetemista vagy főiskolás is átveheti. A fiatalon elhunyt magyarországi német költőnőről elnevezett díjat *Manz* Alfréd, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata oktatási bizottságának elnöke és *Koch* Emil, az MNOÖ ifjúsági bizottsága elnöke nyújtották át. A Koch Valéria-díjak esetében szintén most adták át a tavalyi elismeréseket is.

Bogár-Szabó András

A pilisvörösvári Friedrich Schiller Gimnázium végzőse rendhagyó hagyományápoló tevékenységéért vehette át a díjat. András *Kerekegyházán* él, két nyelven nőtt fel. Lakóhelyének környékén nincsenek német közösségek, de a fiatalember a hagyományőrzés és kultúraátadás új módját fedezte fel: stop-motion-animációkat készít, többek között magyarországi német témákban, melyek már számos elismerésben részesültek. Az inspirációt a nemzetiségi népismeret tantárgyból meríti. *Johanns Weg* című trilógiája például a magyarországi németek betelepítését, elűzetését és a mai fiatalok számára elérhető hagyományőrző lehetőségeket helyezi a középpontba. Több alkalommal vett részt nagy sikerrel a Magyarországi Német Kulturális és Információs Központ és Könyvtár által rendezett Abgedreht című ifjúsági filmünnepen. Bogár-Szabó András a Magyarországi Német Gyermekekért Egyesület (VUK) ifjúsági vezetője.

Emmert Anett Eliza

A *bajai* Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja tavaly végzett tanulója. Többnyelvű családban nőtt fel, az irodalmi német nyelv mellett két német nyelvjárást is elsajátított. Büszke tulajdonosa egy úgynevezett Ulmer Schachtel jogosítványnak, amely felhatalmazza őt arra, hogy látogatócsoportoknak bemutassa az iskolája területén álló betelepítési emlékművet. Szorgos résztvevője a Bácskai Német Kultúregyesület programjainak. Családjának minden tagja játszik valamilyen hangszeren, ő maga fuvolázik, így közösen is szívesen muzsikálnak. Eliza a Magyarországi Német Fiatalok Közössége (GJU) tevékeny tagja, és kapcsolatokat ápol fiatal dunai svábokkal a világ több pontján.

Emmert Anett Eliza és Bogár-Szabó András

Tavaszi Krisztina

A veszprémi Lovassy László Gimnázium tavaly végzett tanulója is. *Ajkarendeken*, német nemzetiségi családban nevelkedett, melyben a magyarországi német kultúra ápolása nemzedékek óta természetes. Évek óta aktívan vesz részt a helyi kultúregyesületek és az Ajkarendeki Német Önkormányzat munkájában. Néptáncolni még óvodásként kezdett a helyi német tánccsoportban, nemzetiségi rendezvényeken szívesen működik közre moderátorként, a német nyelvű szentmiséken pedig rendszeresen felolvas. Azt tervezi, hogy a következő ciklusban jelöltként indul majd a helyi német önkormányzati választásokon, hogy képviselőként folytathassa a munkáját a szülővárosában.

Weimert Éva

A bajai Eötvös József Tanárképző Főiskola végzett hallgatója. Szakdolgozatában a magyarországi németek étkezési szokásait dolgozta fel, ezzel nyerte el a Koch Valéria-díjat. A *villányi* származású fiatal diplomamunkájában a magyarországi német konyha sajátosságait vette górcső alá. Kutatásához a közelmúltban megjelent receptkiadványokat is felhasználta. Munkája a jelenleg érvényben lévő magyarországi német oktatási előírások alapján készült, azokat figyelembe véve vizsgálta,

Weimert Éva és Tavaszi Krisztina

Knapp Dorottya Olimpia, Kreisz Dóra és Sztaskó Kira

Gratulálunk valamennyi kitüntetettnek!

A gála műsorában díjnyertes magyarországi német együttesek léptek fel. A *Szomódi Fúvószenekar* a gálára a neves zenekarvezető, *Zsombók* József hagyatékából két darabbal készült. Karmesterük: *Varju* László. *Kresz-Tóth* Vivien és *Kresz* Antal tíz éve alkotnak egy párt az életben és a színpadon, Babarcról érkeztek. A budapesti *Német Nemzetiségi Gimnázium és Kollégium kórusa már közel huszonöt éves*. A gálán előadásukban egy soroksári dalcsokor hangzott el. Kórusvezetőjük: *Győrfi* Zsuzsanna. A gála első részét a *Taksonyi Fiatal Dunamenti Svábok Egyesülete Rosmarin* tánccsoportjának előadása zárta. A műsorszámot *Schäffer* Ildikó, az egyesület elnöke és Winkler Andrea állították össze. A második részt az ötvenhárom évvel ezelőtt alapított *Babarci Ifjúsági Fúvószenekar* nyitotta meg, melynek alapítója *Ahmann* György, a szülők és a helyi iskola akkori igazgatója, Hock János voltak. Nehéz csomag – ez volt a címe a *Magyarországi Német Színház* legújabb produkciójának. Az előadásból láthattak a nézők részletet Paula *Donner*, Melissa *Hermann*, *Horgász* Dezső, *Sipos* Eszter és *Lotz* Katalin, a DBU társulatának színészei, valamint *Heil* Henrik szereplésével. A *Németkéri Német Nemzetiségi Táncegyüttes* huszonhét éve működik. A gálán bemutatott „Szép örökség" című koreográfia az együttes vezetője, *Hermann* Emil műve volt. A zenei kíséretet a Roger *Schilling* fúvószenekar biztosította *Fricz* József vezetésével.

LDU Presse

hogy mely tartalmak és módszerek alkalmasak az ismeretek és szokások átadására a német nemzetiségi óvodai foglalkozások keretein belül. A bajai Eötvös József Főiskolán 2020-ban szerezte meg német nemzetiségi óvodapedagógusi oklevelét. Weimert Éva a Magyarországi Német Gyermekekért Egyesület (VUK) ifjúsági vezetője. 2020 augusztusa óta a vecsési óvodában dolgozik.

A 2022. évi Koch Valéria-díjasok

Knapp Dorottya Olimpia

A budapesti Eötvös József Gimnázium végzőse. *Dunaharasztiból* származik, hagyománytisztelő magyarországi német családban nőtt fel. Kisgyermekkora óta – fellépő kulturális csoport tagjaként, társszervezőként vagy előadóként – vesz részt különböző német nemzetiségi kulturális rendezvényeken. Német nyelvű miséken is szívesen olvas fel. Dorottya számos német nyelvi és versmondó versenyen vett részt. Gyakran bejutott az országos döntőbe. Német nemzetiségi pedagógus szeretne lenni.

Schulteisz Anna

A pécsi Koch Valéria Iskolaközpont tanulója, a gimnázium 12. osztályába jár. G*eresdlaki* német családból származik, beszéli a helyi nyelvjárást. Elkötelezett a német kultúra és nemzetiségi hagyományok iránt. Az általános iskolában tagja volt a helyi tánccsoportnak, és már akkor különböző népismereti gyűjtőtevékenységeket folytatott. Szülőfaluja német önkormányzatának számos kezdeményezésében vett részt: például hagyományos „sváb" recepteket gyűjtött és szerkesztett egy szakácskönyvhöz, gyermekverseket, dalokat és játékokat egy füzethez. Szívesen vállal idegenvezetést, ha vendégek érkeznek Geresdlakra, és segítőként dolgozik a faluban tartott gyermektáborokban. Nyolc éve játszik szaxofonon, tagja a Koch Valéria Iskolaközpont fúvószenekarának és a Pécsváradi Ifjúsági Fúvószenekarnak.

Sztaskó Kira

A budapesti Német Nemzetiségi Gimnázium tanulója. Délegyházán él, de szülővárosának *Dunaharasztit* tekinti, ahol felnőtt. Számára a hagyományok ápolása korán kezdődött: először a helyi gyermektánccsoport tagja lett, majd fokozatosan bekapcsolódott a különböző hagyományápoló iskolai programok megvalósításába. Szenvedélyesen szereti a művészetet, gyönyörűen rajzol; díjnyertes alkotásainak jelentős részéhez magyarországi német témák – népviselet, a németek betelepítése vagy éppen elhurcolása – szolgáltak inspirációként. 2016 óta tagja a Fiatal Haraszti Svábok Egyesülete néptánccsoportjának.

Kreisz Dóra

A kulturális és egyesületi életben való részvételén túl kiemelkedő diplomamunkájáért is átvehette a díjat. *Dunaharasztiból* származik, 2021 januárjában diplomázott az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, germanisztika alapszakon, német mint kisebbségi nyelv szakirányon. Szakdolgozatát a dunaharaszti Nepomuki Szent János-kultusznak szentelte, a Szent János-tisztelet különböző megnyilvánulásairól írt. Jelenleg az Andrássy Egyetemen tanul nemzetközi kapcsolatokat. Tanulmányai mellett a Fiatal Haraszti Svábok Egyesületében tevékenykedik. Szívesen tudósít a Neue Zeitungnak és a Haraster Zeitungnak a különböző rendezvényekről.

Bor és tambura

Nyúlné dr. Pühra Beáta lett az „Év Bortermelője Magyarországon 2021”

*A horvát gyökerekkel rendelkező **Nyúlné dr. Pühra Beáta**, a Nyakas Pincészet főborásza kapta a Magyar Bor Akadémia „Kossuth-díját”, az „Év Bortermelője Magyarországon 2021” címet. A magyar borászok által elnyerhető legrangosabb hazai kitüntetés, ami csakis a borászatról, a teljesítményről és az elhivatottságról szól. Borász munkáját dicsérik a hazai és külföldi versenyeken elért eredmények, húsz év alatt a Pincészet több mint száz érmet szerzett, melyek között számos világszínvonalú díj is található. Beát, a csupa szív embert hetedik osztályos koromban Hercegszántón ismertem meg, egy horvát nyelvi táborban. Nagyon büszke vagyok rá, ő a legjobb barátnőm és egyben a példaképem is. Nagyszerű nő és példás családanya.*

– Mire gondoltál, amikor értesítettek, hogy te kaptad az „Év Bortermelője Magyarországon 2021” címet?

– A verseny kihirdetése mindig a jelöltek részvételével valósul meg, ahová elhívják a szakma és a sajtó embereit is. Az eredmény tényleg aznap derül ki, mert a beérkezett borítékos szavazatokat egy órával a rendezvény előtt bontják ki, és akkor összesítik. Onnan már senki nem megy ki a szavazatokat számláló bizottságból, csak egy másik terembe vonulnak át, ahol mindenki árgus szemekkel figyeli az elnökséget, hátha egy mosoly, kacsintás vagy bármely árulkodó jel esetleg feltűnik. Természetesen mindenki pókerarcú. Én szinte biztos voltam, hogy más nevét fogják kimondani – ezért annyira váratlanul ért, hogy másodpercekig nem tudtam megszólalni a meghatódottságtól és örömtől.

– Igen erős volt a mezőny, a 2021. év jelöltjei: Figula Mihály (Balatonfüred-Csopaki borvidék), Günzer Tamás és Ipacs Szabó István (Villányi borvidék) és Liptai Zsolt (Pannonhalmi borvidék), valamint Nyúlné dr. Pühra Beáta (Etyek-Budai borvidék). Valóban nem számítottál rá, hogy te nyered el ezt a kitüntető címet?

– Kiváló jelölttársaim voltak! Igazán felemelő érzés volt, hogy ebben a nemes versengésben részt vehettem. Bácskai lányként a legmerészebb álmaimban sem mertem arra gondolni, hogy eljutok idáig. Harminchét évvel ezelőtt beléptem egy varázslattal teli szentélybe, akkori nevén a Soós István Élelmiszeripari és Borászati Szakközépiskolába. Dr. Gazdag László egykori igazgatóm és szakmai tanárom nélkül itt sem lehetnék. A szakma szeretetét egyetemi tanáraim, későbbi mentoraim erősítették bennem tovább. A borászkodás számomra nem munka, hanem szenvedély, hivatás!

– Egyetértesz azzal, hogy ez a rangos díj felelősség és kihívás is egyben?

– Nagy megtiszteltetés, öröm; de óriási teher is. Ezért inkább kihívásnak tekintem, de mindenképpen elvárás, amelynek mostantól még jobban meg kell felelni. Azt hiszem, hogy nyilvánvaló, egy borász minden évben a legjobbat törekszik kiadni a kezei alól, mégis amikor ilyen díjat kap, ennek a fontossága még nagyobbra nő. Az Etyek-Budai borvidéknek is elismerés, hogy két korábbi borásza (Báthori Tibor – 1992, Malya Ernő – 2002) után én is megkaptam a díjat. Az meg főleg hatalmas öröm, hogy Magyarországon a Nyakas Pince jelenleg az egyetlen, amelyik két „Év Bortermelőjével” is büszkélkedhet. Szeretni kell a szakmánkat, és ha ez sikerül, az úgy gondolom, meglátszik az eredményeken is.

– Mennyire becsüli meg a szakma a női borászokat?

– Ma már azt gondolom, egyre kevésbé kapják fel a fejüket az emberek, ha meghallják, hogy az adott pincészet borásza nő. Nem volt ez mindig így! Ezért is tölt el jó érzéssel, hogy a 2013-as első női év borter-

A díjátadón…

melője Gálné Dignisz Éva mellé kerülhettem, akit nagyon tisztelek és szeretek – így most már ketten erősíthetjük a női nemet.

– Pályafutásod alatt rengeteg hazai és külföldi versenyen jeleskedtél. Melyikre vagy a legbüszkébb?

– A Pince népszerűségét növelte a nemzetközi sikerek érkezése. Hála istennek, nem szűkölködünk díjakban. Ha ki kellene emelnem borversenyeket, akkor a 2002-es londoni International Wine Challenge borversennyel kezdeném. 2001-es Budai Sauvignon Blanc borunk egyedüli magyar borként aranyérmet kapott, majd a további években is hasonló, nemzetközi díjak érkeztek a versenyről. Ekkor úgy tűnt, a Sauvignon Blanc lesz a pincénk zászlósbora. Ma már a Nyakasról a borfogyasztóknak az Irsai Olivér, az Aligvárom és a Chardonnay jut elsőre az eszébe, s nem véletlenül. Ezekből készül a legnagyobb mennyiség a pincében. A Chardonnay nagyon megbízható termékünk. Egy angol bíráló a maximális száz pontot adta a 2008-as évjáratú borunkra. 2015-ben a Chardonnay Du Monde borversenyen, amelyen a világ összes tájáról közel hatszázötven Chardonnay bor szerepelt – a magyarországi pincészetek közül elsőként nemcsak aranyérmet kaptunk, borunkat besorolták a tíz legjobb Chardonnay közé is. Ezen a borversenyen a rá következő években is érmeket szereztünk. És hála istennek, még sorolhatnám. Számomra nagyon fontos a megmérettetés.

– Melyik a kedvenc borfajtád?

– Bonyolult és mégis egyszerű – mindegyiket egyformán szeretem, ahogy a gyermekeimet is. Azért is nehéz kérdés, mert azt gondolom minden napnak, napszaknak, hangulatnak, eseménynek megvan a maga bora. De ha általánosságban kellene válaszolnom: mindig az, amelyik az adott évben nagyon makrancos, nehezen adja magát; amelyikért vért kell izzadni, meg kell szenvedni**.**

…és családja körében

– Édesanyád révén magyarországi horvát bunyevác vagy, hogyan éled meg a horvátságodat?

– Mindig büszkén mondom, ha felmerül akár beszélgetés vagy interjúk közben. Sokszor elgondolkodom, mi lett volna, ha sikerül a felvételim Pécsre, a horvát nemzetiségű óvónő szakra a borászat helyett? Sajnos, ahogy a nagyszüleim meghaltak, megszűnt a horvát nyelvgyakorlási lehetőségem. Nyelvtudásom eléggé passzívvá vált, így évekkel ezelőtt elkezdtem „újratanulni". Nemzetközi borversenyen sokszor kihúzott a csávából, kisegített a kommunikációs nehézségekből, ha olyan bizottságba kerültem, ahol más szláv nyelvű is volt. A mai napig imádom a narodnakat, a gyerekkori horvát pop zenéket és a táncokat is. Legutóbb a bajai Prélón voltam (Veliko Préló, a bunyevác-horvátok farsangi mulatsága, a Bajai Horvát Önkormányzat hagyományos nemzetiségi rendezvénye – *a szerk.*) és Érden, a táncházban is. Ahogy öregszem egyre jobban fordulok a gyökerek felé.

– Nagyapád Marko Markulin is készített borokat. Ismersz magyarországi horvát borászokat?

– Mindig kutakodok, keresgetem a neten, főleg nemzetközi borversenyek után, melyik pincészet milyen évjáratával, borával nyert. Álmom egyszer egy olyan út, amikor végiglátogathatom a borvidékeket, és ott kóstolhatom a borokat. Itthon a te jóvoltadból megismertem Horvát Zoltánt, akit nagyon tisztelek, rendkívüli személyisége a borain is átüt.

– Mennyire ismered a horvátországi borfajtákat?

– Nemzetközi borversenyeken, amelyeken indulunk, mindig megnézem a horvátországi pincészetek eredményeit, emellett a külföldi szakmai kiállításokon sosem mulasztom el megkóstolni a horvát borokat.

– Irigylésre méltó a pályafutásod. Honnan, miből nyered az erőd, kitartásod? Mi az, ami inspirál?

– Kitartásom és optimizmusom azt hiszem, a családi gyökerekből ered. Enélkül semmi nem menne. Nagyon szerencsésnek mondhatom magam, egész életemben azt csinálom, amit nagyon szeretek. Kell ennél több?

– Ahogy a dal is mondja „mindenkinek van egy álma…". Mi a te álmod?

– Valamikor szerettem volna egy saját pincét, aztán rájöttem, igazán nincs olyan a szakmai munkámban, amit a Nyakas Pincénél nem tudok megvalósítani. Ma már a vágyott pezsgőkészítés is megvalósult. Van egy gyönyörű családom, barátaim – minden évben megújulhatok egy új szüreti évvel, tele tervekkel, ötletekkel – ez nagyon kevés embernek adatik meg.

– Köszönöm a beszélgetést. Gratulálok a rangos kitüntetéshez és kívánom, hogy teljesüljenek álmaid, vágyaid!

Gohér Krisztina

Látogasson el honlapunkra: www.nemzetisegek.hu

„A tanító nem varázsló, hanem kertész – és ez a kertész-szerep különösen kedvemre való.”

Apáczai Csere János-díjjal ismerték el Schindler László munkásságát

Az Apáczai Csere János-díjat az oktatásügyet felügyelő miniszter 1973 óta adományozza olyan pedagógusok és főiskolai, egyetemi oktatók számára, akik kiemelkedő oktatási-nevelési-gyógypedagógiai munkát végeztek, illetve pedagógiai gyakorlatot segítő kimagasló tudományos tevékenységet folytattak. Az ünnepélyes díjátadóra idén május 31-én pedagógusnap alkalmából a Pesti Vigadóban került sor. Az eseményen ***Rétvári Bence****, a Belügyminisztérium parlamenti államtitkára és* ***dr. Maruzsa Zoltán****, a Belügyminisztérium köznevelésért felelős államtitkára mondott köszöntőt. Ebben az évben* ***Schindler László*** *pedagógus, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának elnökhelyettese is átvehette a magas rangú elismerést. Schindler László családjával a Veszprém megyei Bándon él, mely településnek 1990 és 2014 között polgármestere volt. 1995-től a helyi német önkormányzat tagja, 2014 óta pedig az elnöke. 1985-től a veszprémi Lovassy László Gimnázium történelem-német szakos tanára, 2013-tól intézményegység-vezetője, 2019 óta a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata (MNOÖ) egyik elnökhelyettese, 2002-től egyben e testület oktatási bizottságának is tagja.*

– Mit jelent Önnek magyarországi német származása?

– Vegyes házasságból származom, de édesanyám magyarként ötven évig élt Bándon. Amit a családomtól és a közösségünktől kaptam, azt a következő kifejezésekkel jellemezhetném: az összetartozás érzése, család és közösség, helytállás, munkamorál, szorgalom, felelősségtudat, segítőkészség, a rend magam körül, valamint az értékek és hagyományok megőrzése.

– Bándon nagyon aktív a magyarországi német közösség – ez az Ön érdeme is. Melyek a legfontosabb céljai a helyi német önkormányzati munkájában?

– Az értékeink megőrzése és új értékek létrehozása a legfontosabb. Fontos, hogy ismerjük a múltunkat, ezért több helytörténeti könyvet is kiadtunk: 2008-ban egy monográfiát, 2014-től pedig kis füzetek jelentek meg a bándi oktatás történetéről, a Christkindlspielről, a helyi német nyelvjárásról és a dalkör énekeiről, amelyek CD-n és könyv formájában is elérhetők. A legfontosabb azonban ezen a téren Veszprém megye első magyarországi német tanösvénye, melyet 2019-ben adtunk át Bándon. Az emlékezetkultúránk részeként minden évben megemlékezünk az elűzetésről és a háborúk áldozatairól is.

– Tudatosan készült a tanári pályára?

– Általános iskolás koromban arról ábrándoztam, hogy régész leszek. A történelem mindig is érdekelt. A némettel vagy a földrajzzal kombinálva jöhetett szóba, 1977-ben azonban történelem-földrajz szakpárt nem indítottak az egyetemen, így maradt a történelem és a német. Ma már nagyon hálás vagyok azért, hogy így alakult. Az egyetemen több gyakorlatunk is volt középiskolásokkal, akkor tapasztaltam meg igazán a szakma szépségét, utána pedig már nem volt kérdés számomra a pályaválasztás.

– 1983 óta dolgozik pedagógusként. Mi motiválja a munkájában?

– Leírhatatlan élmény végigkövetni azt, ahogyan a gyerekek felnőtté válnak. Az az érzés, hogy részt veszek ebben a folyamatban, fontos motivációs tényező számomra. Erich *Kästner* így jellemezte ezt a feladatot: „A tanító nem varázsló, hanem kertész. Gondozni és ápolni tud, és fog is benneteket. Növekedni azonban magatoknak kell!”. Ez a kertész-szerep pedig különösen kedvemre való! Mindig jönnek új generációk és új kihívások, így ez a munka soha nem válik unalmassá.

– Szakmai pályafutása meglehetősen mozgalmas. Mely projektekre és eredményekre a legbüszkébb?

– Mindig fontos feladatokkal bíztak meg: nyelvórák tartása, a felvételi vizsgákra vagy az érettségire való felkészítés. Nemzetiségi osztályok 1993 óta működnek iskolánkban, a kezdetek óta a részese vagyok ennek a folyamatnak. Ez a három saját mellett úgymond a „negyedik gyermekem". A népismeret tanítása, a közös projektek megvalósítása, az érettségik lebonyolítása vagy a versenyekre a diákokkal való felkészülés mind fontos élmények számomra. Az országos középiskolai versenyek döntősei között diákjaink általában 50%-os vagy még nagyobb arányban vannak jelen. Egyre többen vesznek részt a nemzetiségi önkormányzatok munkájában is. De amire a legbüszkébb vagyok, az az, hogy az emberi kapcsolataink a diákjaimmal és a szüleikkel nem szakadnak meg az érettségivel, hanem azután is nagyon intenzíven fennmaradnak.

– Életútja során számos szakmai elismerésben részesült. Hogyan élte meg az Apáczai Csere János-díjat?

– Nagy elismerésként, amelyhez azt gondolom, sokan segítettek hozzá, ezért nagyon hálás vagyok a családomnak, a kollégáimnak, a diákjaimnak és szüleiknek is, hogy a közös munkánk során mindig mellettem álltak és minduntalan támogattak.

– Milyen szakmai tervei vannak?

– Két évvel a nyugdíj előtt állok, már nem sok szakmai tervem van. Szeretném még folytatni és a lehető legjobb kezekbe adni a megkezdett projekteket az iskolában a nemzetiségi tagozaton s az országos szintű német nyelvű történelemversenyen. Szeretném persze átadni a szakmai tapasztalataimat is: tervem, hogy felfrissítem majd a pedagógus kollégáknak szakmai tanácsokat nyújtó weboldalamat, aktualizálom a történelemmel kapcsolatos tartalmakat, és népismereti anyagokat is tervezek feltölteni rá.

– A BARÁTSÁG *szerkesztősége szívből gratulál az elismeréshez!*

(ldu presse)

Olvassa a BARÁTSÁG-ot!

Fizessen elő most 2023-ra!

Éves előfizetési díj: 3000 Ft (1800 Ft + 1200 Ft postaköltség), **félévre: 1500 Ft**

A folyóirat előfizethető átutalással:

az Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége főszámlája,
Barátság folyóirat alszámláján, OTP Bank: 11743057-26413457

e-mail címeink: baratsagujsag@gmail.com, eva.mayer@nemzetisegek.hu
honlapunk: http://nemzetisegek.hu

Várjuk könyvtárak, iskolák, kisebbségi önkormányzatok, egyesületek, baráti körök jelentkezését!

Roma reprezentáció Magyarország közterein

Az újpesti Rácz Gyöngyi Közösségi Központban került sor júniusban a Tom Lantos Intézet és az Idetartozunk Egyesület kiadásában megjelent könyv bemutatójára. Az eseményt ***dr. Bíró Anna-Mária****, a Tom Lantos Intézet igazgatója nyitotta meg, a beszélgetést* ***Fejős László*** *– maga is a könyv egyik szerzője –, a Tom Lantos Intézet munkatársa vezette. A kötet megjelenését megelőző utat, a többéves kutatást a könyv szerzői,* ***dr. Bogdán Péter*** *oktatáskutató, a Budaörsi Tanoda Alapítvány szakmai vezetője és* ***Molnár István Gábor*** *helytörténet-kutató, az Újpesti Cigány Nemzetiségi Önkormányzat és az „Eötvös József" Cigány-Magyar Pedagógiai Társaság elnöke mutatta be, megemlékezve egyúttal* ***Setét Jenő****ről, akinek szintén kiemelkedő szerepe volt a kutatásban, így a könyv megszületésében is.*

A közterületen álló szobroknak, emléktábláknak üzenetük van: őrzik és felmutatják azokat az értékeket, amiket az adott társadalomban fontosnak tartanak, példának állítanak a jövő számára. Ezért is figyelemre méltó Bogdán Péter – Fejős László – Molnár István Gábor – Setét Jenő Roma reprezentáció Magyarország közterein című könyve.

A 2019-21 között folytatott kutatás indulására visszatekintve dr. Bíró Anna-Mária rámutatott annak céljaira és kérdésfelvetéseire. Egyrészről a magyarországi közterekenen felállított roma reprezentációk (emléktáblák, emlékművek, szobrok, kopjafák, köztéri festmények, romákról elnevezett vagy általuk alapított középületek) tudományos igényű feltérképezését tűzték ki célul. A kutatás kezdetén ugyanis semmilyen adatbázis nem állt rendelkezésre arról, hogy a fővárosban s vidéken hol és milyen tematikájú roma reprezentációk léteznek. Meg kellett határozni a módszertant, az alapfogalmakat, ezen belül a roma identitást. Ehhez kapcsolódik a kutatók másik, roma mozgalmi célja is. A könyv amellett, hogy beemeli a roma közgondolkodásba a roma emléktáblák, domborművek, szobrok létét, történetét, azt az üzenetet is hordozza, hogy a romák maguk is erőteljesebben kapcsolódjanak be a róluk kialakított kép megformálásába. Milyen a romák arca, hogyan jelennek meg? – tette fel a kérdést dr. Bíró Anna-Mária. „Sok köztéri megjelenés a XIX-XX. századi cigányzenészt ábrázolja, majd a XXI. századi roma mozgalom véget vet ennek a romantikus képnek, és emléket állít a roma holokausztnak. „Nem sokszínű, csak egy-kétféle ábrázolásmód van, a többségi társadalom ellenőrzésében. Legyen inkább a romáknál önmaguk ábrázolásának meghatározása, alkossák meg ők azt a képet, ami róluk a többségi társadalomban megjelenik. Olyan képet kell kialakítani, amire büszkék lehetnek a romák. A tudományos igényekkel és mozgalmi célokkal született könyv két szempontja között megvan az egyensúly. A múltban gyökerezik, a jelent ábrázolja, és a jövőnek szól."

Molnár István Gábor arra is felhívta a figyelmet, hogy a kutatás során feltérképezett, jelenleg Magyarországon felállított 164 köztéri emlék mennyiségét tekintve csekély arányban képviseli a romákat. Az összes köztéri emléknek egy százalékát sem éri el a roma tematikájú, ami óriási aránytalanságot mutat a roma nemzetiség és a többségi társadalom létszámarányához viszonyítva. Bogdán Péter a 26 fővárosi reprezentáción és további négy roma személyiség nevét viselő intézményen keresztül mutatta be, milyen erős ezek kulturális vetülete. Jellemző elhelyezésük, tematikájuk. A roma történelemmel mindössze 29%-uk foglalkozik, a 12 kulturális témájú közül 11 zenével kapcsolatos, és zömük ott került elhelyezésre, ahová a személy vagy esemény kapcsolódik, tehát nem városrendezési szempontok alapján.

Bogdán Péter a kutatás módszertanába is beavatta a könyvbemutató hallgatóságát, és a gyakorlati megvalósulás eseményeit felidézve adózott Setét Jenő emlékének. „A kutatást 2019-ben kezdtük Molnár István Gáborral és Setét Jenővel, egy évvel később csatlakozott Fejős László. Setét Jenő személyes kapcsolatrendszerén keresztül úgynevezett hólabda-mintavétellel és online kereséssel indultunk, amit vi-

zuális adatgyűjtés és terepmunka követett. Előfordult, hogy naponta 600-700 km-t is utaztunk ehhez. A személyes felkeresés során tapasztaltuk Jenő ismertségét. A vele való beszélgetések alapján készültek interjúk azokkal, akik valamilyen reprezentáció létrejöttében részt vettek. Ezek közül egy-egy szemléltető, sikeres és kudarcos kimenetelű esetet a könyvben is bemutatunk. Setét Jenő megállapítása továbbá, hogy 2006, a Roma holokauszt-emlékmű felállítása a Nehru parton vízválasztónak tekinthető. Ezt az emlékművet roma aktivisták/szervezetek kezdeményezésére állították fel, a roma önreprezentáció első budapesti alkotásának tekinthető, és ezzel elindult az a folyamat, hogy romák maguk is kezdeményeznek köztéri megjelenítéseket magukról, szerepet kapnak/kérnek a róluk szóló köztéri alkotásokkal kapcsolatban."

Hiánypótló mű készült európai viszonylatban is: 2018-ig fel sem merült a roma köztéri reprezentáció adatbázisának hiánya. A kutatással létrejött 164 itemet tartalmazó gyűjtemény további érdeme a vizsgálat tudományos szempontjainak kijelölése és megfogalmazása, a roma identitástudat erősítése.

A könyv első felében olvashatunk a kutatás módszertanáról, folyamatáról és tudományos eredményeiről az esettanulmányokat is beleértve, második fele tartalmazza a fellelt 164 köztéri reprezentáció közül azok fotóját, amelyek a jogi szempontoknak is eleget téve közlésre kerülhettek. A borítón *Kunhegyesi* Ferenc „Az elbizonytalanodott próféta" című grafikája látható. Mottójául a szerzők a megjelenés előtt pár nappal elhunyt Setét Jenő hitvallásának egyik velős mondatát választották: „Abban sziklaszilárdan hiszek, hogy mindaz, amit a roma mozgalom el akar érni, az Magyarország javát szolgálja." A kereskedelmi forgalomba nem kerülő könyv a Tom Lantos Intézet honlapján (tomlantosinstitute.hu) elérhető.

A XIX. század nagy mecénása, Tomori Anasztáz

„Az utolsó nagykőrösi görög", a muszka professzor, aki félig lengyel, félig szerb és egészében magyar

Tomori Anasztáz fiatalon…

Származása szerint két nép is magáénak vallja, tevékenységéért négy is büszke rá. *Anasztasz Theodorovits* – vagy, ahogy ifjúkorában megmagyarított nevével ismertté vált: *Tomori Anasztáz* – Dunaföldvár szülötte. Édesapját *Theodor Theodorovitsot* (Theodorovits Tódort) életírói kevés kivétellel szerb születésű, vegyesboltot működtető helyi kiskereskedőként mutatják be. (Néhányan görög származását vélelmezték.) Édesanyja a lengyel Katarzyna *Baranowski* (magyar írásmóddal: Baranovszky Katalin) volt. Gyermekük 1824. május 1-jén jött a világra, s apja révén az ortodox, görögkeleti hitben és magyaros hazafiságban nevelkedett. (Érdekes – és végiggondolásra érdemes – az e téren mutatkozó párhuzam az egy évvel idősebb Petőfit adó Petrovics családdal.)

A Theodorovits família feje is kiemelt gondot fordított, s komoly anyagi áldozatokat hozott fia iskoláztatásáért. Anasztáz e támogatás nélkül aligha folytathatta volna szülőfalujában megkezdett tanulmányait Székesfehérvárott, és a reformkor politikai izzásában leledző Pesten, a pesti egyetem mérnöki karán sem szerezhetett volna mérnöki oklevelet. Becsületére legyen írva, hogy már diákként és hallgatóként is házi tanítást vállalt, hogy tehermentesítse az otthoniakat. A forradalmi hangulat őt is elérte. Mint egy későbbi, 1855. évi Kelet című szépirodalmi lapindító szándéka kapcsán végzett osztrák rendőrhatósági vizsgálat megállapította: „1848-ban kormányellenes cikkeket írt Kossuth Hírlapjába és a Közlönybe. Azután mint kormánybiztos a Bánságban izgatta a népet fölkelésre. Végre 1849-ben a magyar katonai felsőbb törvényszéknél irodatiszti állást kapott. Ezért rendőri felügyelet alatt állott 1854 novemberéig" – írták a kezdeményezést meghiúsító jelentésben.

A szabadságharc bukása után az országra riadt, félelemmel terhes csend borult. Politikusaink vagy emigráltak vagy a passzív ellenállást, a visszavonulást találták az egyedüli tisztességgel vállalható magatartásnak. A rém- és önkényuralom idején hallgatásra kényszerültek a múzsák. Egy királyi ügyész harmincnégy irodalmárunkat kívánta perbe fogni, ám egy másik államügyész (jegyezzük meg nevét: *Kossalkó* János) nem kis munkával elhárította a vádemelés veszedelmét. Irodalmi nagyjainkat súlyos lelki sebek gyötörték és hosszú időn át esélyük sem volt a megjelenésre. (A komáromi menleveles Jókai kivételével, aki Sajó kutyája nevét használva, álnév alatt írogatott.) Czuczor, Sárosi és Madách börtönben ült, Bajza szép lassan megőrült, Táncsics bujdosott, Vörösmarty összetörten nyéki földbérletén gazdálkodva szűkölködött, Vajda János pedig vidéki földbecslőként tette ugyanezt.

Tomori Anasztáz a szabadságharc bukása után nem tudott, vagy nem kívánt mérnökként elhelyezkedni, továbbra is családokhoz járó korrepetitorként, tanítóként kereste kenyerét. Az azonban, hogy ebben az irodalomapályos időben mire költötte csekélyke megtakarítását, mindennél beszédesebb előképe későbbi munkásságának. 1852-ben szerkesztette és adta ki magyar költők több mint száz versét tartalmazó „Emlékkönyv" című antológiáját, amelyben az elnémultak is teret kaptak. Kis, voltaképp észrevétlen maradt kiadvány volt ez, mégis lelkesítő mindazoknak, aki olvasták vagy akár csak látták is a nyomda kirakatában.

Működött azonban egy olyan iskola is akkoriban Magyarországon, amely joggal tarthatott volna igényt az „élő irodalmi antológia" címre, mivel tizennégy-tizenöt tagú tantestülete számos kortárs irodalmárt számlált. Kilenc akadémikus dolgozott a falai között. *Mentovich*

Ferenc költő, filozófus, *Salamon* Ferenc történész, esztéta, színkritikus, műfordító, *Szilágyi* Sándor történész, folyóirat-szerkesztő, *Szabó Károly* filológus, műfordító, *Szász* Károly költő, műfordító és *Arany* János is a Nagykőrösi Református Főgimnáziumban nyert akkoriban menedéket s tisztes megélhetést. Az volt ám a tanári kar! A Fiastyúkban nincs annyi csillag, mit akkor Nagy-Kőrösön volt – emlékezett rájuk *Jókai*. (Igaz, ebbe már Tomorit is beleszámította.)

1853-ban, amikor Szász Károly az intézményből Kecskemétre távozott, pályázatot hirdettek az addig általa betöltött mennyiségtan-tanári állásra. Hárman jelentkeztek: két református jelölt és a görögkeleti vallású Tomori. Az iskolafenntartót képviselő egyháztanácsnak ugyan támadtak kétségei, de a jeles tantestület egyöntetű akarata előtt meghajoltak. A számoknak nincs vallásuk! – hangzott a tanári kar példaértékű, megdönthetetlen őmellette szóló érve.

Szerencsés döntést hoztak! A fiatalemberről hamar kiderült, hogy nemcsak a számok embere, de irodalomértő, irodalomkedvelő is, megbízható és igaz hazafi. Így aztán a „nagy nevek", élükön Arannyal kivétel nélkül a barátjukká fogadták. Saját szakterületén is igyekvő volt, több tanulmányt közreadott és 1854-ben kiadta az Elemi mennyiségtan című munkáját.

Arany Tompának is beszámolt új kartársáról, akit egyrészt a vallására utalva becsületes görög fiúként emlegetett, másrészt az eredeti oroszos neve miatt, kedveskedve „a mi muszkánk"-ként (unser Muszka) írt róla. Ezt a becenevét valószínűleg a diákjaitól kapta, de minden bizonnyal elnyerte a tetszését, mivel visszaemlékezések szerint szívesen mutatta úgy be magát, hogy ő az a bizonyos Muszka professzor. *Jókai* – akivel szintén összeismerkedett – viszont az utolsó nagykőrösi görögként emlegette, ami szintén a vallásával függött össze. Tomori tanári kinevezésekor rögtön keresni kezdte a legközelebbi ortodox szentélyt. Kiderítette, hogy a városnak van ugyan egy kicsiny görög temploma, az viszont – mivel az azt építtető helyi görögök évekkel előbb elfogytak – korábban zár alá került. Mint egyetlen jelentkező hívőnek azonban készségesen megnyitották az épületet, és a görög templom gondnokává nevezték ki. Ennek fejében, valamint némi bérleti díjért imahelyként használhatta, de gondnoki lakását is berendezhette. Elköltözése a templom végleges bezárását is jelentette. Jókai erre utalt.

Az 1854. évi nyári vakációra két utat tervezett. Ellátogatott Sárospatakra, hogy személyesen találkozhasson a bujdosásai után éppen ott tanító *Erdélyi* János költővel, színikritikussal, a Nemzeti Színház 1848/49-es aligazgatójával. A másik utazása anyai nagybátyjához, *Baranovszky* Miklóshoz, a páratlanul gazdag nagykereskedőhöz és híres műgyűjtőhöz vezette volna. A Hamburgban és Bécsben is palotát fenntartó rokonnal azonban már nem találkozhatott, mert időközben elhalálozott. A császárvárosban azonban nemcsak erről értesült, hanem arról is, hogy a nevezetes ember teljes vagyonát őrá és két lánytestvérére hagyta. Óriási vagyonrész jutott neki. Átköltözhetett volna a német Hanza-városba, s tölthette volna a páratlan műkincsekkel teli kastély uraként a hátralevő életét. Áttelepülhetett volna Bécsbe, ahol szintén boldog semmittevésben, örök szórakozásban, művészetekben tobzódva, vagy esetleg a világot járva szerzett volna feledhetetlen élményeket. Ő azonban nem ezt tette. Pénzzé tette mindkét kastélyt, elárverezte a műkincsek túlnyomó többségét és visszatért Magyarországra. Nagybátyja síremlékére Arannyal íratott epigrammát.

Nagykőrösön emlékezetes búcsút vett tanártársaitól, barátaitól, hosszan beszélgetve velük arról is, hogy miként tudna leginkább a magyar kultúra hasznára lenni. A tantestület már említett tagjain kívül *Ballagi* Mór, *Gyulay* Pál, *Tompa* Mihály és Jókai is jelen volt, s valamennyien megnyerőnek találták, barátságukba fogadták. A tanári kar pedig kijárta számára a haláláig büszkén viselt tiszteletbeli főgimnáziumi tanár címet.

…és idősen

Elsőként tanulmányi ösztöndíj-alapítványt tett, és jutalmat alapított a nagykőrösi diákok javára (utóbbit a mindenkori legeredményesebb irodalmi alkotó kaphatta meg közülük). Három évvel később, az őáltala letett alaptőkével nyugdíjalap is létesült a bármikori tanárok számára.

A köz hasznára válni – nyilvánvalóan nagy nevű barátai sorsának ismeretében is –, úgy ítélte meg, hogy leginkább azzal lehetne, ha valamiképp a magyar irodalomba tudna újra lelket lehelni. Olyan magasztos célt keresett, ami komoly kihívást jelent a szerzőknek, amibe a cenzúra sem köthet bele, mivel a múlt tanulságaival üzen a sötét jelennek. Történelmi tárgyú színművek írására adott tehát többször is jelentős pályadíjat, amellyel sok írót megmozgatott, ismét alkotásra késztetett. Ennek köszönhetően íródott és kerülhetett színre egyebek mellett Jókai Mór Könyves Kálmánja, *Hegedűs* Lajos Bíbor és gyásza, valamint *Obernyik* Károly Brankovics Györgye (amiből később *Erkel* írt négy felvonásos operát). Magára vállalta Szász Károly angol és francia költők verseiből szerkesztett műfordítás-kötetének kiadási költségeit is. Széles e hazában ugyanis nem volt más, aki vállalkozott volna e feladatra, hiszen egy ilyen verseskönyv tudhatóan csakis veszteséget termelhetett.

Elhatározta, hogy Shakespeare műveinek első teljes magyar fordítását és kiadását is fedezni fogja. Addig csak a Julius Caesar (Vörösmarty fordítása) és a Coriolanus (Petőfi átültetésében) számítottak ihletett, az eredetihez méltó Shakespeare-tolmácsolásnak. A könyvsorozatba természetesen ezek is bekerültek. A legfontosabb fordítók Arany János, Szász Károly, *Lévay* József, Ács Zsigmond voltak. Az elhatalmasodó betegségével és elszegényedéssel egyszerre küzdő *Vörösmarty*t – mivel Tomori is Fejér megyében vett birtokot – gyakran felkereste

Az első kiadás

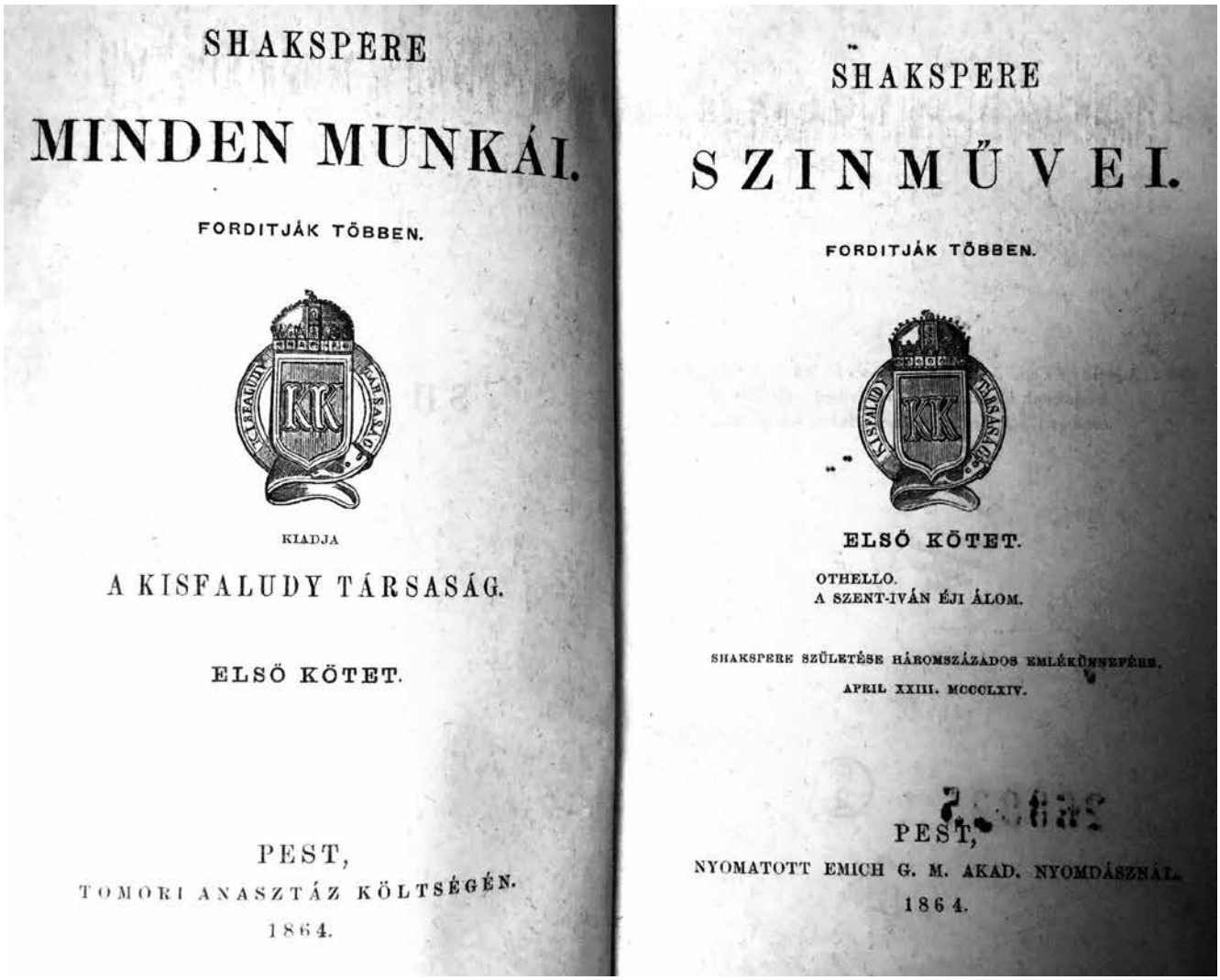
SHAKSPERE

MINDEN MUNKÁI.

FORDITJÁK TÖBBEN.

KIADJA

A KISFALUDY TÁRSASÁG.

ELSŐ KÖTET.

PEST,

TOMORI ANASZTÁZ KÖLTSÉGÉN.

1864.

SHAKSPERE

SZINMŰVEI.

FORDITJÁK TÖBBEN.

ELSŐ KÖTET.

OTHELLO.
A SZENT-IVÁN ÉJI ÁLOM.

SHAKSPERE SZÜLETÉSE HÁROMSZÁZADOS EMLÉKÜNNEPÉRE.

APRIL XXIII. MCCCLXIV.

PEST,

NYOMATOTT EMICH G. M. AKAD. NYOMDÁSZNÁL.

1864.

Kápolnásnyéken. A köztük kialakult atyafiságos kapcsolatot felhasználva, udvarias késztetéssel, finom diplomáciai érzékkel anyagilag is támogatta. Vele a Lear királyt fordíttatta le a sorozat számára. Minden elfogadott műfordításért (Arany János és *Csengery* Antal voltak az elbírálók) kétszáz forint honoráriumot fizetett kézhez, ami akkor igen jelentős összegnek számított. A tizenkilenc kötetben (tizenegy év alatt) megjelent sorozat első tizennyolc része végül Tomori Anasztáz teljes kiadói, nyomdai és terjesztői költségén kerülhetett fel a polcokra. Nem kívánt nyerészkedni a vállalkozáson. Az első kiadás anyagi hasznáról lemondott a Kisfaludy Társaság javára, amelynek így összesen tízezer korona átadott tőkével szinte újraalapítója lett. (A szépirodalmi egyesülés alapítótagként rögzítette közreadott éves névjegyzékeiben.) *„Az eladandó példányok jövedelméből mindenekelőtt az előlegezett tiszteletdíjak és nyomtatási költségek lesznek levonandók: a remélhető tiszta jövedelem a Kisfaludy-társaság javára essék. Ezen első kiadást legalább 2000 példányban nyomatandom; hogy a jutányosan szabandó ár mellett is lehessen belőle némi hasznot remélni. Ha netalán második kiadás is válnék valaha szükségessé, kívánom, hogy az a fordítók tulajdona legyen"* – rendelkezett 1860-ban.

Adományt tett az Erdélyi Múzeumegylet és a színészek nyugdíjintézete működtetésére, valamint a kor legnépszerűbb néplapja, a Vasárnapi Újság számára különféle pályadíjak kitűzésére.

Volt már szó róla, hogy amint tehette, támogatta Vörösmartyt. Halálakor a Vörösmarty-kultusz szolgálatába állt. Emlékét őrzendő, nagy mennyiségben bronz Vörösmarty-mellszobrokat gyártatott, hogy a hazafiság példájaként a családi otthonok dísze lehessen. Ő emeltette saját költségén azt a síremléket is, amely alatt a Szózat szerzője a kerepesi (ma: Fiumei úti) temetőben nyugszik.

Más alkotókat is felkarolt. *Sárosi* Gyula költőnek, Kossuth egyik – a szabadságharc alatti működése és a Ponyvára került arany trombita című költeménye miatt előbb halálra, majd életfogytiglanra ítélt – kormánybiztosának, amikor hosszú évek múlva kegyelemmel szabadult, Tomori támogatásával sikerült megteremtenie létfeltételeit, folytatnia félbeszakadt irodalmi pályáját. Akkor is számíthatott rá, amikor Krinolin-vers című költeményéért internálták, s újra hazatérhetett. Felkarolta *Than* Mór festőművészt is. Számos alkalommal juttatta olyan forrásokhoz, amelyek pályafutását egyengették. (Párizsban is az ő költségén képezte magát.) Megvásárolta tőle például nyomdai sokszorosításra Mohácsi csata című művét, amelyet 1857-ben ingyenes műmellékletként a végóráit élő szépirodalmi, művészeti és divatlap, a Hölgyfutár előfizetői kaphattak meg. Az elbukott szabadságharcra áthallásos festménymásolatot kísérő kiadói közlés: *„…nem album lap, melyet a közönség keze között forgat, hanem a mely arra szolgál, hogy a magyar termeket, szobákat diszitse"* – beteljesült. A passzív ellenállás éveiben hazafias tisztesség lett kifüggesztésével tüntetni. A megugró előfizetések így aztán meg is mentették a lapot. Tomori számottevő összeggel járult hozzá id. *Markó* Károly festményeinek külföldről a Nemzeti Múzeum részére történő megvásárlásához. is.

Nemcsak a művészetek álltak azonban érdeklődése homlokterében. 1856 decemberében például ezt írta az Akadémia titkárának *„…majd mindenki ajándékkal járul újév napján kedves övéihez; miért ne követném e szokást én is a magyar tudományos irodalom irányában, mellynek emelésére nem kevesbé szükséges nálunk az anyagi, mint a szellemi erő. Mig a szépirodalmi művek s folyóiratok pártoló s olvasó közönségének naponkint növekedő száma fölött minden hazafi méltán örülhet; nem tagadhatja más részt aggodalmát azon állapot fölött, mellyben a tudományos irodalmat látja a részvétlenség miatt. Illy nagy baj enyhítéséhez én is csekély erőmmel járulni óhajtván, bátor vagyok e sorokban a tiszt. akadémiának négy száz pengő forintot fölajánlani olly kérelemmel, hogy ezen összeget tudományos munka kiadására, vagy legalább kiadási költségeinek pótlására, péld. a török-magyar történeti kútfők egyik kötete kinyomtatására fordítani méltóztatnék."*

„Az eladandó példányok jövedelméből mindenekelőtt az előlegezett tiszteletdíjak és nyomtatási költségek lesznek levonandók: a remélhető tiszta jövedelem a Kisfaludy-társaság javára essék."

Katona József szobra a Nemzeti Színház előtt
(Züllich Rudolf műve – Tomori Anasztáz ajándéka)

Lelkesen csatlakozott a Vasárnapi Újság azon akciójához, mely *Kliegl* József hazai feltaláló „hangjegyző-gépének" egy példányát kívánta a Nemzeti Múzeum közadakozásból megszerezni. Kliegl zongorára szerelt masinája egy forgó hengerre felrajzolta a leütött hangjegyet, azaz az előadott mű elhangzásával egy időben rögtön kottát készített. A felhívás révén a korábban is nagyszerű újdonságokkal (pl. nyomdai szedőgéppel) előállt ezermester *„részvétlenség miatt csökkenő munkakedvét, mind általában napjait egy időre"* kívánták biztosítani. Megírták azt is, hogy *„a hazai ügyek pártolásában fáradhatlan Tomori Anasztáz régen, még a Vasárnapi Újság felszólalása előtt elhatározta, mikép szükség esetében egymaga szerzi meg a gépet a Muzeum számára"*. Végül a közadakozás eredményeként, nem a teljes összeget, csak a nagyobbik felét kellett kifizetnie.

Még nyaralni sem tudott anélkül, hogy valami hasznos dolgon ne törje a fejét. Bosszantotta, hogy noha egyes fürdőhelyeken sok honfitársa megfordul, mégsincsenek számukra elérhető magyar nyelvű olvasmányok. Ezért Ótátrafüreden (ma Szlovákia: Starý Smokovec) magyar nyelvű könyvtárat alapított.

Akadtak azonban látszólag sikertelen vállalkozásai is. Bár németországi utazása során kezdeményezte, hogy a berlini egyetemen magyar nyelvű tanszék létesüljön, melynek kezdeti fedezetét is biztosítani szánta, e tervéből akkor nem lett valóság. Csak 1916-ban, több évtizeddel a halála után. Nem volt sikere a köztéri szobrok állításával sem. Mivel ennek előtte nem voltak hagyományai, ezeknél megmutatkoztak a később kinőtt gyerekbetegségek. A Nemzeti Színház oszlopcsarnoka elé – a sokat nélkülöző, nehéz helyzetben élő *Züllich* Rudolf szobrászművésszel – készíttetett egész alakos *Katona* József-szobortól idegenkedtek az ikerváros lakói. Ezt érzékelve, Tomori néhány évvel később gombai birtokára szállíttatta, majd 1881-ben Kecskemétnek, a Bánk bán szerzője szülővárosának ajándékozta a szobrot. (Jelenleg a helyi Katona József Gimnázium aulájában áll.) Az elszállított emlékmű helyére *Lendvay* Márton színművész szobrát (az első magyarországi színész-szobrot) helyeztette. A megbízásra pályázatot írt ki, s egy általa felkért műítész bizottság választotta ki *Dunaiszky* László alkotását. Ennek felállítása döntően szintén az ő pénzéből, de közadakozással megtámogatva történt. (A szobor ma is köztéren, a budai várban, az Országház utcában áll.)

Miközben vidéki birtokát vezette (*jól gazdálkodni is hazafiúi kötelesség* – mondta), Pesten is vett a Barcsay utcában lakást magának. Ebben irodalmi szalont működtetett. (*Deák* Ferenc, *Eötvös* József is megfordult az eseményeken.) Megnősült, egy kétgyermekes özvegyet vett feleségül, akivel haláláig, huszonkilenc éven át, boldog házasságban élt. 1894. október 8-án, Barcsay utcai otthonában érte a halál.

Élete során a már említett nagykőrösi dísztanári címen túl, két nagy elismerés érte. 1858 decemberében a Magyar Tudományos Akadémia a matematikai és természettudományok osztálya levelező tagjává választotta (ő volt az osztály legelső levelező tagja). Elemi mennyiségtana volt erre a jogalap. Székfoglalója, *„A gabona-, különösen víz- és gőzmalmokról"* tartott értekezése után azonnal újabb pályadíjakat adományozott az intézmény számára történelmi és matematikai művekre. A másik elismerésként a Kisfaludy Társaság megfestette portréját, hogy dísztermében kifüggeszthesse a többi nagyok közé.

1894. május 16-án kelt végrendeletében is intézkedett közcélokról. Az Akadémiának tízezer forintot hagyott, hogy annak kétévi kamatával matematikai műveket díjazzanak. A Nemzeti Múzeumnak adományozta féltve őrzött Vörösmarty-ereklyéit és a belvederi Apolló-szobor két méter magas vasöntvény-változatát, amely azóta is a Múzeumkertben áll. Talpazatán, kis márványtáblán olvasható: „Tomori Anasztáz hagyatéka" Szinte csak ez, valamint nem túl jól sikerült nagykőrösi szobra és egy ottani utcanév hirdeti az emlékét.

Hegedűs Sándor

Díjátadó és tanulmányi kirándulás Abádszalókon, Ember Mária nyomában

Különleges eseménnyel fejeződött be a pandémia bezártsága utáni tanulmányi kirándulásokban gazdag idei tanév egyetemünk közösségszervező szakos hallgatói számára. A ***Wallenberg Egyesület*** *és az* ***Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem (OR-ZSE)*** *által közösen támogatott kiránduláson vettek részt Ember Mária szülővárosában, a Tisza-tó partján fekvő Abádszalókon. Itt rendezték meg az írónő életművének feldolgozásával a múlt évben kezdődött kutatási témakört lezáró ünnepi díjátadót.*

A korábbi szemeszterekben lehetőség volt részletesen megismerkedni az írónő szellemi hagyatékával. A szakértő vendégelőadókkal történő beszélgetések után a hallgatók esszéket írhattak a témában, és online konferenciákon is előadhatták, meghallgathatták az életmű különböző szempontú megközelítését. A további kutatásokat a két intézmény egy pályázattal is ösztönözte, melyen Herczeg Róbert másodéves közösségszervező szakos hallgató különdíjban részesült. Bruder Edit (OR-ZSE közösségszervezés) és Varga Réka (Miskolc, jogtudományi kar), pedig oklevelet kaptak teljesítményükért. Herczeg Róbert ez alkalomból a résztvevőkkel is megosztotta kutatási eredményeit az írónőről és dokumentumfilmes testvéréről, az Ember Máriáról elnevezett helyi könyvtárban.

Ember Mária író, újságíró és húga, Ember Judit dokumentumfilmrendező kiskamaszokként élték át a vészkorszak eseményeit. A Bécs melletti Strasshofba kerülve egy hadiiparra átállított acélüzemben végeztek kényszermunkát édesanyjukkal, így élve túl a holokausztot. A háború után a lányok Budapestre költözve egyetemet végeztek és a következő évtizedekben kibontakozó munkásságukban többek között az elhallgatott igazságok nyilvánossá tétele vált fő céljukká. Közel harminc könyv, illetve dokumentumfilm készült el kezük nyomán, mely utóbbiak jelentős része a társadalom számára szinte alig volt elérhető. Ember Mária *Hajtűkanyar* című dokumentumregénye a hazai holokauszt-irodalom ékköve. Az írónő mellszobra a róla elnevezett könyvtár előtti téren áll 2003 óta, amikoris Abádszalók város poszthumusz díszpolgárává választotta, és a szobor avatásán *Göncz* Árpád köztársasági elnök mondott beszédet.

Jelen ünnepélyes eseményen a hallgatók és családtagjaik mellett jelen volt a Wallenberg Egyesület elnöke, *dr. Sebes* József és az egyesület több tagja, valamint *Bordás* Judit a helyi könyvtár vezetője, s nem utolsó sorban *Pacsai* Norbert, Norci bácsi is. Ő gazdag helytörténeti ismeretein túl Ember Máriához fűződő személyes emlékeit is megosztotta a csoporttal, hiszen az írónő hosszú távollét után életének utolsó évtizedében szoros kapcsolatot alakított ki szülővárosával.

A könyvtárban létrehozott Ember Mária emlékkiállítás megtekintése után a csoport Norci bácsi kalauzolásában megismerkedett a kisváros történelmi nevezetességeivel, többek között az írónőhöz köthető helyszínekkel. Külön kiemelendő a főtéren, a II. világháború áldozatainak állított emlékmű, amelyen az odaveszett személyek nevei, származási és vallási hovatartozásuktól függetlenül, betűrendben szerepelnek. Norci bácsi elmondása szerint ehhez maga Ember Mária ragaszkodott, hiszen – az ő szavait idézve – Abádszalókon a zsidóság a helyi közösségbe „beágyazódva" élte mindennapi életét a vészkorszak bekövetkeztéig.

Az esemény megszervezése *dr. Goldmann* Márta egyetemi docens kérésére a végzős közösségszervező szakos hallgatók vizsgafeladata is volt. Ezúton is köszönjük nagyszerű munkájukat, valamint az OR-ZSE tanárai és a Wallenberg Egyesület támogatását csakúgy, mint a vendéglátó Abádszalók városának a szívélyes fogadtatást.

Herczeg Róbert

A holokauszt sajátos megjelenítése Ember Mária és Ember Judit életművében

A Hajtűkanyar című regény és az árnyékában megbúvó gyöngyszemek

A holokausztról nehéz beszélni, mert olyan cselekmény az emberiség történetében, ami mellőz minden emberséget, és amely mégis képes volt teret hódítani magának. Ezzel viszont egyben figyelmezteti is az utókort, hogy nem hagyhatjuk azt feledésbe merülve újra megtörténni, és okulva belőle embernek kell maradnunk minden körülmények között. Éppen ezért kell róla beszélni, még akkor is, ha a szavakkal kifejezhetőség határán mozgunk, megtalálva azokat a módokat, ahogyan a történések – ha nem is pontosan ugyanúgy – az átélhetőség, és ezáltal a megismerhetőség lehetőségét hordozzák magukban. Hogy azok is tudják meg, mi történt, akik nem voltak ott.

A túlélők múlttal való szembenézése sok esetben évtizedek alatt történik meg – nem ritka jelenség ez a vészkorszakot átélt emberek életében. A lélektan tudománya holokauszt-szindrómának[1] nevezi azt a jelenséget, amikor a túlélő hallgatásba burkolózik, nem meséli el a vele történteket még legközelebbi családtagjainak sem, noha sokszor éppen az elhallgatástól válik nemzedékeken átívelő lelki sérüléssé a leszármazottakban. Sok idő elteltével azután egyszer csak előfordul, hogy valami mégis képes megtörni a hallgatásukat, az emlékek megnyílnak, és már szinte érzelemmentesen tudnak apró részletekbe menően beszélni mindarról, ami velük és sorstársaikkal történt azokban a vészterhes időkben.[2]

Az események elmesélésének sokféle módja lehet, mert olyasmit kell átélhetően megmutatni, ami annak megtörténtekor is hihetetlennek és abszurdnak tűnt, hiszen egyik percről a másikra életről vagy halálról volt szó. Ennek irodalmi kérdésköréről, valamint általában a holokauszt-irodalom összehasonlításáról és elsősorban magyar vonatkozásáról *Kisantal* Tamás *Az emlékezés és a felejtés helyei*[3] című átfogó munkájában, valamint *A holokauszt témája az irodalomban*[4] című esszé-válogatáskötetben olvashatunk bővebben.

Ember Mária[5] és testvére Ember Judit[6] asszimilált és felvilágosult zsidó családból származó vidéki kis kamaszlányokként élték túl a holokauszt borzalmait. Miután 1944 májusában a kunhegyesi cigánytelepen kialakított gettóban egy hónapon át nélkülözést és megaláztatásokat voltak kénytelenek elszenvedi, édesanyjukkal együtt átszállították őket a szolnoki cukorgyárba. Ott közel ötezer ember kényszerű társaságában az Auschwitzba induló vonatszerelvényekre vártak. Szerencsés módon őket azonban nem a megsemmisítő táborba, hanem valóban munkatáborba szállították a Bécs melletti elosztóhelyre, Strasshofba.[7] Közel egy évig a Waagner-Biro hadiiparra átállított acélüzemében dolgoztatták őket Bécsben, ahol a kényszermunka nagyrészt értelmetlen volt, és legfőképp a mindennapi élelmezés jelentette legnagyobb nehézségüket. A felszabadító szovjet hadsereg tavasszal elérte a város környékét, ezzel ők is lehetőséget kaptak a hazatérésre és egy új életkezdésre, mely mindezek után sem volt zökkenőmentes: a családapa nem élte túl a vészkorszakot, házukat kifosztották, majd el is vették tőlük.

Néhány nélkülözéssel eltelt év után a fővárosban kezdtek új életet. Nevet változtattak[8] és egyetemre jártak, Mária újságíró, Judit pedig dokumentumfilm-rendező lett. Mindkettőjük életművéről elmondható,

[1] Bővebben lásd Virág Teréz kutatásait.

[2] Példaként említhetjük Fahidi Éva életét.

[3] Kronosz Kiadó, Pécs, 2020

[4] Szerk.: Kisantal Tamás és Mekis D. János, Árkádia kiskönyvtár, Kronosz Kiadó, Pécs, 2018

[5] Abádszalók, 1931 – Budapest, 2001 (Szül.: Elsner)

[6] Abádszalók, 1935 – Budapest, 2005 (Szül.: Elsner)

[7] Frojimovics Kinga és Kovács Éva kutatásaiból bővebben tájékozódhatunk a témáról.

[8] Külön tanulmányt érdemelne a korabeli névváltoztatási szabályozás rendszere, és hogy konkrétan miért pont ezt a jelképes értelmű nevet választották a testvérek.

hogy munkáikban az elhallgatott eseményeket, az elnyomott emberek érdekeit és az egyetemes emberi értékeket képviselték, mindezek miatt szakmailag is háttérbe szorította őket az 1956 utáni elnyomó rendszer.

Ember Mária közel harminc évvel később írta le a gyermekkorában átélteket. Hosszú évek alapos előkészítő munkája után 1974-ben megjelent műve a *Hajtűkanyar* címet kapta, utalva az irányváltásra, mellyel az őket szállító vonat mégsem a biztos halálba indult el, de egyben arra a törésre is, hogy addigi megszokott életük egy csapásra feje tetejére állt, hasonlóan a magyar zsidóság nagy részének életéhez. Az önéletrajzi ihletettségű mű a szerző saját megfogalmazása szerint is regény. Megjelenését követően számos kritika és értekezés jelent meg róla, amelyekben már időnként a „dokumentumregény" műfaji meghatározás került előtérbe. A megjelenés óta eltelt közel ötven évben a könyv újra-kiadásai továbbra is regényként határozzák meg a műfaját, viszont a köznyelvben már egyértelműen dokumentumregényként hivatkozunk rá.

[…]

A dokumentumregény műfaját nem könnyű meghatározni, mivel leginkább a „tényirodalom" megnevezéssel szerepel, és ez alapján írják körül az irodalomtudományos értekezések, mégpedig pontosan a dokumentáltság és a szépírói képzelet, azaz a tényszerűség és az irodalom összhangjának megteremtése miatt. A dokumentumregény tehát nem szembefordítja a megtörtént valóságot a regényszerűséggel, hanem éppen abban rejlik hatásának titka, hogy egy új viszonyt létesít közöttük, ami által az olvasó a szokásosnál erősebb élményben részesül.

Ember Mária újságíróként dolgozott, így a tényszerűség és a tények kutatása – a történések hiteles riporteri megközelítése – számára alapvető fontosságú volt. Több évtizedes szakmai tapasztalatra támaszkodhatott. Az átélt események óta eltelt közel harminc év alatt „megérett" benne az elhatározás, hogy ezt a történetet meg kell írnia, mert az idő múlik, így a felejtés is egyre nagyobb a társadalomban. Mindezekből együttesen következett, hogy egy olyan korszakalkotó mű jöhetett létre, amely nemcsak mondanivalója, hanem irodalmi összetettsége miatt is maradandó hatású. A szerző egyéni formanyelve, az alkalmazott írási módszerek sokrétű használata tovább erősített ezen. A cselekményt a történésébe aprólékosan beágyazott, azt kiegészítő, de egyben a „hangnemet" és az események vonalvezetését megtörő, mégis az átélés mélységét a valóság drámai eseményeivel igazoló kordokumentumok felhasználásával tette még inkább hitelessé. Szerepelnek közöttük idézetek akkoriban elhangzott szónoklatokból, beszédekből, részletek levelekből és jegyzőkönyvekből, bírósági tanúvallomásokból, de országos, illetve helyi határozatok, rendeletek, utasítások, körlevelek, jelentések, felmérések, tanulmányok, valamint emlékiratok, feljegyzések, naplóbejegyzések, tájékoztatók, leltárak, számlák, elszámolások, átvételi elismervények, kísérőlevelek, valamint újsághírek és cikkek is helyet kaptak. Az említett kordokumentumok ugyan megőrződtek/megőrződnek a levéltárakban és adattárakban, viszont nincsenek nyilvánosan közzétéve. Mi sem lehet kézenfekvőbb tehát, mint a nagyközönség számára egy regénybe ágyazva közkinccsé tenni, és ily módon megőrizni őket az utókor emlékezetében is. A szerző e dokumentumok tekintetében alapos, évekig tartó kutatómunkát folytatott – a könyv végére illesztett köszönetnyilvánításából tudhatóan – elsősorban magyar levéltárakban és osztrák dokumentum-archívumokban.

A Hajtűkanyar című regényben a kétféle szempont (a fikció és a tényszerű közlés) teljes egyensúlyban van egymással. Bizonyíték erre a cselekmény eseményeit rendszeresen igazoló dokumentumok használata. Velük szemben pedig az önmagát, mint átélőt, szinte kívülállóként, az eseményeket furcsamód egyes szám harmadik személyben,[9] egyszerűen csak egy névtelen „gyerek"-ként meghatározó főhős szemén keresztül láttatott történet áll. A műben többnyire szoros kapcsolat van

[9] Kertész Imre egy évvel később megjelent *Sorstalanság* c. önéletrajzi regénye egyes szám első személyben íródott.

a történések és a dokumentumok tartalma között. Például a regény elején olvashatunk egy, a szolnoki cukorgyár területén öngyilkosságot elkövető orvos házaspárról és a következő oldalon a hozzá tartozó dokumentum igazolja is az öngyilkosságok tényét *„...Tíz, jórészt ismeretlen zsidó személy ismeretlen méreggel öngyilkosságot követett el. Valamennyi halálos kimenetelű volt."* Amikor viszont már nagyon úgy éreznénk, hogy a történet egy hitelesen dokumentált naplószerű leírássá válna, akkor olyan események megjelenítésére is sor kerül, ami már szinte szürreálissá teszi az olvasói élményt. Ilyen például a szolnoki cukorgyárban történt éjszakai esemény, aminek értelmezése a szereplők számára is bizonytalan. Valóban tömeghipnózis történt? Vagy csak a gyermeki képzelet szüleménye, az emlékek csalóka játéka, az álomszerűség jelent meg a regényben? És az elhíresült gondolat: *„Még akarnunk is kell azt, amit ők akarnak?"*

Ugyanez a „realitásokon túli" képszerűség jelenik meg a regény végén is, amikor feltehetően a gyerek éhsége és legyengültsége miatt már az olvasó is elbizonytalanodik abban, hogy ténylegesen megérkezett-e a felmentő sereg, vagy ez csupán a képzelet hiábavaló játéka a regényben? Szintén a fikciós oldalt erősíti a cselekmény időrendiségének váltogatása is, mellyel Ember Mária a regénye elején él, az események közepébe vágva, ezáltal hirtelen sokkoló hatást keltve a gyanútlan olvasóban. Hiszen ott vagyunk rögtön, az események sűrűjében, ahol a szereplők sem tudják, hová is kerültek. Ahogy az olvasó is csak utólag jön rá, mi is történik valójában.

A szereplőknek szokni kell mindent, a korábbi életvitel után mindazt a gyötrelmet, ami velük történik.[10] Ugyanúgy nekünk olvasóknak is, átérezve ugyanezt, az események zűrzavaros és kiszámíthatatlan egymásutániságát. De szokni kell a mű nyelvezetét, többrétegűségét is, hogy nem csak egy regényről van szó, és nem is csak a hozzá tartozó dokumentumokról, hanem lélektanról, az egyének (az elnyomók és a szenvedők) lelki torzulásairól, az egyéni értékrendek felborulásáról és ellentmondásairól. (A kegyetlen és szadista lágerparancsnok, amikor hazamegy, valószínűleg kedvesen megcirógatja kisgyermeke fejét; azok az áldozatok, akik eddig feltehetően becsületesen élték közösségi életüket, most pitiáner lopásra kényszerülnek sorstársaikkal szemben.) A mű egyben szociológiai tanulmány is: hogyan volt képes az agymosás egész társadalmakat a „fajelmélet" eszméjének uralma alá hajtani, és miként viszonyultak mindehhez a különböző hátterű áldozatok, és persze a „kívülállók", akik csupán „féltek" bármit is tenni. *Közben még a szereplők is elbizonytalanodtak* („*az antiszemitizmusról magunk is tehetünk...*") Bár ezek inkább csak az áldozatok különböző szempontú felvetései, melyek az értelmezhetetlen történésekre próbálnak okkal-móddal valamiféle magyarázatot találni.

Mindezekből *jól kitűnik, hogy ez a regény egy „határmezsgye" műfaji szempontból.* Holokauszt-történet, önéletrajz, napló, fikciós regény, pszichológiai elemzés, szociológiai, teológiai és filozófiai identitáskeresés, egyben hiteles kordokumentum is egy túlélő gyerek szemén keresztül, de már a felnőtt író gondolatiságával átitatva. Éppen ez a sokszínűség adja meg a kifogyhatatlan értelmezés lehetőségét, melyre a regény *különlegessége, a műfajt megújító és a műfaji határokon átívelő stílus*a ad lehetőséget azáltal, ahogyan mindezt ennyire *összetetten képes elmondani*,[11] beleértve a hitelességet, a filmszerű képiséget, valamint a szürreális abszurd humort is, mely drámaisága ellenére végig áthatja.

A mű kiemelkedő irodalmi jelentősége mellett annak holokausztot bemutató szempontjaival kapcsolatosan meg kell említenünk *Száraz* György *„Egy előítélet nyomában"*[12] című recenzióját,[13] melyet a szerző Ember Mária kortársaként írt ugyan, de (mint hangsúlyozza) személyesen nem ismerte *őt*. Mégis mindazok a gondolatok, melyek a regénybe ágyazva a zsidóság és magyarság egymáshoz fűződő viszonyával kapcsolatban felmerültek és melyek meghatározták a történelem ese-

[10] Maguk a zsidótörvények fokozatossága is egyfajta „szoktatást" jelentett a zsidóság és a többségi társadalom számára egyaránt. Lásd: Száraz György: *Egy előítélet nyomában* Kelet Kiadó, Budapest, 2012, 194. oldal.

[11] Csak egy röpke kitekintés: Charlotte Delbo: *Auschwitz és utána* (Múlt és Jövő, Budapest, 2021) hasonlóan műfaji határokon átlépve írta meg saját túlélésének eseményeit.

[12] Száraz György: *Valóság* c. folyóirat Budapest, 1975 (18. évf. 8.sz.)

[13] Később olvasói levelekkel kibővített formában kötetként jelent meg: Magvető Kiadó, Budapest, 1976., Kelet Kiadó, Budapest, 2012.

ményeit, azok „nemzsidó" szempontból is gondolkodásra sarkallnak. Éppen ez az „ismeretlen" idegenség és bizalmatlanság[14] adta ugyanis az alapot ahhoz, hogy az uszító propaganda elérje célját a többségi társadalomnál, és ezáltal képesek legyenek még asszisztálni is százezrek halálához – de legalábbis „tudomást sem véve" hallgatni, sokszor csupán „félelemből". Szembenézés ez mindannyiunk számára, hiszen ez a mi közös történelmünk része, nem lehet csupán „zsidókérdésként" tekinteni rá – ahogyan ezt Ember Mária nyomán Száraz György is vezérfonalként írja könyve kezdő lapján: *„Ennek a könyvnek a tárgya nem „a" zsidó sors. Amit ez a könyv elbeszél az magyar történelem."*

Ember Mária életművében a *Hajtűkanyar* szerves részének tekinthető a 2001-ben megjelent[15] önéletrajzi írásokat tartalmazó könyve,[16] a *2000-ben fogunk még élni?*, amely szinte magyarázatként szolgál a sikeres regénye olvasása során felmerülő kérdésekre. Az írások itt is tükrözik a szerző sokoldalúságát és széleskörű jártasságát, alaposságát. Az előzményekből megismerhetjük a háború előtti időszak alföldi vidékének mindennapi életét, a különböző entitások egymáshoz való viszonyának szinte folklorisztikus leírását. Fény derül a család származására és a helyi közösségben betöltött szerepére, és persze a vészkorszakhoz vezető események részletezése. A Strasshofból való hazatérés nehézségei, és az azutáni „újrakezdés" lehetetlensége is kendőzetlenül jelennek meg benne. Műfajilag itt is szokatlan formával találkozunk, mert leginkább visszaemlékezés-gyűjteményről van szó, hiszen a témák és idősíkok között ugrálva – és ezáltal az összefüggéseket önmaga (és az olvasó) számára is feltárva – „veszi birtokba" múltbéli életét.[17] Az átélt eseményeket alátámasztó dokumentumok itt már nem külön kiegészítésként, hanem az emlékezésbe ágyazva jelennek meg, részletes és hű képet adva az adott időszakról, annak visszásságairól. Az olvasónak talán még nehezebb dolga van, mint a regény esetében, hiszen sokkal több idősík és téma váltakozik benne, gyakran minden átmenet nélkül, ezáltal a szerző egy ugyan szokatlan, de annál különlegesebb élményt képes nyújtani a kitartó figyelemért cserébe.

A Hajtűkanyar háttér-információihoz szervesen hozzátartozik Ember Mária BARÁTSÁG folyóiratban megjelent *Abádszalók zsidósága – Abádszalók vesztesége*[18] című írása is, melyben részletesen számba veszi a szülőfalujából elhurcolt zsidó sorstársait. A holokauszt helyi túlélőinek száma 22 fő az odaveszett 33 fővel szemben, ami nagyrészt a strasshofi lágernek köszönhetően a vidéki aránynál jóval szerencsésebb helyzet. A regénnyel ellentétben, ahol a szerző a túlélőket nem, csak a mártírhalált haltakat nevezi meg beazonosíthatóan, teljes nevükön, itt még a foglalkozásukat és a helybéli közösségi szerepüket is elmeséli, és ezáltal „hiányjelként" mutatja fel őket az utókornak.[19] Ez a megközelítés, a számvetés, a számok mögött megnevezett embert láttató megközelítés, ami ezt a rövidke írást annyira egyedivé teszi. Szembeállítja (már-már „visszatranszformálja" a számokká lett emberi sorsokat) a holokauszt személytelenségével[20] és embertelenségével, hogy a számok mögött[21] újra az embereket és az emberi sorsokat lássuk meg.

Tíz évvel a Hajtűkanyar megjelenése után, 1984-ben Ember Mária egy újabb holokauszt-témájú könyvet írt és szerkesztett *100 kép* címmel. A műfaji meghatározás ez esetben sem egyértelmű. Egy holokauszt-képeskönyvről van szó, benne fekete-fehér archív fotókkal, többnyire ismeretlen, „egyszerű" emberekről, akik feltehetően mindannyian áldozattá váltak. Negyven évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a társadalom ezáltal képszerűen is szembenézhessen a történtekkel. És a történetekkel, melyet az írónő a képek mellé jegyzett, általa nézve és magyarázva/értelmezve, vagy csak az írói fantáziával elképzelve mindazt, ami a pillanatkép mögötti eseménysor lehetett. A szerző egyéni formabontó stílusát jól tükrözi a könyv egészét végigkövető, a *„Voltak, akik..."* szavak mélyértelmű, szinte repetitív s ezáltal sulykoló és nyomatékosító jelentést hordozó bekezdései – hiszen ők már nincsenek…

[14] „Zsidók és nem zsidók kapcsolatának meghatározójává a kölcsönös gyanakvás válik." Száraz 173

[15] Múlt és Jövő Kiadó, Budapest, 2001

[16] Tulajdonképpen egy trilógiáról van szó; a harmadik írás a szülőfaluból való „elmenekülés" hátteréről szól: *El a faluból* (Múlt és Jövő Kiadó, Budapest, 2002) benne a vészkorszak utóhatásaival, az elárvult lányok sorsával.

[17] *„Sok, jelentéktelen apróságot is feljegyzek? De hát ez az egésznek az értelme. Az ember, utólag, megpróbálja birtokba venni az életét."* (155. oldal) Múlt és Jövő Kiadó, Budapest, 2001

[18] BARÁTSÁG folyóirat (VI. évf. 4. szám, 1999. szeptember 15.)

[19] Jancsó Miklós *Jelenlét* című filmtrilógiája ehhez nagyon hasonlóan „hiányként" jeleníti meg a zsidó lakosság emlékét.

[20] Heather Dune Macadam *999 fogoly – Az első auschwitzi női transzport története* című könyvében hasonlóan, a túlélők fogoly-sorszámaiból kiindulva tárta fel és tette újra emberivé a történeteket.

[21] Pilinszky *Hasonlat*-a áttételesen ugyan, de a korszakot idézi fel: *„…amennyire csak számok tudnak valakit kézreadni és idegenné tenni, / olyan mély a mi elhagyatottságunk."*

A fotókönyv nem „ugrál" az időben, mert itt nagy jelentősége van az események fokozatosságának,[22] ezért időrendben mutatja meg a holokauszt 1944–45-ös eseményeit. Kezdve a zsidókra vonatkozó 1944-es rendeletek életbelépésével, a sárga csillag viselése, majd pedig a gyűjtőhelyekre, gettókba szállított zsidó emberekről megmaradt kevéske fotódokumentumokkal. Hiszen tudjuk, addigra már rég be kellett szolgáltatniuk minden ingóságukat, beleértve a fényképezőgépeket is, így szinte az is csoda, hogy ennyi felvétel készült és maradt róluk az utókorra.

Magáról a deportálások folyamatáról és az auschwitzi eseményekről csak rejtve fotózott, illetve már többnyire a nácik által belső használatra, az események igazolására készült „titkos" fényképek adják tudtul a világ számára is a bizonyítékot, hogy mindazon események valóban megtörténtek – egyben igazolva ezzel a túlélők beszámolóit is. A fotógyűjtemény e része a csodával határos módon fennmaradt *Auschwitz-album*[23] válogatott képeiből áll, melynek hivatalos megjelenése hazánkban ezután még több mint két évtizedig váratott magára.

Ember Mária újságírói szemlélete leginkább az 1989-ben megjelent, *A halálvonat artistái… és más történelmi interjúk*[24] című kötetből tűnik ki, hiszen itt valóban arról van szó, hogy riporterként kérdez az alanyaitól, finoman terelgetve őket az eseménysor mesélésében. E kötetben három történet szól közvetlenül a holokausztról, és mindhárom rendkívüli eseményeket mesél el. A címadó történetből megtudhatjuk, hogy munkaszolgálatra bevonuló férfiakat auschwitzi marhavagonokra raktak fel, akik közül többen a szellőzőnyíláson keresztül a mozgó vonatból ugrottak ki. A történet önmagában is drámai, viszont az eseményeket követően a többségi társadalom akkori hozzáállásáról is sokat megtudhatunk az interjúból – hála Ember Mária „beszéltető" kérdéseinek. Az *Emlékek az éhségről* című epizód ennél jóval többet árul el az azóta már nagyobb nyilvánosságot kapott eseményekről. Itt szintén munkaszolgálatos csoportról van szó, akiket a keleti határvidékről a front előrenyomulása során a nyugati területekre szállítottak. A kőszegi, de főként a 1945. márciusi rohonci események[25] máig tisztázatlanok, ahol is a helyi lakosság közreműködésével egy brutálisan legyilkolt munkaszolgálatos csoport tömegsírját a faluközösség hallgatásának eredményeképpen a mai napig nem sikerült véglegesen beazonosítani. Ahogyan az ugyanebben a történetben elmesélt, az Eisenerz-hágónál '45 tavaszán történt mészárlás is sokáig a feledés homályába merült.[26] A harmadik történet az *Életmentő imakönyv* címmel egy szintén munkaszolgálatos túlélő 45 tavaszán ugyancsak osztrák területen megélt élet-halál harcáról szól, aki a magyar katonai zubbonynak és egy katolikus imakönyvnek köszönheti megmenekülését.

Ember Mária történeteket kibontó és az eseménysort végigvezető tényfeltáró kérdéseinek, valamint a szinte beszélgető-partneri megjegyzéseinek és a visszaemlékezők hajszálpontos válaszainak köszönhetően, a legapróbb részletekre is fény derül, már-már dokumentarista jelleggel. Az olvasónak ugyanakkor az intenzív átélhetőség (rossz) élményével, már-már a túlélő szemtanúval való azonosulás lehetőségével is számolnia kell. Drámai történetek ezek, melyek nem a fantázia szüleményei, hanem egykor az élet és a halál misztériuma közötti keskeny úton történtek – „kétoldalt az árokban fekvő holttestekkel",[27] akik már nem tudják elmesélni a történetüket. Mindezek mellett a könyv újszerűsége abban is rejlik, hogy megjelenésekor, 1989-ben az ilyesféle eseményeknek nyilvánossá tétele még korántsem volt annyira megszokott, mint manapság.

Ember Mária Raoul *Wallenberg* „eltűnésével" kapcsolatos kutatásai[28] – ha nem is közvetlenül e dolgozat témájáról, magáról a holokauszt ábrázolásáról van is szó benne, de közvetetten az eltussolni szándékozott múlt feltárására és annak nyilvánossá tételére irányultak – a svéd diplomata vészkorszakbeli embermentő szerepét is jobban kiemelte az utókor számára.

[22] Lásd a 15-ös sz. lábjegyzetet a „fokozatosságról".

[23] Yad Vashem 2004. Lásd még: Fenyves Katalin–Kőbányai János *Az Auschwitz-album, ha magyar* c. tanulmányát.

[24] Origo-Press, Budapest, 1989

[25] A 90-es években az esetről film és színdarab is készült *Agyonhallgatva (Totschweigen)* címmel.

[26] Bővebben: Eleonore Lappin: *The Death Marches of Hungarian Jews Through Austria in the Spring of 1945*

[27] Utalás az *Emlékek az éhségről – egy volt munkaszolgálatos élményei* c. epizód drámai eseményeire (11. oldal).

[28] *Ránk akarták kenni*, Héttorony Könyvkiadó, Bp. 1992 és *Wallenberg Budapesten*, Városháza, Budapest, 2000

A testvér, Judit életművében is rálelni a saját(os) holokauszt-emlékezetre. Judit 9-10 éves kislányként élte át mindazokat az eseményeket, amit nővére 13-14 évesen, éppen ezért sokkal kevesebb emléke maradt azokból az időkből.[29] Ennek ellenére a róla szóló, *Az Ember-lépték – Ember Judit portréja*[30] esszé- és interjúgyűjtemény-kötetben részletesen mesél élete korai szakaszáról.[31] Megjegyzendő, hogy míg regényében Ember Mária nem szerepelteti húgát (talán ezzel is gyengítve az önéletrajzi hasonlóságot), viszont a már említett *2000-ben…* könyvében a testvérével kapcsolatos történéseket is megosztja az olvasóval. Ezek után a dokumentumfilm-rendezővé vált Ember Juditról szinte ugyanazt mondhatjuk el munkássága irányultsága tekintetében, mint nővéréről, hiszen a két műfaj lényege ugyanaz: a valóság tényszerű értelmezése és kutatása, valamint annak hiteles továbbadása a társadalom számára.[32] Magának a filmes médiumnak a hatása viszont sokkal széleskörűbb, hiszen az minden réteghez könnyen eljuthat a televíziózás segítségével. Éppen ezért is vált Judit a munkássága okán a „leginkább betiltott és elhallgatott" dokumentumfilmessé az akkori politikai és társadalmi viszonyok között.

Ember Judit a nővérénél sokkal később jutott el odáig, hogy valamilyen formában mégis megjelenítse a holokausztot filmjeiben. 1985-ben készült dokumentumfilmje a *„Hagyd beszélni a Kutruczot!"* címmel Ember Mária Wallenberg-kutatásaihoz hasonlóan nem közvetlenül szól a vészkorszakról, hanem annak főhőse, Kutrucz Gizella egykori újságíró későbbi „nyomozása" által mutatja azt be, amit egy véletlen ingatlan bérlés okán indít meg. A Horthy-korszakbeli antiszemita újságíró, Bosnyák Zoltán uszító szerepét és annak eltussolását közel ötven év után feldolgozó film elkészült ugyan, de sajnos 2002-ig dobozban maradt, így azt tizenhét éven keresztül senki sem láthatta.[33]

A dokumentumfilmes Ember Judit 1993-ban készítette el egyetlen olyan filmjét, amely közvetlenül a holokausztot és annak is általa részben személyesen megélt eseményeit dolgozza fel (*És ne vígy minket kísértésbe…*).[34] A film alapja egy olyan történet, amely egy 1970-es évekbeli találkozás nyomán kezdett kibontakozni számára, és jól leképezi a vészkorszak zsidó és nemzsidó viszonyainak ellentmondásos helyzetét. A már említett szolnoki cukorgyári és a strasshofi munkatábor eseményeinek párhuzama a saját gyerekkori emlékeit is felszínre hozta, így ezáltal filmjében megjelenik az általa átélt események egy része is. A film első felében a saját és családja életeseményeit kisbabaként megélt túlélő keresi évtizedekkel később az őket magukra hagyó, addig szinte családtagként velük élő cselédjeik visszaemlékező válaszait a történtekre. Válaszok persze nincsenek ez esetben sem. Hogy is lehetnének? Ahogyan a zsidóság, úgy a többségi társadalom sem tud valós válaszokat adni arra, hogy mi, és miért úgy történt, ahogy. Vagy talán jobb nem is emlékezni semmire!?[35] A film második felében a szolnoki gyűjtőtábor hivatalos dokumentumai[36] kerülnek felolvasásra egy beszélő színész szereplővel, felelevenítve azt a légkört melyben a kisemmizett és többnyire halálra ítélt emberek álltak szemben az embertelen hatalommal – valójában csupán hatalommal felruházott kisemberekkel. Műfajilag ez esetben már nem a szó szoros értelmében vett dokumentumfilmről van szó, hanem egy dokumentum-jellegű játékfilmről, valós eseményeken nyugvó történettel és azokat igazoló kordokumentumokkal, fikciós eszközökkel kiegészítve, hasonlóan a Hajtűkanyar regényhez, csak éppen filmes módon átélhetővé téve az eseményeket.

[29] A *2000-ben…* könyvből tudjuk, hogy Judit is Strasshofba került, de édesanyja gondoskodása révén az akkor még működő bécsi zsidó gyerekkórházban vészelte át az időszak egy részét.

[30] Szerk.: Szilágyi Erzsébet–Zalán Vince, Osiris Kiadó, Budapest, 2003

[31] U.o. 219. oldal Tardos János: *XX. század, magyar, ember – Ember Judit kálváriája* című interjú.

[32] Gondoljunk a negyvenkét év után perújrafelvételt és egy falu közösségének rehabilitálását eredményező *Pócspetri* című filmjére.

[33] Sajnálatos módon azóta sincs széleskörű lehetőség a filmjei többségének megtekintésére.

[34] Schubert Gusztáv: *Az Ember-lépték* filmkritika *Filmvilág* folyóirat 1994/06 55-56.o

[35] Ebben is a dolgozat elején említett traumatikus állapot mutatkozik meg, mely a túlélők és a többségi társadalom részéről is jelentkező „szembenézni nem tudás/nem akarás" formájában jelenik meg sokszor.

[36] A méreggel elkövetett öngyilkosságok Ember Juditnál is említésre kerülnek.

Saját túlélésükkel való szembenézésük okán Ember Mária és Ember Judit életművében a társadalom szembesítése a holokauszt eseményeivel – sajátos oknyomozó-dokumentarista stílusuknak köszönhetően – irodalom- és filmtörténeti szempontból is különleges helyet foglal el. Úgy a vészkorszakot, mint az azt követő évtizedek e vonatkozású társadalomtörténetét feldolgozó munkáikban hitelesen átélhetők és megismerhetők a nehezen elmondható, vagy szinte elmondhatatlan események. Kifejezésmódjuk alkalmas légkört teremt a megértésre törekvő, az igazságot látni és tudni akaró szemlélők számára. Ember Mária bölcs szavaival élve (Hajtűkanyar): *„Ezt kell megtanulni, igen: odafigyelni, hogy mi történik velünk"* – és persze körülöttünk.

Kincsek az értéktárakból

A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvényt 2012 tavaszán fogadta el az országgyűlés. A törvény értelmében a nemzeti értékek megóvandó értékek, azok azonosításában, rendszerezésében, adataik nyilvántartásba vételében és folyamatos frissítésében, gondozásában a megyei önkormányzatok működhetnek közre. E törvény alapján a megyei önkormányzatok megyei értéktárat hoztak létre, melyek segítségével azonosítják, jegyzékbe veszik és minél szélesebb körben megismertetik közigazgatási területük nemzeti értéket, egyúttal gondoskodnak azok fennmaradásáról. A megyei értéktárak jelentik a Nemzeti Értéktár középső szintjét, míg az alsót – ahol létrejöttek ilyenek – a települési értéktárak képviselik.

Az értékek szakterületenkénti kategóriái a következők: agrár- és élelmiszergazdaság, egészség és életmód, ipari és műszaki megoldások, kulturális örökség, sport, turizmus és vendéglátás, természeti környezet és épített környezet.

Sorozatunkban továbbra is a megyei értéktárakba felvett, nyilvántartott kincsek közül válogatunk.

Emmausz-járás, Bóly *(Baranya megyei értéktár)*

A húsvéthétfői Emmausz-járás több mint száz évre visszanyúló, bibliai gyökerű, német nemzetiséghez kapcsolódó szokás, amely a mai napig erőteljesen él a városkában. Húsvéthétfőn a délelőtti kálvária-dombi szentmise után megtelnek a bólyi pincefalu présházai. A családok, baráti társaságok meghívásra érkeznek, de sokan több helyre is betérnek, látogatják egymást. A pincegazdák az úton arra járó ismerősöket is behívják asztalukhoz. Az együttlét lényege a társas étkezés (a húsvéti ételek és a pincegazda kínálta borok ünnepi hangulatban, de kötetlen formában való közös elfogyasztása), a gyerekeket és a felnőtteket egyaránt megmozgató szabadtéri játékok. Énekszótól, zenétől, nevetéstől, beszélgetéstől hangosak a pincesorok. Mindez a kölcsönös ismerkedésre, a közösségi kapcsolatok megerősítésére vagy újak kialakítására ad alkalmat az ünnep keretében, kimondatlanul is jelképezve a bibliai Emmausz-történet lényegét: meghívlak asztalomhoz, hogy megtudd, ki vagyok.

A Bólyba az 1700-as években betelepült – akkor az összlakosság kilencven százalékát kitevő – németek által kialakított szokást mára az egész város magáénak érzi, és éltetik a II. világháború után betelepített felvidéki magyarok és a rendszerváltás után pincetulajdonossá vált, Németországból érkező, bólyi gyökerekkel nem rendelkező családok is.

Sopron zsidó imaházai *(Győr-Moson-Sopron megyei értéktár)*

A soproni zsidóság történetének máig fennmaradt emlékei a középkori és újkori zsinagógák. Az Új utcában található kettő kisebbet a középkorban emelték. Az Új utca 11. szám alatti zsinagóga egy család magánzsinagógája volt.

Az Új u. 22. szám alatti Ó-Zsinagógát 1300 körül építették. Közép-Európában szinte egyedülálló, egyik legjelentősebb, kora gótikus zsi-

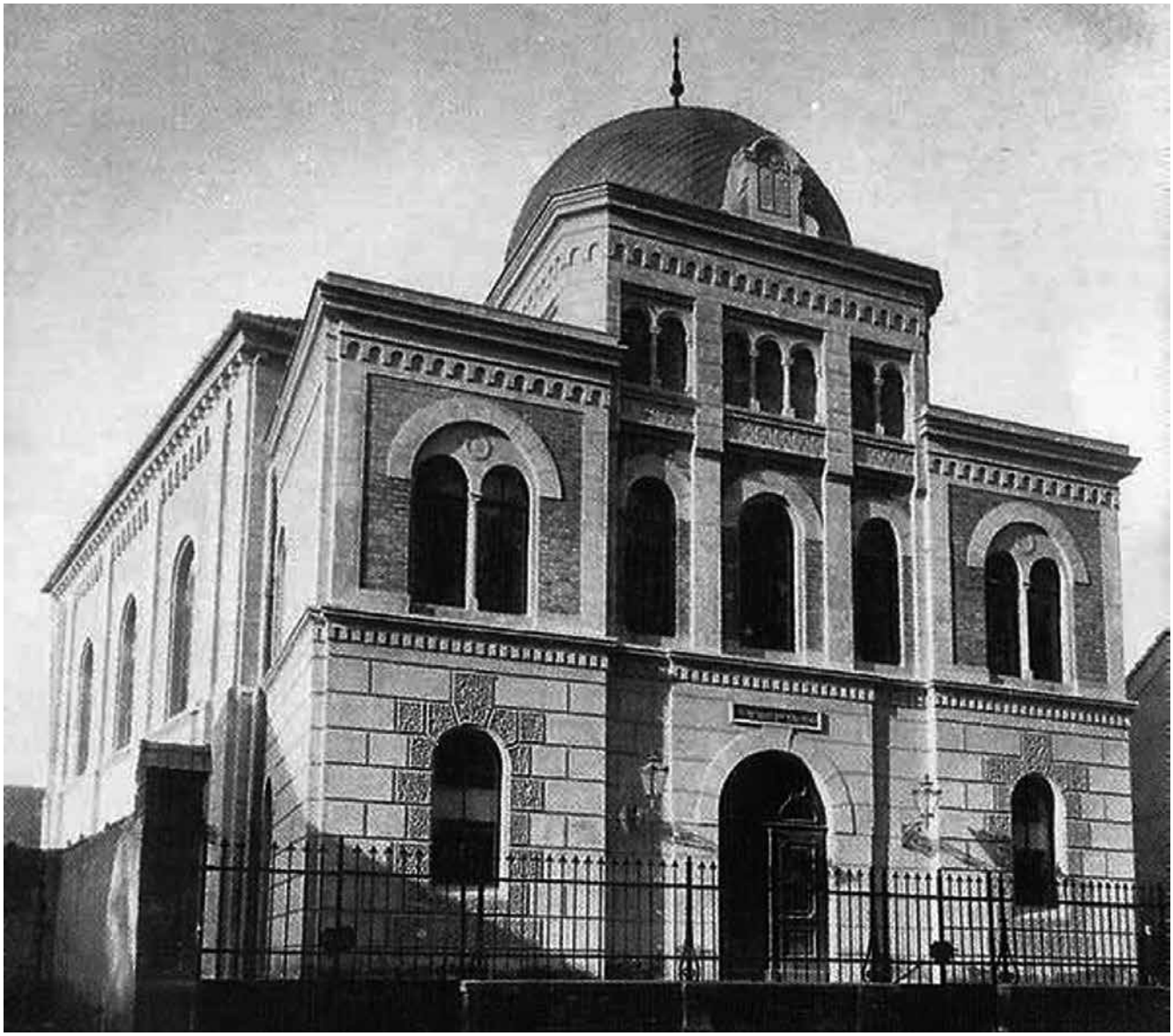

nagóga. Hasonló arányú teremzsinagóga nagyon sok volt a Rajnától keletre eső területen a középkorban, ezek nagy többsége azonban teljesen megsemmisült vagy csak ásatásokból ismert. Az akkori előírások szerint nem állhatott az utca vonalában, ezért előtte udvar van. Az udvaron ítélkeztek vitás ügyekben és itt kötöttek üzleteket a keresztényekkel.

Az Ó-Zsinagóga hármas tagolása is megfelel a zsidó vallás törvényeinek: középpontjában ott a férfizsinagóga vagy tóraterem. A férfizsinagóga keleti falába mélyed az Áron-fülke, ahol a tóratekercseket őrizték. Középpontjában emelkedik hatszögű alapon a tóraolvasó asztal. A tóraterembe nők csak egyszer léphettek életük során: házasságkötésük alkalmával. Egyébként a külön bejárattal ellátott asszonyzsinagógából, keskeny ablakréseken át követhették a férfiak termében zajló eseményeket. A zsinagóga harmadik fontos része a rituális fürdő. Bár a mózesi törvények folyó vízben való alámerülést írtak elő, itt egy kút természetes vize töltötte be ezt a szerepet.

A zsinagóga a zsidók 1526-os kiűzése után elvesztette szerepét, elé lakóházat emeltek. Az 1960-as évek végén került sor az épület feltárására, műemléki helyreállítására. Különleges értéket jelent az Ó-Zsinagóga, hiszen Európa-szerte csak három középkori zsinagóga ismert, ahol a hármas tagolás eredeti formában maradt fenn. Ma múzeumként látogatható.

A neológ zsinagógát a Templom utcában *Schármár* János tervei alapján építették neoreneszánsz stílusban 1874-ben. Első és utolsó rabbija

dr. Pollák Miksa (1868-1944) volt, aki történészként megírta a soproni zsidóság történetét. A zsinagóga épületét 1945-ben bombatalálat érte, ezért utóbb maradványait lebontották.

A Papréti historizáló stílusú ortodox zsinagógát *Schiller* János tervei alapján 1890–91-ben építették fel. A tagolt tömegű épület palafedésű, kontyolt nyeregtetős főépületből és a lépcsőház-előcsarnok tömbből áll.

Őrtilosi Zrínyi-Újvár *(Somogy megyei értéktár)*

Somogy megyében Zala megye és Horvátország határánál a Mura és a Kanizsa-patak összefolyása fölött emelkedő dombon *Zrínyi* Miklós 1661-ben kezdett a vár építésébe a saját jövedelméből. A stratégiai jelentőségű várépítést később pénzzel és felszereléssel támogatta a szomszédos Stájerország és a Velencei Köztársaság is.

A földből és fából készült szabálytalan alaprajzú palánkvár háromszáz-ötszáz fős őrség befogadására volt alkalmas, később elővéddel és szárazárokkal bővítették. A vár sorsát a Habsburg-udvar és a törökök közötti béketárgyalások tették bizonytalanná. 1664 nyarán egy hatalmas török támadást majdnem egy hónapig sikerült visszaverni és tartani a várat, de a felrobbant lőporkészlet miatt végül kénytelenek voltak feladni. A török kézbe került várat három nap alatt teljesen lerombolták. Egykori jelentőségét mutatja, hogy a háborút lezáró vasvári béke okmányaiban rögzítették, hogy a várat egyik fél sem építheti újjá.

Orsós Kis János tamburás munkássága *(Tolna megyei értéktár)*

Orsós Kis János Bogyiszlón született 1923. december 17-én. Mindössze négy osztályt végzett. 1946-tól aktívan zenélt. A Bogyiszlói Népi Zenekar vezetését nagybátyjának, Kis Bogdán Ferenc hegedűprímásnak 1948-ban bekövetkezett halála után vette át.

Ez a zenekar kísérte a falu egykori táncegyüttesét. 1969-ben a zenekara egy másik helyi zenekarral egyesült, és azt követően ebben a formációban voltak a hagyományőrző tánccsoport állandó kísérői. Orsós Kis János számos sikeres hazai és külhoni szereplés résztvevőjeként és szakmai vezetőjeként szerzett hírnevet szülőfalujának. 1984-től meghatározó szerepet vállalt az utánpótlás nevelésében is. Népzenei tevékenységéért 1987-ben „A Népművészet Mestere" kitüntető címmel és díjjal ismerték el. Munkája, művészete, emberi magatartása örök példa marad a zenekar, a tánccsoport és az utánpótlás számára is. 1997. november 10-én hunyt el Bogyiszlón.

Derenk – a lengyel romfalu *(Borsod-Abaúj-Zemplén megyei értéktár)*

Derenk Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, közvetlenül a szlovák határ mellett, Aggtelektől 23 km-re, Miskolctól pedig kb. 50 km-re található romközség.

Az elmúlt század hetvenes éveiben a magyar néprajztudósok hívták fel a lengyel kutatók figyelmét arra, hogy a megye egy másik településén: Emőd-Istvánmajorban, amely a megye déli részén helyezkedik el, él a töredék nép, melynek a tagjai még mindig őrzik a lengyel nyelvet. A Jagelló Tudományegyetem Szláv Néprajzi Tanszéke és Poloniai Kutatások Intézetének munkatársai 1977 és 1980 között végeztek terepmunkát Istvánmajorban. Az összegyűjtött anyagból egy könyvet szerkesztettek, amelyben közzétették kutatási eredményeiket. Ez eléggé meglepő volt: Emőd-Istvánmajorban élő lakosság nem más, mint az 1940-ben Derenkből kitelepített emberek, akik még több mint kétszáz év után is a lengyel nyelvhez tartozó góral tájnyelven beszélnek.

Derenken a birtokos, Esterházy herceg 1717-től betelepíttetéssel pótolta a pestisjárvány következtében jelentősen megfogyatkozott magyar lakókat. A Szepességgel északnyugaton határos lengyel nyelvterületről az egykori górál (lengyel hegylakó pásztor) nemzetség tagjai telepedtek le itt, akiknek szlovákosnak tűnő beszéde a mazovi nyelvjárást őrizte meg. A betelepülés tovább folytatódott, amint például az 1865. évi községi földkönyv is közli: még mindig érkeznek új lengyel betelepülők, akik úrbéri zsellérekként lesznek bejegyezve. Az 1941. évi népszámlálás adatai szerint (tehát röviddel a falu széttelepítése előtt) a falu népessége 443 fő, ebből 236 férfi és 207 nő. Az utolsó összlétszámi jelentés az 1942-es évi adat, mely szerint a falu lakossága, akikre már az áttelepítés várt, 439 fő volt.

A két világháború közötti időben az akkori birtokos, Andrássy gróf eladta az államnak a Derenk környéki erdőket, ahol a kormány vadaskertet hozott létre, és ide hívta meg a külföldi vendégeket vadászni. 1933-ben Horthy Miklós kormányzó vadászterülete lett ez a hely. A Földművelésügyi Minisztérium 1940-ben hozott döntése szerint az Országos Földhitelintézet megvásárolta a Derenk határában lévő ingatlanokat az állami koronauradalom részére. Az első, legfontosabb lépés a terület kiürítése, a lakosság eltelepítése, az új lakóhelyek kijelölése volt. Ahhoz, hogy a Derenken élőket kitelepítsék, elsősorban a csereterületeket kellett biztosítani nekik. Ezeknek a területeknek egy részét a Derenkhez közel eső Szendrőben, Ládbesenyő-Andrástanyán, Martonyiban, valamint a Miskolc közelében lévő Sajószentpéteren, Emőd-Istvánmajorban és Vattán jelölték ki.

1990 óta minden évben búcsút tartanak Derenken. Ezt az eseményt már az Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat (jelenleg: Országos Lengyel Önkormányzat) is támogatja. Az istvánmajoriak 1994-ben kápolnát építtettek a lerombolt templom helyén. A Szögligetre időközben elkerült templomi kisharangot minden derenki búcsú alkalmával elviszik a kápolnába, és ezzel harangoznak a szentmisén.

2005-ben a derenki temetőt is rendbe hozták. Ahol őseik vélt sírhelyeit feltételezték, oda jeltelen keresztfákat állítottak. Az Országos Lengyel Nemzetiségi Önkormányzat végső célja a mai derenki romközség skanzenné nyilvánítása. Ezzel Derenk az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóságával történt egyeztetés értelmében a jövőben bekapcsolódik a térség történelmi- turisztikai vérkeringésébe.

Szlovák Tájház, Kisnána *(Heves megyei értéktár)*

A mai Kisnána falu elődje, Egyházasnána a XII. században már bizonyosan létezett. A település Mindenszentek tiszteletére épült temploma körül terült el a falu temetője, amelynek a legkorábbi datálható sírjai a XII. századból származnak. Az 1445-ös országgyűlés határozataiban Kompolti János kisnánai rezidenciája már várként szerepel. 1543-ban a budai török pasa rommá lövette az erődítményt. Ez évtől kezdve a falu lakatlan.

1716-ban történt meg a falu benépesítése szlovák telepesekkel Árva megyéből, Gömör vármegyéből (Feled, Királyhegyalja, Nagyrőce) és Nógrád megyéből (Korna, Litke, Losonc). 1746-ban a település még tisztán szlovák lakosságú, a XVIII. század végére viszont már magyar-szlovák vegyes lakosságú falu lett.

A szlovák népi építkezés kezdeti időit nézve általános az, hogy a telepesek néhány évig csak földkunyhókban laktak, s azután építkeztek. Állandó lakásuk is fából, sövényből készült, a módosabbaké boronafallal. A XX. század végéig megfigyelhetőek voltak a településen olyan faházak, amelyek hátsó szobája vagy kamrája fonott falú volt. Kisnánán az 1800-as évek elején megjelent az építőanyagok között a görgetegkő, megelőzve a környék magyar falvait, ahol a földesúr ezt

akkor még nem engedélyezte. A vakolt véghomlokzat díszítő tagozatait kékre festették. A homlokzatot díszítő kő ablakkeretek korán, 1842-ben jelentek meg.

A Béke u. 1. sz. alatt található lakóházat, amely a vár bejárata előtt emelkedik és tájmúzeumként képviseli a falu építészetét 1880-1890 között építették. 1912-ben korszerűsítették, az 1930-as években a homlokzatát, majd 1970-ben az egész épületet helyreállították. Szalagtelken áll, fésűs beépítésű. Fekete görgeteg kőből, szarufás-torokgerendás szerkezetű, nyeregteteje műemléki palával, most cseréppel fedve. Meszelt homlokzatán két kőkeretes ablak, 2x2 tagú vasráccsal, tornácbejáróval. Tagozott övpárkány, három fali sáv, mind kékre festve. Előreálló kőlábazat. Kék szalagkeretes, vakolt kőoromzatán két álló téglány alakú szellőző, kék szalagkerettel, alattuk tagolt párkány. Udvari homlokzata tizenegy tengelyes, az öt lakóhelyiség (eredetileg két lakás) és külön bejáratú kamra nyílásaival. Széles ledeszkázott ereszét tíz faoszlop tartja. Innen nyílik a padlásfeljáró, a pad szája.

Putti Amália munkássága *(Borsod-Abaúj-Zemplén megyei értéktár)*

Putti Amália 1896. január 10-én született Vécsén (Abaúj-Torna vármegyében), apja báró Julius von Putti (magyarosítva Putti Pál), anyja countess Maria von Hoyos bárónő (magyarosítva Hoyos Mária) volt. Rangjához méltóan, jó neveltetésben részesült, de családjának tiltása ellenére a színészet vonzotta, ezért 1912-ben férjhez adták Szepessy Zoltán járásbíróhoz. Az I. világháború idején két lányuk született (1914, 1916), miközben Zoltán a fronton harcolt, Amália, pedig a helyi kórházban (Kassán) önkéntes ápolónőként dolgozott.

Nem tudott ellenállni a színház varázsának, így családját elhagyva 1917-ben Budapestre utazott és beiratkozott Rákosi Szidi híres-neves színitanodájába. A Royal Orfeum rendezője Bálint Dezső szerződtette a „Vándor fecskék" című revüműsorba, amelynek sikere révén a főváros megismerte Putti Lya nevét. A híres revücsillagot 1918-ban Balogh Géza filmrendező felkérte a Császár katonái című (Die Soldaten des Kaisers) film női főszerepére.

1919-ben Bukarestbe menekült, ahol a neves Alhambra Színházban kapott szerepet. A hamarosan körülrajongott színésznőt 1920-ban Mária román királyné (állítólag féltékenységből) nem kívánatos személynek nyilvánította. Németországba utazott, ahol az Admiral és a Scala Színházban játszott; itt figyelt fel rá Európa leghíresebb rendezője – producere Richard Oswald. Együtt forgatták le a „Die liebschaften des Hektor Dalmore" (1921) című filmet, amely Lya de Putti néven elindította európai filmes karrierjét is.

Az Ewald Andre Dupont rendezővel 1925-ben forgatott „Vaeriete" filmben nyújtott alakítására felfigyelt Adolph Zukor producer is, aki a New York-i Paramount Filmstúdióhoz szerződtette. Amerikában Artur Robinson és David Wark rendezőkkel forgatott.

A Hollywood Universal Filmstúdió 1927-ben szerződtette, ahol első filmje a „The Heart Thief" világsiker lett. Ezután Harry Cohn a Hollywood Columbia Filmstúdió igazgatójának felkérésére 1928-ban leforgatta a „The Scarlet Lady" című filmet, amellyel körülrajongott színésznővé tette.

Barátja, Artur Robinson felkérésére 1929-ben Londonba utazott és leforgatták a „The Informer" című filmet, ami karrierjének zsákutcája lett. A film végső jeleneteihez a gyártó kérésére dialógusokat vettek fel (részben hangos film), de Lya hangpróbái nem sikerültek. Szakmai és magánéleti sikertelenségei miatt depressziós lett. Egy étkezés során csirkecomb akadt a torkán, amit műtéttel eltávolítottak, de a fertőzés miatt kialakult tüdőgyulladásba 1931. november 27-én New York-ban belehalt.

Lamping József építészmérnök, építőmester életműve *(Somogy megyei értéktár)*

Lamping József iskolái elvégzését követően édesapja építőmesteri irodájában kezdte meg pályafutását, majd Bécsben és Münchenben is dolgozott, ahol új építési módokat ismert meg. A megszerzett tudást itthon hasznosította.

Számtalan középületet tervezett és épített Somogy és Baranya megyében. A somogyfajszi, a bőszénfai és a hajmási templom, valamint számos, Kaposvár mai városképét meghatározó épület tervezője, építője volt. Többek között a volt moziház (jelenleg Szivárvány Zeneház), a Református Gyülekezeti Ház, a Dózsa György utcai és a Fő utca–Kossuth Lajos utca sarkán álló banképület s több, a Kaposi Mór Oktató Kórház területén lévő épület terveit készítette, egy részük kivitelezését is végezte.

Egyéni építészeti stílusa, amelyben az eklektikát ötvözte a szecesszió stílusjegyeivel máig építészeti értéket hordoz. Az általa tervezett volt Faragó-ház országos védelem alatt álló műemlék. Munkáiban a magas színvonalú mérnöki tudás és a művészeti térformálás azonos súllyal mérhető.

Kiemelkedő tehetségét bizonyítja, hogy több tervpályázaton is első díjat nyert. Munkásságához tartozott a bútortervezés is, egy általa tervezett bölcsőágyat múzeumban őriznek. Sokoldalúságát jellemzi, hogy a kaposvári Nagyboldogasszony Székesegyház oldalán lévő Szent István kút építészeti terveit is ő készítette. Lamping József Kaposvár közéletében is jelentős szerepet játszott, tagja volt a képviselő-testületnek, a városi műszaki és pénzügyi bizottságnak és a közművek igazgatóságának.

Károlyfalvi sváb szalonna *(Borsod-Abaúj-Zemplén megyei értéktár)*

A károlyfalvi disznóvágások során a helyi svábok a hús jellegzetes bontásával, valamint különleges pácolással és füstöléssel készítik a szalonnájukat. A disznót úgy bontják, hogy a szalonnaoldalakon a húsos részek rajtamaradjanak. A fél disznó szalonnáját általában egyben hagyják, kivágva a karöltőket, a szélét egyenes vonalakkal körbevágják, csinosítják. Asztalon (sima alapon) egymásra rakva pácolják, közérakva a bendőt.

Szalonnapác: kb. 3 kg vöröshagymát, fél kg fokhagymát húsdarálón ledarálnak, hozzáadnak egy kg sót, fél liter vizet, s fél napig állni hagyják. Felhasználás előtt langyos vízzel felereszt ik egy kicsit. A szalonnát, sonkát ezzel a páclével és sóval felváltva jól bedörzsölik. Három-négy hétig kell állnia ebben a pácban. Kétnaponta megforgatják, hogy mindenütt egyformán jól átjárhassa a pác. Mielőtt füstre akasztják, leseprik róla a hagymát, s meleg vízben feloldott pirospaprikával kenik be.

(h)

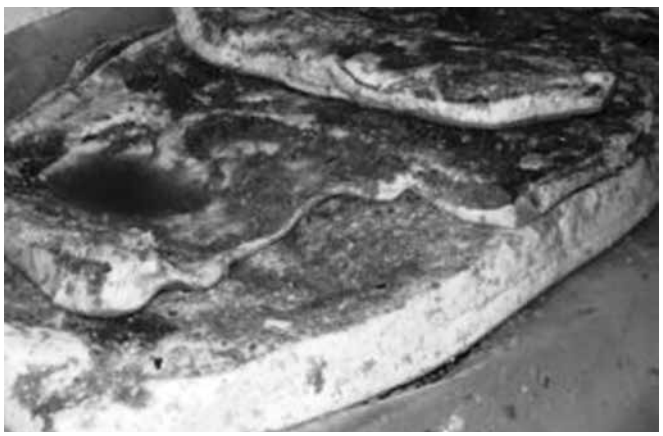

Varga Ilona

Joka XII.

(részletek)

A keddhelyi forgatagban

Hosszú volt az út Keddhelyig. Egy hosszú utazás pedig, ha beszélgetőtársa is akad az embernek, nemcsak a mérföldkövek mutatta távolságot fogyasztja. Az eszmecserét folytatók lelkeit is közelíti. Janóék is végig beszélgették az utat. Kezdődött azzal, hogy Bali nagyon sajnálkozott, hogy Nyica nem jöhetett velük.

– Kár, hogy a fiatalasszony nem jött. Egy ilyen gyönyörű nő, mint a te feleséged, sokakat odavonzott volna a portékáitokhoz.

– Honnan veszed, hogy a feleségem?

– Ferdi mondta, miután nálatok jártunk. Hát nem az? Anyádtól hallotta.

És akkor Janó elmesélte töviről hegyire Nyica történetét, majd azt is, hogy valójában hogyan is állnak egymással. Végül meg is kérte fuvaros barátját:

– Ha beköltözünk Bötönyére, közelebb leszünk hozzátok. Talán valahogy szerét ejtjük majd, hogy éljünk Örzséd meghívásával. Vinném Nyicát is, és ha nem lenne alkalmatlan nektek, ott is hagynám néhány napra nálatok. Te meg segíts nekem! Hadd ismerkedhessen varkocsai vagy környéki fiatalemberekkel a tisztességes fajtából. Ugye megteszed majd?

– Látod-e, Joka? Megsüvegellek – emelte meg ültében a kalapját. – Nálad tisztességesebb emberrel még nem futottam össze. Csak meg ne bánd, hogy szíved helyett az eszedre hallgatsz! Ha beköltöztök a faluba, most már sokszor találkozhatunk majd. Örzsém ugyanis a bíró sógornője. Épp most békültünk meg egymással.

Azzal elbeszélte összeveszésüket, majd felesége egykori kitiltását is a bírói házból. Minden szaván érezhető volt, hogy mai eszével megérti, mi baja volt vele a bírónak, maga is röstelkedik valaha volt önmaga miatt. Azt viszont, hogy az ő viselkedését a feleségén is megtorolta „az a felfuvalkodott hólyag", még nagyon sokáig nem fogja megbocsátani.

– Képzeld, Joka! Csak most tudtam meg (Panka, Örzsém húga, a bíróné mesélte el), hogy a feleségem még akkor is a becsületemet védte, amikor már alig volt nekem olyan. Azért is tiltották ki a bíróházból, mert szinte foggal-körömmel esett neki az engem gyalázó sógorának… Szerencsére azonban most már úgy tűnik, minden rendben. Hála neked! Azoknak az óvó szavaidnak. A Jóisten áldjon meg érte!

– Ugyan már! Csak magadnak köszönheted. Füled volt rá, meg szíved is. Mondd, Bali, nagyon nehéz volt leszokni? Nem kísért a kocsma gőze?

– Az elején nagyon nehéz volt. Ma már nem annyira. Te is tudod, voltam azóta is ivóhelyeken. Bort fuvaroztam, mint most is. A régi cimboráim néha próbáltak rábeszélni, hogy csak egy pohárra üljek közéjük. Aztán, hogy nemet mondtam nem voltak restek pocskondiázni sem. Olyankor mindig a te szavaidra, meg Örzsémre gondoltam. Így aztán akárhányszor kiálltam a próbát… Elképzelni sem tudod, milyen örömmel csillogtak eleinte Örzsém szemei, amikor színjózanul tértem haza!

– Soha többé ne fátyolosítsd el!

– Nem is! Különösen most, hogy a fejébe vette: hogy a tartós józansággal bizonyára végre kiérdemlem a gyermekáldást. Annyira szeretne már anyuka lenni. Úgy sajnálom, szegényt. Igen reménykedik. Félek, hogy csalatkozik benne… Tényleg, Joka! Anyádnak nincs valami füve erre? Valami kencéje, főzete, miegymása?

– Valószerűleg nincs, különben maga ajánlotta volna, amikor elmeséltem neki Örzsédet. De persze lehet, hogy tud ilyet, csak az az erdőnkben nincs. Mindenképpen megkérdem tőle. Nagyon bölcs asszony. Nem is hinnéd mennyire az.

Nosza, felidézett néhány esetet, amellyel alátámaszthatta ezt a kijelentését. Borba Bálint hol nevetett, hol hüledezett aszerint, hogy Mamó ügyesen megleckézetett valakit a történetben, vagy rendkívül okos megfigyelést, megjegyzést tett.

– Tényleg elképesztő, hogy milyen okos – hagyta helyben Janó értékítéletét.

– Egyébként az erdőkerülőről nem tudod, hogy nős ember-e? …És az írnok vajon elvette-e végül azt a nőt, aki elől Lacika világgá jött?

– Annyira nem vagyok ismerős Bötönyén – mosolygott rajta bajuszát csavarintva a fuvaros, hogy Jokának már megint Nyica körül járnak a gondolatai. Mert ahhoz kétség sem fért, hogy mi okból kérdi ezeket.

– Mondtam, hogy ki voltam tiltva a faluból.

Balinak erről az jutott eszébe, hogy milyen szerelmes volt a maga Örzséjébe. Elmesélte, hogy annak idején miként csapta neki a szelet, s hogy még verekedett is érte a legényekkel. A későbbi apósa uszította rá azokat, akik rátámadtak, mert ki nem állta a gondolatot, hogy a szebbik-kedvesebbik lánya rangon alul akar férjhez menni.

– Mert ne hidd, hogy nem akadt ám minden ujjára kérő! Panka lánya addigra már konty alatt volt. Egy nagy méltóság vitte oltár elé. A vármegye segédjegyzője! (Csak hosszú évek múlva lett belőle bíró Bötönyén.) Örzsémet a keddhelyi kántortanító meg egy ugyanoda való jurátus is környékezte. De neki csakis én kellettem – érzékenyült el.

Később elmondatta Janóval, hogy mi mindent hoz eladni magával. A szerelmes jóskockák nagyon felkeltették a figyelmét.

– És ezt tényleg teljesen magad találtad ki? Egyik pillanatról a másikra? Nahát! – csodálkozott.

– Vannak köztük olyanok is, aminek az egyik oldalára pólyás babát égettem.

– És azokhoz milyen szabályt találtál ki? Mit mondasz, ha kérdik?

– Először is azt, hogy ez csak egy játék. Nem szabad túl komolyan venni, mert, hogy mi fog történni, azt a Jóisten nem kockák útján fogja közölni. Aztán majd hozzáteszem, hogy mivel Mindenható, és útjai kifürkészhetetlenek, persze azt sem állíthatom, hogy nem küld éppen ekként jelet. De semmiképp se vegyék komolyan, mit jósol a dobás.

– És ha már ilyen ügyesen lebeszéltél mindenkit arról, hogy megvegye? Annak a néhány elvetemültnek – mondta felnevetve –, aki mégis fizetne értük? Nekik mit mondasz?

– Hát azt, hogy gondoljanak nagyon erősen arra, amit örömmel látnának dobás után a kocka felső lapján. Tudod, ezek a dobókockák kétszer akkorák, mint amikkel a kockavetők játszanak. A többi oldalára házikót, pénzes zacskót, kis jegykendőt, főkötőt, postakocsit sütöttem. Utóbbiakat az eljegyzés, a házasság és a nagy utazás miatt. Ötször dobhatnak, mondom majd, ha kérdik, s ahányadikra az jön ki, amire vágytak, annyi év múlva válik valóra… Ha Isten is úgy akarja, s ők is megtesznek érte mindent. Ha ötből egyszer sem áll meg kívánt arcával a kocka, akkor tudomásul kell venniük, hogy ez az álmuk rövidest nem teljesül… Vagy újabb ötöt dobnak. Ahogy nekik tetszik. De próbálhatják akként is a sorsot, hogy hányszor jön ki hat dobásból például a jegykendő. Ha háromszor is, az jelezhet például akár három kérőt is.

– No, ezt, ha megengeded, én is kipróbálom majd.

– Hogyne engedném, Balikám? Még kapsz is belőle ingyen, pusztán szeretetből. Bármi megtetszik a portékából, csak szólj, és a tiéd. A legszebb rongyszőnyeget amúgy is Örzsédnek szántam.

Amikor Keddhely közepéig értek, már legalább fél órája hivatalosan is állt a vásár. Lemaradtak a harsonák hangjáról és a mutatványosok rövid, vásárlókat vonzó nyitóműsoráról. Kirakodóhelyet is nehezen ta-

láltak volna, de Janónak szerencsére nem is kellett keresnie. Az az idős férfi ugyanis, aki a fazekasárut várta, úgy gondolta, abból nem lesz baj, ha a maga melletti helyet is lefoglalja. Ha a fuvaros magának is hozna valamit, jól jöhet, ha meg nem, akkor legföljebb odaenged valaki helykeresőt. Kiült az arcára valamiféle lesajnálás, húzódozás, amikor kiderült, hogy egy cigány árul majd közvetlen mellette, de hamar túltette magát rajta, amikor Bali bemutatta:

– Ő itt Joka. A *barátom*!

Hogy nyomatékosítsa, átölelte a hátát, s a vállára ejtett kezével még vidáman maga felé is húzta.

Még inkább elmúlt az árus rossz érzése, amikor Janó kéretlenül is segített neki. Többször is fordult a fuvarossal, míg minden apró-cseprő holmi a helyére nem került. Nagyon kellett ügyelniük rá, hogy minden cserépnemű töretlenül tegye meg a szekér és az árushely közötti utat. A saját dolgait, csak amikor ezzel végeztek, akkor hordta Janó a szomszédos asztalra. Hamar meglett vele, mert Bali neki is segített.

– Most megyek, elviszem a bort. Jó ideig nem látsz… Ha azzal végeztem, végignézek ezen a forgatagon, hátha tudok még vállalni valami fuvart a visszaútra. Bár az üres hordók semmivel sem foglalnak majd kevesebb helyet mint idefelé.

– Ne segítsek lepakolni? A szomszéd úr bizonyára vigyáz addig a dolgaimra…

– Fölösleges. Ahol bor van, ott mindig akad segítség. Legyen ez a csapláros gondja. Ha végeztem, leváltalak majd egy kis időre, hogy te is körbenézhess.

Janó még sohasem volt ekkora vásárban. Az emberek szinte egymás sarkára hágtak, úgy tolongtak. Innen is, onnan is kurjongattak, vicces versikéket kántáltak az eladók, hogy felhívják magukra a figyelmet. Janó szomszédja is ekként csábította a nézelődőket.

– „Itt a színes mázas bögre! Kiszolgálja mindörökre!" „Itt a kulacs, cserépkulacs! Azonnal elvihető! Olyan olcsó, hogy az ára talán el sem hihető!" „Se nem pók, se nem ács! Menyus bácsi, a takács!" – mivel, hogy valójában takács volt, és eredendően a saját kelméit árusította. A cserépholmit csak szívességből kínálgatta, azokat az unokaöccse készítette.

– „Itt a szőttes itt a vászon! Őrült olcsó! Úgy kínálom!"

Jöttek is hozzá nézelődni. Vettek is tőle ezt-azt. És ha már ott voltak, Janó portékáiból is válogattak. Nagy örömére elsőként a nagyteknőjét vették meg. Engedett is az árából, annyira megörült, hogy legnehezebb kínálandóját már nem kell hazavinnie. Később az összes szakajtót vette meg egyszerre egy pék. Tőlük nem messze, egy alkalmi bódéban árult kiflit, perecet. Az árral és a minőséggel is roppant elégedett volt, ezért az inasgyerekkel küldött Janónak három sutábbra sikerült sósperecet is. Janó szépen a tarisznyájába rakta.

Egy idősebb néni mézet és lekvárt árult valahol a piac másik szegletén. Takaros kis csuprokban kínálta, mert úgy többet kérhetett értük. Janó asztalszomszédjához is azért jött, hogy megvegye az apróbb csuprokat. De hogyan vigye el? Erre nem gondolt előre. Még szerencse, hogy meglátta Janó kosarait. Kinézte a megfelelő méretűt, és megkérdezte, hogy mézet, lekvárt elfogadna-e érte pénz helyett. Meg is állapodtak. Egy közepes bödön mézet és egy nagyobb cserépedény szilvalekvárt küldött a két fiával.

– Azért ez még sem járja, Joka! – mondta a takács. – Én kiabálom ide a maga vásárlóit. Szólogassa őket maga is. Legyen nekem is hasznom a szomszédságból.

– De én nem tudok jól kiabálni. Nem szoktam – felelte Joka, akinek nagyon jól esett, hogy az öreg magázódva szól hozzá.

– Micsoda? Hát milyen cigány maga? Nem szokott kiabálni?! – csóválta a fejét. – Pedig még a jó bornak is elkél a cégér. Nem hallotta még?

– De hát mit kiabáljak?

A takács végig mondatta vele, hogy mi mindent árul. Mindig azt kell hírré tenni, ami különleges, ami biztos nincsen odahaza. Gondolkodott majd harsogni kezdte.

– „Kutyasípot! Hamar, hamar! Többé kutya sohase mar!" „Szerelemjós tudós kockák a szerelmet megmutatják!" „Joka-kocka, Joka-kocka! A szerelmet megmutatja!"

Janó előbb bizonytalanul, majd felbátorodva, felváltva kiabálta ezeket. Rövidesen hosszú sor toporgott előtte. A cukorkaárusnál nem álltak annyian, mint nála. Nem győzte magyarázni, hogyan kell használni a kockát. Minden vevőjét figyelmeztette, hogy ez csak játékszer, de úgy tűnt, elengedték a fülük mellett. A sípról is elmondta, nem biztos, hogy kutyákat űz, lehet, csupán az ő kutyájára hatott így, különben csak gyerekhangszer. Az egyik vevő nevetve nyugtatta: elég, ha az anyósát elűzi a háztól, a kutya maradhat. A takács ezt meghallva máris besegített: „Anyós űző sípot tessék!" Erre még többen jöttek körülnézni.

Ha már ott voltak: vásároltak is. Elvitték a melencéket. Vették a kosarakat, de a szomszéd szőtteseit, vásznait is végszámra. Még a helypénzszedő is megvett egy kosarat, meg két szép cserépbögrét. A rongyszőnyegek is szépen fogytak. Mire delet harangoztak (egy kivételével, amit Balinak rakott félre) elfogyott az összes kocka. A sípoknak és Mamó gyógynövényeinek is hűlt helye volt már. A takács új ötlettel állt elő: „Anyósűző fakanál! Önnél többet sose hál!" Soha nem jár rosszul, aki képes élcelődni. Egy vásáron meg különösen nem – adta magyarázatul.

Mindketten meglepődtek, hogy most meg zömmel fiatal menyecskék kezdtek forgolódni, nézelődni mellettük. Mind azt mondta: tudja, hogy csak tréfálnak, de azért – úgymond pusztán a kísérlet kedvéért – el nem mentek volna a csodafakanál nélkül. Persze vettek-vittek mást is… A takácstól is. Olyannyira, hogy végül azt mondta.

– Hallod-e, Joka! Gyere jövőre is! Nagy szerencsét hoztál. Foglalok majd magam mellett helyet… De csakugyan!

– Ki nem hagynám. Maga nélkül, Menyus bácsi, mire mentem volna? – felelte, s nagyon jól esett neki, hogy az öreg ezúttal már tegezte.

Az öreg takács erre dalra fakadt. Gyönyörűen énekelt, messze zengett, sokan felfigyeltek rá, s a közelébe jöttek: „Híres a keddhelyi vászon, / Galambom is ebbe' jár a nyáron. / Ez az inge, ez a rokolyája / Idén őszre én leszek a párja…" Többen vele énekelték. „Híres a keddhelyi vászon / Nincs is párja szerte a világon…"

Újabb vásárlói érkeztek, így Janó nem figyelhette meg a szép nóta végét.

Amikor a toronyóra délutáni kettőt mutatott, Janó már csak három nagyobb kosár, négy rongyszőnyeg és pár fakupa mögött üldögélt. Mivel Bali, ígérete ellenére nem jött vissza, aggódni kezdett. Rosszérzésére azzal vetett féket, hogy talán a barátja is szerencsével járt, szerezhetett valami napközi fuvart is. Úgy döntött, hogy nem vár Balira tovább, elindul, hogy beszerezze a vásárfiát. Korábban már a takácstól is vásárolt vége-vásznakat. Nyica összeügyeskedhet belőlük mindenkinek valamit. Most két kakasforma nyalókát vett a gyerekeknek a cukorkásnál. Egy vastag vállkendőt Mamó, egy virágmintás vékonyabbat Nyica és egy ugyanolyan mintás kisebbet Flaré számára vásárolt meg. A legtöbbe egy rézpitykés-zsinóros gyereklajbi került, amit Mirkónak szánt. Hagy páváskodjon kicsit ő is. Aztán meglátta a mézesbábost… Vett két színes mézeshuszárt, két nyakbavaló kalácsfüggőt… de egy tükrös szívnek sem tudott ellenállni.

A péknél vett egy cipócskát az otthonról hozott sült halhoz. Remélte, hogy nem romlott meg a várakozásban. Eddig nem volt ideje enni, pedig a gyomra hangos korgásokkal figyelmeztette. Ahogy kisétált a tömegből a vásártér szélén felfigyelt az ismerős lovakra, majd észrevette Balit is a szekéren. Arcát a kezébe temette, s messziről látszott: rázta a zokogás…

– Oda a pénz… Oda a becsületem… Már megint… Most már örökre. Hogy menjek így haza? Minek is élek még? – válaszolta Borba Bálint, Janó azon kérdésére, hogy mi történt, hogy olyannyira zokog.

– Ellopták? Elvesztetted? Az egészet, vagy csak részét?

– Mindet… Én magam vertem el.

Ennél többet azonban nem mondott, hiába faggatta tovább Janó.

– Menj innen, Joka! Hagyj békén! Én egy elveszett ember vagyok…

– Azért próbáljuk meg együtt! Hátha megtalálunk téged. Talán orvosolható a baj. Mondd már: mi történt?

– Nem tudsz segíteni. Ez nem olyan… Én voltam szörnyen ostoba.

– Becsaptak a borpénzzel? Azon lehet segíteni, visszamegyünk és elolvasom a számlalevelet.

– Nem az történt.

– Valamit vettél, ami fölösleges volt? Vigyük vissza, és az ára nagy részét visszakaphatjuk, ha ügyesek leszünk.

– Rajtam nem lehet segíteni. Én olyan szerencsétlen vagyok… Most meg hová mész, Joka?

– Úgy látom, sajnálni egész jól tudod egyedül is magad. Ahhoz nincs szükséged segítségre. A megosztott gond, fele gond. De látom már, hogy te irigy vagy. Neked mindkét részre feltétlenül szükséged van – mondta Janó színlelt sértettséggel, és megint tett néhány távolodó lépést.

– Eljátszottam! – érte utol a fuvaros kétségbeesett szava. – Ezen nincs mit segíteni, Joka.

– Azért meséld el, mi történt! Hátha mégiscsak lehet.

– Amikor átadtam a bort, leraktuk a hordókat. Rendben kifizettek. Meghívtak törkölypálinkázni. De én visszautasítottam. (Bárcsak ne tettem volna!) Aztán átvágtam a vásáron. Mondtam, hogy körülnézek, hátha jutok valahogy egy napközi fuvarra. Örzsémnek is akartam valami szép vásárfiát vinni. (Jaj, csak ne akartam volna!). Néztem jobbra, néztem balra… Egyszerre egy olyan férfit vettem észre egy asztalnál, aki fogadást kínált. Három teljesen egyforma, lefelé fordított cserépkupicát forgatott. Az egyik egy kis szivacsgolyót takart. Mindig meg is mutatta, mielőtt a forgatásba kezdett. Szemmel alig lehetett követni a mozdulatait, ahogy keverte a kupicákat. Amikor eleget keverte őket, azt kellett kitalálni, hogy melyik alatt van a labda. Aki kitalálja, annak megduplázta a feltett pénzét, aki nem találta el, az elvesztette… Olyan egyszerűnek tűnt az egész… Nehogy azt hidd, hogy egyből belevágtam! Egy ideig néztem. Két fiatalember többször is eltalálta, és nyert. Én is mindig az alatt a cserép alatt láttam a golyócskát, magam is azt mondtam volna, hogy az alatt van, amelyikkel nyertek. Aztán én is odamentem, s feltettem néhány garast. És kitaláltam és megdupláztam a pénzt. Másodszorra jóval többet tettem rá, s megint sikerült megdupláznom. Harmadszorra már minden saját pénzem, amit az idefuvarozásért kaptam rátettem, annyira nyilvánvaló volt, hogy melyik kupica alatt van a golyó. Le nem vettem róla a szemem, végig követtem… Legalábbis azt hittem. De valahogy mégis félrenéztem, és elvesztettem az egészet… Azt gondoltam, hogy: de hisz van még nálam pénz! Száradt volna le a kezem! A borért kapott egyik bankóhoz nyúltam, hogy visszanyerjem, ami addig füstbe ment. De nem sikerül sem elsőre, sem másodikra, sem… ötödikre. És már nem a saját pénzem, hanem rám bízott összegeket vesztettem el…

– Mindet?

– Akkor még nem. Csak nyolcadikra. Az ötödik után elmentem volna. De a kavaróember bíztatott, hogy hátha ismét javamra fordul a szerencse. És igaza volt! Valamennyit sikerült visszanyernem. A következő két próbálkozással azonban az is, majd a maradék is elúszott… Ó, én gyalázatos – verte Bali ököllel a saját mellét.

– Hagyd abba Bali! – szólt rá erélyesen Janó. – Még valami kárt teszel magadban. Vezess oda, hogy magam is megnézzem. De valahová messzebb, hogy ne tűnjünk fel.

Úgy is lett. Egy nagydarab férfi játszott éppen a golyót lesve. Épp veszített. Ujjatlan ingben volt, így látni lehetett izmait.

– Szabad kézzel letaglózhatna egy bikát – súgta Janó Balinak.

– Fején találtad a szöget – felelte halkan Bali. – Ő Petár, az itteni vágóhídról. Szállítottam már oda marhákat. Ismerem. Csakugyan bivalyerős ember.

– Akkor olyan nagy pénzben nem játszhat, mint te játszottál. Magához képest úgy látszik azonban, hogy mégis sokat. Látod, most ő is menne már?! De hagyja magát visszacsalogatni… Nézd, hogy örül! Ezek szerint, most nyert… Nagyon vakarja a fejét… Megint tesz… Most megint rosszra mutatott, mert mérges. És megint tesz… És földhöz csapja a kalapját… És eloldalog. Fuss utána, és hívd ide! De úgy gyertek, hogy ne vegyenek észre!

Amikor Petár is megérkezett, Janó előadta gyanúját.

– Csalásszaga van ennek – jelentette ki. – Először az ejtett gondolkodóba, hogy miért pont szivacsgolyót használ ez az ember. Miért nem kavicsot, ami mindenhol akad, vagy fagolyót. Most meg az, hogy ugyanúgy csábították vissza mindkettőtöket, amikor már menni akartatok. Nem engedtek, mert még pénzt sejtettek nálatok, így hirtelen nyertetek egyet, hogy reményt kapjatok és feltegyétek az utolsó garast is.

– Hát, ha ezek csaltak, én pépessé verem őket! – indult volna Petár.

– Lakhatnál is a börtönben miattuk… Figyeljetek csak!

Petár sorsát látva, nem akadt új játékos. Ám egy idő múlva ketten is odaléptek az asztalhoz és felváltva tettek. És nyertek egyszer, kétszer, háromszor is mindketten. Hangosan lelkendeztek az egyre nagyobb nyereség miatt. Janóékig is odahallott. Ketten alig bírták lefogni Petárt.

– Összejátszanak! Ezek nyertek előttem is. Azért is kerekedett kedvem játszani. Olyan könnyűnek látszott… Hát ezért látszott nyugodtnak! Megyek és péppé verem őket!

– Ne bomolj, Petár! Engem is így vertek át, mégsem futok oda. Joka majd kitalál valamit.

Látva, hogy Petár nem nagyon hisz ebben, tovább erősködött.

– Nagyon okos ember. Te csak ne becsüld le! Katonatiszt féle is volt, kitüntették a vitézségért… *És a barátom!* – nyomta meg az utolsó szavakat.

Most egy gazdagabb öltözetű paraszt lépett az asztalhoz. Beihatott, mert enyhén dülöngélt álltó helyében.

– Jó vásárt csinálhatott, ha már ennyit iddogált. Sok pénz lehet nála. Ez jó! Amikor majd őt is megkopasztják, egy ideig megint nem lesz új játékos. Le ne vegyétek a szemeteket a pénz útjáról! Annál, aki játszik, nem maradhat. Ha ugyanis a hatóság rajtaüt: nem találhat nála sok pénzt. Úgy kisebb a büntetése.

– Hogy nem vettem észre! – sóhajtott fel Bali, pont, amikor épp észrevette az újabb turpisságot. Az ittas paraszt már sokat veszíthetett, hisz dühében a földre vetett kalapján ugrált páros lábbal. Egy győzelemmel őt is visszaédesgették az asztalhoz, majd miután vesztett, az alacsonyabb „becsali játékos" is odalép… Az asztalra tesz egy bankjegyet… Győz… És nyereségként sok-sok bankót kap a kezébe.

– A betyárját! – csattant fel Petár. Mielőtt az utolsót tettem volna, engem is leelőzött. Úgy állt, hogy ne láthassam, mit csinál. Most már bizonyos, hogy szétverem a képét… Mi az, hogy nem verhetem szét?! Mi az, hogy előbb le kell leplezni, hogy csalás az egész?! Addig verem, amíg lelepleződik.

– Senki se hinne neked, ha nem látja az összes nézelődő, hogy csalók az illetők. Az ő igazságérzetükre és indulatukra is szükségünk van… Nincs véletlenül néhány hozzád hasonlóan markos cimborád itt a közelben?

– Dehogy nincs, ott vannak, ni – mutatott a közeli kocsmasátor felé.

– Figyelj, Petár! Gyorsan hozd oda őket, ahol a két csali ember áll. Legyenek ugrásra készen. Ne hagyják elszelelni őket semmiképp! Ha tudsz még embert hozni, azok is jöjjenek. Lássák minél többen, miként csaltak. Aztán meg az is lehet, hogy vannak embereik, akik közbelépnének az érdekükben. Figyelj majd rám nagyon! Amikor azt látod, hogy játszom, és nagyon vakargatom a fejem, akkor azonnal gyere mellém…

– Ugye mondtam? Hát nem olyan *az én barátom*, mint egy hadvezér? – szólt büszkélkedve Bálint.

– Te meg gyere velem, amikor odamegyek! – fordult hozzá Janó. – De látótávolságnál közelebb jöjj! …Egyébként – eddig meg sem kérdeztem –, tulajdonképpen mennyi pénzed veszett oda?

Bali válasza után gyorsan számolni kezdett.

– Akkor másképp kell csinálnom – dünnyögte maga elé Janó az összeg hallatán. – Ahhoz nagyon kevés pénz van nálam… nagyobb tét kell elsőre. Be kell csapnom rögtön! Tudom is már, hogy csinálom! – bólintgatott néhányat.

Amint meglátta, hogy Petárék elfoglalták a helyüket, határozott léptekkel elindult az asztal felé. Amikor odaért, tüzetesen figyelte a játékos mozdulatait. Az egyik beépített ember, már javában játszott és nyert is. Ekkor ő is játékra jelentkezett.

– Mit akarsz, cigány? Kotródj innen! – ripakodott rá a férfi.

– Hogyhogy mit akarok? Hát nyerni! Másképp miért jöttem volna? – adta Janó az együgyűt.

– Aztán mutasd, mennyi pénzed van? Van-e elég? Mert bagóra való apróért nem játszom – enyhült meg a főcsaló hangulata az iménti vidám és hetyke választ hallván.

Janó megmutatta, hogy nem kevés a pénze. A bankókat úgy hajtotta, és úgy tartotta a kezében, hogy kétszer annyinak látszottak.

– Ám én csak egyet próbálok! Ha nem nyerhetek, megyek is – adta tovább is az együgyűt.

A pénze kétharmadát tette fel elsőre. A férfi megszámolta, s kijelentette: – Ilyen nagy tétet az elején csak akkor tartok, ha legalább két játékot vállal.

– Hát… – töprengett Janó –, nem bánom, de csak kettőt. Aztán mindenképpen itt hagyom.

Megtörtént az első keverés. Mivel a fickó az előbb látottak alapján a feltett pénznek még legalább a kétszeresét hitte Janónál, elsőre hagyta nyerni.

– Hát úgy látszik, szerencsém van – mondta Janó. Hátha lesz még nagyobb… Ide a nyereményt! Felteszem ezt is, és még ráteszem az összes bankóm.

A férfi gyorsan megszámolta, s mondta is, hogy mennyi. Janó azonban figyelmeztette, hogy számolja újra, mert kevesebbet mondott a valóságnál. Hozzátette, hogy három különböző emberrel is megszámoltatta, s mind ugyanannyinak mondták. Csakis innen tudja. Ne akarja tehát őt becsapni az úr! Az újraszámlálásnál aztán már a helyes összeg került szóba.

A férfi már keverte volna a kupicáit, amikor Janó leállította.

– Csak azért, mert cigány vagyok, ne nézzen az úr már másodszor is ostobának! – emelte meg a hangját, de még mindig úgy, mintha nem lenne ki teljesen a négy kereke. Erre sokan közelebb jöttek, hogy lássák, mi történik. – Tegyem ki a pénzem másodszor is? – folytatta. – Most nyertem az imént magától egy rahedli pénzt. Lehet, hogy nincs is annyija, hogy kiteljen a nyereségem, ha megint igazam lesz. Tegye ki az úr is a tétet, de úgy ám!

Az emberek helyeseltek.

– Igaza van a cigánynak! Tegye csak ki!

Nem volt nála annyi, hiszen valóban sok pénzt adott át az imént. A csoportosulás azonban egyre jobban morgolódott. Ezért aztán odaintette a társát, hogy kipótolja a hiányzó összeggel.

– Itt van, ni – mondta. – Hívhat bárkit, hogy megszámolja, ha kételkedne.

Janó tanácstalanul vakargatta a fejét, aztán legyintett.

– Hiszek magának.

A férfi most is megbillentette a cserépkupicát, hogy lássa Janó, melyik alatt van a szivacsgolyó, majd ördöngös kevergetésükbe kezdett. A sokadik cserélgetés után megállt, s várta, hogy Janó rámutasson, vagy megmondja, hol hiszi a golyót. Janó megint csak a fejét vakarta, majd hirtelen, egy lendülettel megragadta a két szélső kupicát. Nem emelte fel, csak fogta, de már abban a szempillanatban, hogy hozzájuk ért, hangosan, hogy mindenki hallja, közölte, hogy a középsőben van a golyó. A forgató elsápadt, amikor meglátta Janó mögött Petár és Bali semmi jót nem ígérő arcát. Fenyegetve érezte magát, s ez pár pillanatra lebénította. Janó ezt látván magasra emelte a két kupicát, amik alatt valóban nem volt golyó. Nagyot rikkantott örömében:

– Nyertem! Nincs alattuk! Ezek szerint tényleg a középső! Úgy, ahogy mondtam. Nem igaz, játszó uram?! – kérdezte most már vészjósló hangon. A férfi kénytelen volt rábólintani. Elvégre, ha a két szélső alatt nincs, valóban csakis a középső alatt lehet.

Janó a csaló pillanatnyi döbbenetét kihasználva, maga elé söpörte az összes bankót és gyorsan a zsebébe gyűrte. A férfi a pénz után kapott, ami döntő hibának bizonyult, mert Petár egyik kezével megragadta kinyújtott karját, a másikkal pedig felemelte az asztalon maradt középső kupicát. Golyó az alatt se volt. Hatalmasat bődült:

– Ez alatt sincs! Csaló!

Társai azalatt torkon ragadták a segítőit, így Petár is visszakapta pénzét. A mészárszéki legények, a három zsiványt Petár vezérletével behurcolták a csendbiztoshoz, aki azonnal őrizetbe vetette, tömlöcbe záratta őket.

Ezt Janóék már nem várták meg. Siettek gyorsan a takácshoz.

– Azt hittem, már vissza se jössz! Olyan régen elmentél. Közben eladtam a rongyszőnyegeidet. Tessék, itt az ára.

Alig maradt hazavinni való.

Szétosztották a pénzt. Janó jól számolt: a maga pénze is hiánytalanul megmaradt, a fuvaros is visszakapta teljesen a magáét. Bali a könnyeivel küszködve háromszor is nekiállt a hálálkodásnak, ám Janó mindig elhallgattatta. Végül megfenyegette: hogyha nem hagyja abba, beárulja Örzsének. Elmeséli majd neki, miként szoktatta le hites urát egy újabb szenvedélyről: a hazárdjátékokról.

– Ahelyett, hogy ilyen szófecsérléssel töltöd az időt, dobhatnál egyet a csodakockámmal. De ne feledd, ez csak játék!

Bali első dobására a pólyás baba került felül. Azt mondta, dob még egyet, mert ez nyilván véletlen volt. Második dobása is a baba volt. Bálint egészen belesápadt.

– Most dobjál hatszor egymás után. Ahányszor baba jön ki, akkora gyermekáldás vár rád. Persze, csak játék. Nem szabad túl komolyan venni.

Elsőre megint babát mutatott a kocka. A fuvarosban felébredt a gyanú, hogy barátja úgy készítette ezt a neki szánt ajándékot, hogy csakis baba jöhessen ki. Erre azonban a következő dobása rögtön rácáfolt. Hatból kétszer jött ki a baba. Két gyerek. De szép is lenne, Joka!

– Legyen így! – ölelte át a kocka kitalálója.

– Hanem azt elárulhatnád, hogy miért voltál biztos abban, hogy nincs golyó egyik pohárka alatt sem.

– Mert a szivacs könnyen egész laposra összenyomható. Úgy észrevétlenül tartható az ujjbegy alatt, vagy a tenyérre szorítva. Mondtam már, hogy arra gondoltam, nem lehet véletlen, hogy pont szivacsot használnak. Aztán, amikor már ott álltam, észre is vettem, hogy mielőtt megmutatta, melyik pohárka alatt van a szivacs labdácska, azt a kupicát maga felé valamelyest túlhúzta az asztal peremén. Úgy tehette

be alá egy villanásnyi idő alatt. Az eltüntetését pedig alighanem mindig akkor intézte, miután megbillentette a kupicát, hogy megmutassa alatta a golyót. Azt viszont nem láttam, olyan gyorsan járt a keze.

A takács is elindult, hogy körülnézzen a vásárban. Addig a fuvaros árulta a portékáit. Amikor visszajött, elismerőn szorongatta Janó kezét.

– Csoda egy ember vagy! Az egész vásár a te dicsőségedet zengi. A „fortélyos cigány". Így emlegetnek. Amikor elmondtam, hogy az ismerősöm vagy, még kedvezményt is adtak. Ha legközelebb idevetődsz Keddhelyre – vásár, nem vásár – feltétlenül keress meg! Könnyen megtalálsz. Kalász Menyhért takácsmestert itt mindenki ismeri. A fogadó a Két Szívhez szomszédjában lakom.

Hazaúton

Az árusok kisebb része még javában kínálta a portékáit. Kedvezményekkel igyekeztek felélesztени az egyre gyérülő érdeklődést, az egyre inkább már csak nézdegélő sürgő-forgók vásárlókedvét. A többség épp csak megkezdte a cihelődést. Szedegették, rakosgatták holmijaikat az útrakeléshez. Janóék azonban már a szekérbakon ültek és búcsút intettek Keddhelynek. Janó azért döntött egyrészt így, mert szinte nem is maradt eladnivalója, másrészt nem akart visszaélni Bali türelmével. A szekeres ugyan kijelentette, hogy ha kell, ő szívesen vár még egy-két órát, de Janó hajthatatlan volt. Így is sötét éjszaka lesz, amíg az ő erdei csapásáig elérnek. Balinak onnan pedig még további órájába telik, míg Varkocsára, otthonába jut.

A lovak most könnyebben futottak. Nemcsak a kevesebb teher miatt, hanem mert a hazajutás nekik is a megpihenés, az alvás ígéretét jelentette.

Bali megint belekezdett a hálálkodásba:

– Egy élet kevés lesz, hogy megháláljam, amit ma tettél értem. Tényleg a Jóisten küldhetett az utamba, Joka…

Folytatta volna még, de Janó nem hagyta.

– Elég legyen ebből! Hisz te mondtad: a barátod vagyok. Mivégre vannak a barátok, ha nem arra, hogy segítsék egymást. Csak arra kérlek, ha valaha mégis elmesélnéd bárkinek a történetet, mindig hangsúlyozd, hogy nem cigányok voltak a csalók. Meg, ha lehet, mondd el azt is, hogy egy cigány segített móresre tanítani őket. Mert sokan mindenféle gonoszságot a cigányokhoz kötnek… Hej, ha egyszer mi cigányok is elsorolhatnánk azt a sok-sok komiszságot és igaztalanságot, amit ellenünk tettek! De hát az Úristennél bizonyosan van rá nyilvántartás.

Bali érezte a fájdalmat barátja szavaiban, de okos dolgot nem tudott mondani rá. Így aztán helyeslőleg bólogatott, majd igyekezett más irányba terelni a beszélgetést. Visszatért a maga ügyéhez.

– Ugye, nem árulod el Örzsének?

– Én ugyan nem. De legkésőbb holnap este tudni fogja nélkülem is. Persze, csak ha jól ismerlek. Te magad fogod elmesélni neki.

Bali hosszan érlelte magában a gondolatot, mielőtt szavakká formálta.

– Azt hiszem, tényleg el kell mesélnem neki… Mindig kérdez, hogy mi történt velem, mit láttam, hallottam, tapasztaltam az útjaimon. Rólad is kérdez minden alkalommal. Ha nem beszélném el az esetünket, az olyan lenne, mintha becsapnám.

– Látod, ebben igazad van. Amikor én nősültem, feleségül vettem szegény Tîcámat (Isten nyugosztalja!), mondtak ránk számos köszöntőt. Jókívánság volt valamennyi. Egy kivételével mindet elfeledtem. Csakis Mamóéra emlékezem mindmáig. Ő egy kis mesével figyelmeztetett bennünket.

A friss házas férfi – így szólt a mese – hazatér este a hitveséhez, s bekopog. Ki van odakünn? – kérdezi a feleség. Hát én! – felel némileg felháborodva a férj. Én? – hallatszik az ajtó mögül – de hisz én már itthon vagyok! És nem nyílik meg a bejárat. A hoppon maradt férj so-

kat töri a fejét a megfelelő válaszon. Ki az? – hangzik másnap este is a kérdés. Hát te! – tesz próbát egy ekkora sületlenséggel a férfi. Ostobán ugyanis azt gondolja, hogy az előző esti ellentétét kell mondania az ajtónyitáshoz. Bentről viszont ugyanaz a válasz érkezik a „Te!"-re is. Én? De hiszen én már bent vagyok! Harmadeste azt feleli a kérdésre: Mi! Erre pedig az a válasz jön: Az nem lehet, hisz én itthon vagyok. Jön a negyedik este. A férjed! – ezúttal ez a válasz. Az asszonyka pedig azt kiáltja vissza: ha az lenne, akinek mondja magát, már rég bent lenne mellettem. Erre szégyenszemre megint elkódorog. De másnap este megint kezdődik elölről. A részem vagy, a részed vagyok – próbálkozik a férj, és láss csodát! Megnyílott az ajtó.

Akkor is hittem, most is hiszek e mese igazában. Tîcával egy részem szállt a sírba. Egy része viszont velem maradt. Az ő gondolatai is bennem kavarognak. Gyakran kérdezgettem, így sokat mesélt a múltjáról, a kiskoráról, a vágyairól, csalódásairól. Minden, amit elmondott és minden, amit közösen éltünk át az én emlékem is. És ott a két gyönyörű gyerekünk. Flaré pontosan úgy mosolyog, mint az anyukája. Bele is sajog néha a szívem, ha látom…

Te is őszintén szereted Örzsédet. Olyannyira, hogy képes voltál leszokni a kocsmajárásról miatta. Ebből gondolom, hogy mindenképpen elmondod majd neki, hogy mi történt. Most, hogy újra rátaláltatok egymásra, mindenképpen elmondod.

Bali hosszan hallgatott. Egy időre teljesen magába burkolózott, Janó már azt hitte, hogy talán elszunyókált, ám amikor újra megszólalt, hangja friss volt, nem olyan, mint azé, aki álomból ébred.

– Tudod, Joka? Sikerült újra olyat szólnod, amire Örzse megint azt mondja majd, hogy angyal szólt általad. Hacsak nem te magad vagy valójában őrzőangyal. Sokkal jobbnak hiszel engem annál, mint amilyen vagyok. De mostantól olyan akarok lenni, amilyennek te látsz… Olyan leszek. Megijesztettél. Én eddig igazán nem törekedtem arra, hogy mindent megtudjunk egymásról. Soha nem faggattam a gyerekkoráról, hogy miről mit gondolt, és én is alig meséltem neki… Ezentúl másként lesz… Hát persze, hogy elmondom neki a keddhelyi eszeveszettségem is. Tudnia kell róla. Azt, hogy mit vetettem a kockán – azt is tudnia kell… Hanem ez a te Mamód – már idefele is mondtam neked – tényleg igen okos nő.

– Kár, hogy nem időzhettél nálunk hosszabban, hogy jobban megismerd. Ő már fiatalasszonyként is igazi híresség volt a cigányok között. Más kompániákból is jártak hozzá tanácsokért, gyógyfüvekért. Sőt magyarok, szerbek és horvátok is – áradozott Janó. De hiszen azt te is láthattad: sógoroddal, a bíróval a válogatott orvosok semmire se mentek. Ő meg nem is látta a beteget. Az erősebb füveit ezért nem is merte küldeni. Mégis milyen szépen talpra állította.

Balinak nagyon tetszettek a vásár felé utaztukban mesélt Mamó-történetek. Ezért erősen biztatta barátját, hogy mondjon újabbakat.

Janó ezután három emléket beszélt el, abból az időből, amikor már ő is ezzel a beás törzzsel vándorolt. Olyat, amit nem másoktól hallott, hanem maga is megélt. Mamó egyike volt azoknak, akiket előre küldtek (még megidősödve is), hogy felderítse, mehetnek-e tovább az adott irányba. Nem vár-e rájuk váratlan helyzet, veszély.

Az egyik eset arról szólt, hogy Mamó visszafordult az egyik falu határáról pusztán azért, mert nem hallatszott belőle kutyaugatás. Később kiderült, hogy valami szörnyű ragályos betegség pusztított arra. Nagyon sokan belehaltak. Egy másik cigány csapat pár napra rá gyanútlanul befutott a faluba.

– Nem vették észre, nem ismerték fel, vagy nem hitték el a jelünket. De az is lehet, hogy rávitte őket valamilyen kényszer. Később megtudtuk: nem elég, hogy közülük is sokan belehaltak a betegségbe, benn is szorultak a faluban, mert azt fegyveresekkel vették vesztegzár alá. Egy lélek se mehetett se be, se ki. Ráadásul még rájuk is fogták: a cigányok

hurcolták be oda fertőző nyavalyát. Azóta is mondogatjuk, afféle cigány közmondás lett: Óvakodj a falutól, hol nem ugatnak kutyák!

A másik történet arról szólt, hogy egy magát gazdag úrnak mondó, úriasan is öltözött, úri módon beszélő férfi és két társa akarta magával vinni a legerősebb férfiakat tőlünk. Mentek is volna, mert komoly fizetséget ígértek. A fákat kellett volna kivágni, és egy házhely pincéjét kiásni – ahogy az úr mondta – a kastélya kertjében. Elindulás előtt azonban Mamó szólt, hogy mégiscsak hárítsák el a megbízást, mert ezek az emberek rosszban sántikálnak. Míg mindenki az ő szavaikra figyelt a tábortűz mellett, Mamó a lovaikat leste. Furcsállotta, hogy olyan mohón tépdesik a csekélyke füvet. Óvatosan olyan helyre kötötte át őket, ahol nem volt még annyi legelni való sem. Ott is figyelte, miként viselkednek.

– Nekem is a fülembe súgta: „nyugtalan az üres hasú ló, ezek pedig nagyon nyugtalanok. Nem nagyon kaptak mást napok óta, mint amit maguk legeltek. Nem lehet gazdag ez a fickó. Más, mint aminek mutatja magát."

Máig nem tudom, mi lett volna, ha velük megyünk. Mondták, hogy nem egy cigány végezte sóbányákban a tárnafákhoz láncolva. Ki tudja, nem ez lett volna-e a mi cigányaink végzete is.

A harmadik eset is valami hasonlóról szól. Akkor egy földbirtokos, akinek földjére tévedtünk, festett számunkra igen szép jövőt. Az ország egy távolabbi végében volt egy néptelen pusztasága. A török után sem telepítették be. Azzal kecsegtetett, hogy azokat, akik vállalkoznak rá közülünk, odaviteti, házhelyhez juttatja, s terményadó fejében ott szépen megélhetnek majd. Két napot adott a válaszra. Mamó hátul észrevétlen felült a hintóállók helyére, így eljutott a kastélyáig.

– Nem tudom miképp, de ügyesen kitudott mindent a szolgálóitól. Kiderült, hogy az illető már több cigány csapattal tette ugyanezt. Odacsábította őket az ígéreteivel arra a távoli birtokra, aminek határát fegyveres szolgák, vérebek és magas kerítések őrizték. A földesúr kegyetlen intézője félig-meddig agyonverte az odavitteket, ha nem dolgoztak látástól vakulásig, csaknem ingyen. Ott haltak meg, vagy valahogy mégis megszöktek – mindig ez lett a vége. Most is ez történhetett volna. Mamó ugyanúgy jött vissza, ahogy ment. Észrevétlen a hintó végén. Gyorsan megsúgott híreit hallva, nemet mondtunk a csodásnak festett jövőnkre, pedig addigra már mindannyian menni akartunk.

Amikor faggattam, hogy ezúttal mi lett neki gyanús, azt felelte, az járt a fejében, miért pont mi kellünk neki. Miért nem talál jobbakat közelebb? Más is akad éhes, nemcsak a cigány. Egy régi szólásunkkal tetőzte meg a mondandóját: „ahol róka prédikál, vigyázz a libákra!" Bizony mi is buta libaként végeztük volna, ha ő nincs.

– Egyikőtök okosabb, mint a másikatok – hüledezett Balázs. – Ez a te családod valami csoda. Azt hittem eddig, hogy csak te vagy ilyen cigány.

– Mondd, Bali, hány cigányt is ismersz ennyire közelről?

– Közelről? Csak téged…, benneteket.

– Márpedig, az öregeink az én törzsemnél, amelybe születtem, mindig azt mondták, hogy ami a gádzsónak a pénz, az a cigánynak a ravaszsága. Az én nyelvemen gádzsónak azt nevezik, aki nem-cigány.

– Azért én találkoztam nagyon buta cigányokkal is.

– Van olyan is, meg gyalázatos gazfickó is, mint bármely másik népben. De azért, ha csak felületesen ismersz egy cigányt, ne hidd ostobának! Sokszor a legnagyobb bölcsesség az, ha bizonyos helyzetekben ostobának tetteti magát az ember… De hisz láthattad te is! Nekem is el kellett hitetnem Keddhelyen azzal az emberrel, aki kifosztott téged, hogy fölöttébb balga cigány vagyok. Ha nem adom ki magam annak, nem tompul el a félelemérzete, az ébersége, s nem bénul le a legfontosabb pillanatban.

Ezután beszélgettek még sok mindenről. Cigány szokásokról, Janó a házépítési terveit, Bali korábbi nagy tévedéseit is szóba hozta.

Egyik-másik felsülése egészen mulatságos volt. Maga is nevetett rajtuk. Aztán, ahogy közeledtek a Janó leszállóhelyét jelentő erdei csapához, Balázs még két dolgot ígértetett meg cigány barátjával. Egyrészt azt, kiül, vagy kiültet valakit az út mellé, ha a költöztetésben vagy bármi szállításban segíteni tudna. Továbbra is szerdán vagy csütörtökön jár erre, kora reggelente. Három hét múlva, kedden lesz egy szállítása Bötönyére is. A hivatalba kell fuvaroznia három új íróasztalt s elvinni a régi rozogákat a varkocsai asztaloshoz. Janó ígéretét vette, hogy akkor ő is, Nyica is, a gyerekekkel felül a szekérre, s elmennek hozzá látogatóba, ő meg majd vissza is hozza őket. Késő reggel érkezik. A hivatal előtt találkozhatnának.

Janó viszont ígéretéért cserébe azt kérte Balitól, fogadja el azt a néhány kosarat viteldíj fejében vagy baráti ajándékként, ami megmaradt.

– Jó szívvel adom. Nincs háztartás, amiben nem látnák a hasznát. Örzséd is örülne neki. Úgysem volt időd igazi vásárfiát venned számára. A mézesbáboknál tudom, szíved szerint többet vettél volna… Így meg azt mondhatod, azért vetted meg vásárfiának a kosaraimat, mert engem akartál segíteni vele. Akkor még jobban fog örülni.

– Nem akarom becsapni. Hiszen ingyen adod. És ne mondd megint, hogy a vitel és hozatal díja! A szállítás az én baráti szívességem, meg különben is hálával…

– De hiszen nem csapnád be! – vágott szavába Janó. – Azzal, hogy elfogadod, tényleg segítesz. Nem kell nekem a hátamra vetve átcipelnem ebbe-abba beleakadva az egész sötét erdőn, hazaig.

Azt a lehetőséget, amit odahaza megbeszélt, persze nem említette. Hogy abban állapodtak meg, letesz oda minden megmaradt, vásárjárta árut, ahol idefele is megpihentek. Ő meg hazagyalogol nélkülük, és másnap együtt a házhoz hordják.

– Megtakarítod a cipekedést – nevetett fel Bali. – Mégiscsak nagy kópé vagy, Joka! Csakugyan fortélyos egy cigány… Hát persze, hogy megkíméllek a cipekedéstől.

Nemsokára azonban kiderült, ha nem így történik, akkor is lett volna más, aki segít a megkímélésében. Ahogy közeledtek az erdei ösvényhez, egyszerre váratlan kísérőjük akadt. Koma loholt eléjük a sötétségből, s vidám csaholással adta tudtul: őszintén örül a megérkeztüknek.

Janónak sehogy se ment a fejébe: hogy kerül ide Koma? Azt, hogy magától elébe jöjjön, hátha őriznie kell megint valamit – elképzelni sem tudta. Nem kellett azonban sokáig tépelődnie. Csak addig, amíg célhoz értek, és Janó leszállt a bakról. Amint letessékelte magáról az őt örömében mindenütt összenyalintó Komát, egy újabb alak ugrott a nyakába. Nyica ölelte oly szorosan, hogy levegőt is alig kapott tőle. Csókot nem, hisz idegen is volt jelen.

– Jó éjszakát, szép kisasszony! – köszönt rá a fuvaros kalapot emelve.

Janó gyorsan lekapta talicskáját, meg a zsákját a szekérről, hogy ne húzza az időt, majd miután kezet szorítottak, búcsút intett a szekeresnek.

– Csókoltatom Örzsét! El ne feledd átadni! – figyelmeztette még.

– Isten vele, Bálint! – köszönt el Nyica a fuvaros nyelvén, majd hozzátette: Máj rămîj ku Dimizo! (Ami a beás cigányok nyelvén jelenti ugyanazt: Isten maradjon veled!)

Nem sok értelme volt integetniük (úgy sem látszott). De azért mindaddig lengették magasra emelt kézfejüket, amíg a szekér és a patkók hangját teljesen magába nem nyelte az éjszaka.

Koma egy darabig a szekér mellett, majd utána futott. Barátságos vakkantásokkal búcsúzva Bálinttól és lovaitól.

Nyica gyorsan kihasználta a helyzetet, s Janó számára is váratlanul (most, hogy még Koma sem láthatta) bepótolta az elmaradt csókot. Janónak még tiltakozni sem maradt ideje. Két pillanat múlva, mintha mi se történt volna, Nyica mindkét karját az övé köré fonta. Úgy késztette azonnali indulásra, hogy mielőbb hazaérjenek.

Hagyományos zsidó ételek

Maceszgombóc leves

Hozzávalók a leveshez:
2 csirkecomb, 5 sárgarépa, 4 kis fehérrépa, 1 karalábé, 1 fej vöröshagyma, 1 kis méretű zellergumó, 1 hüvelykujjnyi gyömbér, 1 csokor petrezselyem, késhegynyi sáfrány, só, bors.
A gombócokhoz:
2 bögre maceszliszt, 1 bögre víz, 6 db nagy tojás, 6 evőkanál olaj, só, bors, pirospaprika, gyömbér ízlés szerint.

A leveshez valókat egy jó nagy fazékban feltesszük főni, forrás után fedő alatt lassan gyöngyözve főzzük tovább. Közben előkészítjük a maceszgombócot.

A gombóc hozzávalóiból könnyen formázható masszát készítünk. Szükség szerint adjunk még hozzá vizet vagy maceszlisztet. Fél óra pihentetés után nedves kézzel gombócokat készítünk, majd a gombócokat néhány órára mélyhűtőbe tesszük. Egy órával a leves elkészülte előtt a gombócokat a lábosba tesszük, újra felforraljuk vele a levest, és egy óra alatt, kis lángon, fedő alatt készre főzzük. A gombócok alaposan megdagadnak (nagyon sok folyadékot vesznek fel), ezért van szükség a nagy lábosra, illetve a sok lére. A gombócokat külön is kifőzhetjük a leves levében vagy enyhén sós vízben.

Sólet

Hozzávalók:
1 kg marhaszegy vagy 6 nagy szelet csontos lábszár a velős csonttal együtt, 50 dkg szárazbab (beáztatva), 2 db füstölt libacomb, 8 tojás, 1 db 15 centis marha velős csont, 15 dkg libazsír, 10 dkg gersli, 2 fej hagyma, 3 sárgarépa, 4 gerezd fokhagyma, legalább 12 db egész bors, 2 babérlevél, 1 kávéskanál köménymag, majoránna (ízlés szerint).

Fazékban vagy mély tűzálló tálban, fedő alatt a sütőben készül. Péntek este szokás elkezdeni a főzést ahhoz, hogy szombaton fogyasztani lehessen. A babot már előzőleg áztassuk be napközben. A füstölt libacombot kuktában puhára főzzük a babérlevéllel és némi sóval kb. egy óra alatt. Félretesszük a levével együtt, amíg a többi hozzávalót elkészítjük.

A hagymát fél karikákra vágjuk, és sok libazsíron megdinszteljük. Erre jön a beáztatott tarkabab, a zúzott fokhagyma, köménymag, a sárgarépa félbevágva, a libacombok és a marhahús. Beledobjuk az egész borsot s ízlés szerint a majoránnát is. A tojásokat megfőzzük, nagyon alaposan megmossuk és a sóletbe tesszük. Fontos, hogy ellepje majd a lé. Ezután felöntjük a libacombok főzőlevével, lefedjük, 180 fokra előmelegített sütőbe tesszük, és azonnal mérsékeljük a hőt 130 fokra. 80 fokon egy egész éjszaka szükséges, 150 fokon akár 3 óra alatt is kész. Amikor már majdnem tökéletes, vegyük ki a libacombokat, és keverjük bele a sóletbe a gerslit. A combokról szedjük le a húst, és azt is keverjük óvatosan a sóletbe. Csukjuk vissza a sütő ajtaját, és még süssük egy órát. Amikor teljesen kész, szeleteljük fel a szegyet. Bárchesszel tálaljuk. Nagyon finom mellé a frissen reszelt, fokhagymás, ecetes cékla.

Bárchesz

Hozzávalók két nagy kalácshoz:
1 kg liszt, 3,5 dl langyos víz, 3+1 db nagy tojás, 10 dkg cukor, 5 dkg méz, 5 dkg mazsola, 1 kocka élesztő, 0,5 dl étolaj, csipet só, mák a szóráshoz.

Újévre (rós hásáná) édesebbre szokás készíteni a szokásos szombati bárcheszt. A lisztet átszitáljuk, majd összekeverjük a sóval és a cukor kétharmadával. Az élesztőt felfuttatjuk a langyos vízben a maradék cukorral. Három tojást kissé elhabarunk mézzel és olajjal. Dagasztótálba tesszük előbb a száraz, majd a nedves hozzávalókat, és nagyon alaposan, lassú fokozaton kidolgozzuk.

Letakarva duplájára kelesztjük, majd 16 egyforma részre osztjuk. Egy barheszhez 8 szálat használunk fel, tehát ebből a mennyiségből két nagy kalács készül. A szálakat megsodorjuk, és letakarva még 15 percig kelesztjük. Megfonjuk a kalácsot: lisztezett felületen 4-4 szálat merőlegesen egymásra fektetünk, 2-2 szálat alulról megemelve átra-

kunk a felső 2-2 szálon, a keresztezett szálak oldalra nyúló végét kettesével átrakjuk a mellettük fekvő 2-2 szálon. Miután körbeértünk ezzel, az ellenkező irányban is megcsináljuk ugyanezt, ezzel el is fogyott a tészta. A szálak végét alulra behajtjuk. Megkenjük tojással, megszórjuk mákkal és 180 fokra előmelegített sütőben kezdjük sütni. 20 perc után csökkentjük a hőmérsékletet 160 fokra, és még további 30 percig sütjük.

Köfte

A fasírthoz hasonló húsétel, a legfontosabb különbség a magyar fasírt és a köfte között, hogy a köftében se tojás, se zsemle vagy kenyér nincs. A darált húsokat először a sóval nagyon alaposan gyúrjuk össze, amíg kissé ragacsos lesz (megfelelő mennyiségű sót kell használni, és jól össze kell gyúrni a masszát, így nem fog szétesni sütés közben). Ezután keverjük bele a fűszereket. Formázzuk meg a köftét, majd hagyjuk állni sütés előtt húsz percig. Bármilyen alakot adhatunk neki, lehet hagyományos fasírtforma, gömbölyű húsgolyó vagy hosszú roló is. Süthetjük faszénparázs felett vagy kevés olajon serpenyőben. Ne hagyjuk kiszáradni, túlsülni, inkább legyen kissé rózsaszín, a marha és a bárány sokkal jobb úgy, mint szárazra sütve.

Hozzávalók:
80 dkg darált bárányhús,
20 dkg darált marhacomb,
3 gerezd fokhagyma, 1 evőkanál só,
2 kávéskanál római kömény,
1 kávéskanál őrölt koriander, bors és chili ízlés szerint, olaj a sütéshez,
kockára vágott hagyma vagy felkarikázott újhagyma,
gránátalmamagok, koriander- és petrezselyemzöld a tálaláshoz.

Cimesz

A cimesz a zsidó újév egyik elmaradhatatlan fogása, sárgarépa és méz az alapja, hogy édes legyen az év. Hús mellé köretként, de önmagában is fogyasztják. A hagymát az olajon megdinszteljük, majd rádobjuk a megtisztított, felkarikázott sárgarépát. Fűszerezzük, hozzáadjuk a megmosott mazsolát, és fedő alatt, alacsony hőfokon, gyakran megkeverve megpároljuk. Aszalt szilvával, datolyával is készíthetjük.

Hozzávalók:
50 dkg sárgarépa, 5-10 deka mazsola,
1 fej hagyma, 4 evőkanál olívaolaj,
1 dl méz, 1-1 késhegynyi fahéj, chili, római kömény, őrölt koriander, őrölt kardamom, nagy csipet só.

Gefilte fis

A csukát a belsőségeitől és kopoltyújának belső részétől megtisztítjuk, a nyak bőrénél éles késsel körülvágjuk, a bőre alá nyúlunk, óvatosan és lassan a farka felé húzzuk le a bőrét anélkül, hogy elszakítanánk. Ezután a hal húsát a gerincről lefejtjük és ledaráljuk. A megdarált húst az áztatott és kinyomott barcheszszelettel, sóval, tojással, borssal és az egyik vöröshagyma reszelékével jól összedolgozzuk, azután visszatöltjük a bőrbe. A levet úgy készítjük el, hogy a megtisztított zöldséget, a másik fej vöröshagymát kevés sós vízben a halfejjel és a gerinccel együtt puhára főzzük. A levet a halra szűrjük, és nagyon lassan tovább főzzük. Tálra szedjük, a levet mellé öntjük, és hagyjuk megkocsonyásodni.

Hozzávalók:
1 kg-os csuka, 2 fej vöröshagyma,
2 tojás, 2 szelet bárchesz,
2 sárgarépa, 2 petrezselyemgyökér,
1 babérlevél, só.

Bólesz

Az élesztőt kevés cukorral megfuttatjuk a langyos tejben. A liszthez hozzáadjuk a maradék cukrot, sót, tojássárgáját és a puha vajat. Beleöntjük az élesztős tejet, és kb. 10 perc alatt szép fényesre kidolgozzuk. Letakarva 20 percig pihentetjük, majd lisztezett deszkán kisujjnyi vastagra és húsz centi szélesre nyújtjuk. A kinyújtott tésztát megkenjük vajjal, rászórjuk a durvára vágott diót, mazsolát és a fahéjas cukrot. A tésztát szorosan feltekerjük, 5-8 centi vastag darabokra vágjuk (kb. 9 darab lesz belőle). Kivajazott, lisztezett (sütőpapírral kibélelt) tepsibe tesszük a tekercseket egymástól ujjnyi távolságra. A szélüket is megkenjük vajjal, és langyos helyen, letakarva hagyjuk kelni. 180 fokos sütőben 30 percig sütjük, a sütés félidejében meglocsoljuk cukros tejjel (egy tekercsre két-három kanál tej).

Hozzávalók a tésztához:
50 dkg liszt, 2,5 dl langyos tej,
10 dkg cukor, 10 dkg vaj,
2 tojássárgája, 3 dkg friss élesztő,
nagy csipet só.
A töltelékhez:
15 dkg dió (pekándió), 7 dkg vaj a tészta kenéséhez, 5 dkg mazsola,
3 evőkanál cukor, 1 evőkanál fahéj.
A locsoláshoz:
2 dl tej, 1 evőkanál cukor.

(fuszereslelek.hu; mazsihisz.hu)

Inhalt „Barátság”/ „Freundschaft”

Jahrgang 29. Heft 4.

In der Septemberausgabe stellen wir zwei Pädagogen vor, die sich auf das neue Schuljahr vorbereiten: Gusztáv Nagy, den Lehrer der Budapester Kalyi Jag Schule, den Schriftsteller und Dichter, sowie den Lehrer Martin Majeczki-Surmann, der seine Laufbahn gerade in seinem Heimatdorf Újhartyán und in seiner ehemaligen Schule, im Budapester Deutschen Nationalitätengymnasium begann. In der Rubrik „Unser gemeinsames Europa“ berichten wir in Text und Bild über die Landesgala der Nationalitätenselbstverwaltungen der Ungarndeutschen und über den Tag der Slowaken, der in diesem Jahr in Szarvas veranstaltet wurde. Unsere Leser können den Festtag und die Ausgezeichneten der Deutschen und Slowaken in Ungarn kennenlernen. In unserem Interview stellen wir die erfolgreiche Kroatin, Winzerin, Dr. Beáta Pühra vor, die im Jahre 2021 als „Winzerin des Jahres in Ungarn” ausgezeichnet wurde. Die Schriftstellerin und Journalistin, eine der Gründer unserer Zeitschrift, Mária Ember wurde in Abádszalók geboren. Die örtliche Bibliothek wurde nach ihr benannt, wo eine kleine Ausstellung ihr Andenken bewahrt und ihr Leben vorstellt. Für die Studierenden des Rabbinerseminars – Jüdische Universität (ORZSE) haben ihre Professoren einen Ausflug organisiert und eine Ausschreibung mit dem Titel „Auf den Spuren von Mária Ember“ veröffentlicht. Wir stellen die kleine Ausstellung in Abádszalók vor und veröffentlichen die preisgekrönte Arbeit von Róbert Herczeg. Diesmal empfehlen wir unseren Lesern jüdische Kochrezepte. Die nächste Ausgabe der Zeitschrift „BARÁTSÁG“ erscheint am 15. November.

Contents “Barátság”/ “Friendship”

Vol. 29. No. 4

In our September issue, we present two teachers who are preparing for the new academic year: Gusztáv Nagy, writer, poet and teacher at the Kalyi Jag School in Budapest, and Martin Majeczki-Surmann, a novice teacher who started teaching in his native village, Újhartyán, and also at his former school, the German Nationality High School in Budapest. In our Common Europe section, we report in pictures and text about the Hungarian German Self-Government Gala and the Day of the Slovaks, which took place this year in Szarvas. Our readers can learn about the festivities and honorees of the German and Slovak communities in Hungary. We present a conversation with a successful winemaker of Croatian origin, Dr. Nyúlné Beáta Pühra who won the „Wine Producer of the Year in Hungary” award in 2021. Mária Ember, writer, journalist, one of the founders of our magazine, was born in Abádszalók. The local library was named after her, in which a small exhibition preserves and presents her life. For the students of the National Rabbinical Training - Jewish University (ORZSE), a field trip was organized and a tender was launched by their teachers under the title In the Footsteps of Mária Ember. We present the successful exhibition in Abádszalók and publish the prize-winning project by Róbert Herczeg. This time we offer Jewish food recipes. The next issue of BARÁTSÁG will be published on November 15.

Lapzárta: 2022. augusztus 25.

A BARÁTSÁG következő száma 2022. november 15-én jelenik meg.